



ISSN 1300-2805

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
BEDEN EĞİTİMİ ve SPOR YÜKSEKOKULU

Cilt: V

Sayı: 1

Ocak 2000

GAZİ
BEDEN EĞİTİMİ ve
SPOR BİLİMLERİ
DERGİSİ

GAZİ JOURNAL OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS SCIENCES

Volume: V

Issue: 1

January 2000

**GAZİ BEDEN EĞİTİMİ
VE SPOR BİLİMLERİ
DERGİSİ**



GAZİ
BEDEN EĞİTİMİ ve
SPOR BİLİMLERİ
DERGİSİ

**GAZİ JOURNAL OF
PHYSICAL EDUCATION
AND SPORTS SCIENCES**

Sahibi Owner

Prof. Dr. Rıza AYHAN
Gazi Üniversitesi Rektörü

Genel Yayın Yönetmeni Editör-in Chief

Prof. Dr. A. Faik İMAMOĞLU
Beden Eğitimi ve Spor Y.O. Müdürü

Yazı İşleri Sorumlusu Editör

Doç. Dr. İbrahim YILDIRAN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Kemal TAMER
Prof. Dr. A. Faik İMAMOĞLU
Prof. Dr. Yaşar SEVİM
Doç. Dr. A. Azmi YETİM
Doç. Dr. İbrahim YILDIRAN

Editorial Board

Doç. Dr. Suat KARAKÜÇÜK
Doç. Dr. Özbay GÜVEN
Doç. Dr. Mehmet GÜNAY
Doç. Dr. Güner EKENCİ
Doç. Dr. Ömer ŞENEL

Bu Sayının Hakemleri

Prof. Dr. A. Faik İMAMOĞLU (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Fehmi TUNCEL (Ankara Ü.)
Doç. Dr. Suat KARAKÜÇÜK (Gazi Ü.)
Doç. Dr. Reha ALPAR (Hacettepe Ü.)
Doç. Dr. İbrahim YILDIRAN (Gazi Ü.)

Scientific Advisers of this Issue

Doç. Dr. Nefise BULGU (Hacettepe Ü.)
Doç. Dr. A. Azmi YETİM (Gazi Ü.)
Doç. Dr. A. Ahmet DOĞAN (K.T.Ü.)
Doç. Dr. Mehmet GÜNAY (Gazi Ü.)
Doç. Dr. Erdal ZORBA (Muğla Ü.)
Doç. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ (Gazi Ü.)

Yayın ve Dağıtım Koordinatörlüğü

Coordinators

Öğr. Gör. Dr. Fatih YENEL

Arş. Gör. Murat ÖZMADEN

Yazışma Adresi

Correspondence Address

Gazi Üniversitesi
Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu 06500 Teknikokullar/ANKARA
Tel : (0.312) 222 50 57 • Faks : (0.312) 212 22 74

Baskı

Print

Sim Matbaacılık Ltd. Şti.
Tel : (0.312) 230 22 09 • Faks : (0.312) 230 41 39

Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi yılda dört kez yayımlanır.

G.J.P.E.S.S. is published quarterly

ISSN 1300-2805

**GAZİ BEDEN EĞİTİMİ
VE SPOR BİLİMLERİ
DERGİSİ**



**GAZİ JOURNAL OF
PHYSICAL EDUCATION
AND SPORTS SCIENCES**

Cilt
Sayı
Ocak

**V
1
2000**

Volume
Issue
January

İÇİNDEKİLER

**HAREKET VE ANTRENMAN
BİLİMLERİ**

Uluslararası ve Klasman Türk Futbol
Orta ve Yan Hakemlerinin
Fiziksel Uygunluk ve Antropometrik
Özelliklerinin Belirlenmesi

3 - 12

Erdal ZORBA
Gazanfer DOĞU
M. Akif ZİYAGİL

Havuzda ve Salonda Yapılan Çabuk
Kuvvet Çalışmalarının 15-18 Yaş Grubu
Deneklerin Fiziksel Gelişimine Etkisinin
Araştırılması

13 - 20

Murat ERDOĞAN
Atilla PULUR

Etkinlik Analizi: Negatif ve Pozitif
Etkili Değişkenlerle Performans
Hesaplaması

21 - 34

İhsan ALP
Ayhan GÖLCÜKCÜ

**SPORDA PSİKO-SOSYAL
ALANLAR**

Beden Eğitimi Öğretmeni
Adaylarının Değerler sistemi

35 - 52

Hülya GÜRKAN
Hatice ÇAMLIYER
A. Seda SARACALOĞLU

Geleneksel Yağlı Güreşin, Kültürel,
Yapısal ve Bilimsel Açıdan
Modern Minder Güreşiyle
Farklılıklarının Değerlendirilmesi

53 - 62

İbrahim YILDIRAN

Sporun Sosyal Görünümü

63 - 72

A. Azmi YETİM

CONTENTS

**MOVEMENT AND TRAINING
SCIENCES**

Determination fo the Physical Fitness
Antropometric Values of Turkish
International and Classman Referees and
Linesman

The Effects of Explosive Power at the
Jim and The Swimming Pool Training on
the Subjects By Measuring the
Physical Development

Data Envelopment Analysis:
Performance Evaluation With Pozitive and
Negative Effected Variables

**PSYCHO-SOCIAL AREAS
IN SPORT**

The Value Systems of Prospective Pe
Teachers

Evaluation of Differences Between
Traditional Oil Wrestling and Modern
Wrestling in Terms of Cultural, Structural
and Training Science

Social Aspects of Sport

EDİTÖRDEN

5. YILA GİRERKEN

1996 yılı Ocak sayısı ile yayın hayatına atılan Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, bu sayıyla 5. Yılına giriyor. Her çıkan sayısının tüm yorgunlukları unutturduğu ve yeni sayısı için itici güç oluşturduğu dergimiz, geride bırakılan dört yıl içinde, gerek biçimsel düzenlemeler, gerekse yazı kalitesi bakımından sürekli kendini yenilemeye çalıştı. Kısa süre içinde de, spor bilimleri kamuoyunun ilgi odağı haline geldi. Bunun en açık göstergesi, dergimize olan yazı akışının yoğunluğudur.

Spor bilim araştırmalarının yayımlanabileceği süreli yayınların varlığının, araştırmacılar için önemli bir motivasyon kaynağı olduğu şüphesizdir. Süreli yayınların sürekliliğini sağlamak ise oldukça zordur ve bu, arkasında güçlü bir kurumsal desteğin, organizasyonel becerinin ve tükenmez bir heyecanın varlığına bağlıdır. Bunun ötesinde, en önemlisi, kalite sürekliliğinin korunması ve iyileştirilmesidir ki, sadece ve sadece bilimsel kaygının ön planda tutulduğu ekip çalışmalarına ihtiyaç göstermektedir. Dergimizin bilimsel düzeyinin iyileştirilmesinin belirleyicileri, özverili ve ciddi değerlendirmeleri nedeniyle kendilerine her zaman müteşekkir olduğumuz, Bilimsel Danışma Kurulu üyelerimiz, hakemlerimizdir. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi'nin yayımlanma sürecinde emeği geçen herkese teşekkür ederiz. Saygılarımızla.

ULUSLARARASI VE KLASMAN TÜRK FUTBOL ORTA VE YAN HAKEMLERİN FİZİKSEL UYGUNLUK VE ANTROPOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Erdal ZORBA *

Gazanfer DOĞU **

M. Akif ZİYAGİL ***

ÖZET

Bu çalışmanın amacı 35. Uluslararası futbol hakem seminerine katılan yaşları 30-42 arasında olan orta hakem (n=33) ve yan hakemlerin (n=51) fiziksel uygunluk ve antropometrik (uzunluk, çap, skinfold ve çevre) yapıları arasındaki ilişkilerin araştırılmasıdır.

Çalışmaya katılan deneklerin fiziksel uygunluk ölçümleri (yaş, vücut ağırlığı, boy, vücut yağ yüzdesi, yağ kütlesi, 50m koşu, dikey sıçrama, Anaerobik güç, sırt kuvveti, relatif, sırt kuvveti, bacak kuvveti, relatif bacak kuvveti, sağ ve sol el kuvveti, sağ ve sol relatif, kuvveti ve koordinasyon), uzunluk ölçümleri (bacak, büst, kulaç, el ve ayak), skinfold ölçümleri (triceps, biceps, sub scapula, chest, supra iliak, abdomen, thigh, calf ve toplam skinfold), çap ölçümleri (humerus bikonduler, femur bikonduler, biakromial ve bitrokhanterik), çevre ölçümleri (omuz, bel, karın, kalça, uyluk, diz, calf, ayak bileği, el bileği, önkol, göğüs, biceps ekstension ve biceps fleksion), Heart-Carter somatotip belirleme yöntemi ile endomorfi, ektomorfi ve mezaformi ölçümleri alınmıştır. Sonuçların "X", "SS", "Min, Max" değerleri bulunup "t" değerleri $p < 0.05$ anlamlılık düzeyinde incelenmiştir.

Bu değerlerin istatistiksel analizi sonucunda orta ve yan hakemlerin fiziksel uygunluk değerlerinde; yaş (t=3,19), boy (t=4,3), vücut ağırlığı (t=3,1) koordinasyon (t=3,56) bacak kuvveti (t=2,1), sağ el kavrama kuvveti (t=2,81), ve sol el kavrama kuvveti (t=3,17) anlamlı bulunmuştur. Antropometrik ölçümlerde de: skinfold; sub scapula (t=3,51), uzunluk ölçümlerinde; bacak uzunluğu (t=2,87), çap ölçümlerinde; biakromial (t=3) ve bitrokhanterik (t=4,2), çevre ölçümlerinde; omuz (t=2,37), kalça (t=2,89), uyluk (t=4,01), diz (t=2,5), calf (t=5,5), biceps ekstension (t=5,25), biceps fleksion (t=4,34), el bileği (t=2,37) ve göğüs (t=3,78) çevre değerleri anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak; orta hakem boy ve ağırlıkları, kuvvet, çap ve çevre uzunluk ölçümleri yan hakemlerin bu değerlerinden daha yüksek elde edilmiştir. Aynı zamanda bir yıl önceki ölçümleriyle son ölçümler arasında fiziksel uygunluk olarak; Endomorfi, mezamorfi ektomorfi antropometrik yapılarında, bacak, sırt, relatif kuvvetlerinde büyük fark gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Futbol Hakemleri, Fiziksel Uygunluk, Skinfold, Antropometrik

* Muğla Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, MUĞLA

** Abant İzzet Baysal Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, BOLU

*** 19 Mayıs Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, SAMSUN

DETERMINATION OF THE PHYSICAL FITNESS ANTHROPO- METRIC VALUES OF TURKISH INTERNATIONAL AND CLASSMAN REFEREES AND LINESMAN

ABSTRACT

The aim of the study was to research the relationship between the physical fitness and anthropometric (length, diameter, skinfold, and circumference) values of referees (n=33) and linesman (n=51) ages between 30-42 joining international football seminar.

Physical fitness measures (age, weight, length, percent, body fat mass, 50 m dash, vertical jumping anaerobic power, back strength, relative back strength, leg strength, relative leg strength right and left hand strength, right and left hand relative strength and coordination), length measures (leg, bust, hand and leg), skinfold measures (triceps, biceps, subscapula, chest, suprailiac abdomen, thigh, calf, total skinfold), diameter measures (triceps, biceps, subscapula, chest, suprailiac abdomen, thigh, calf total skinfold), diameter measures humerusbicondular, femurbicondular, biacromial, and bitrochanteric, circumferences measures (shoulder, waist, abdomen, hip, suprailiac, knee, calf, wrist, ankle, forearm, chest, biceps, extension, and biceps flexion), and endomorphy, ectomorphy, and mezomorphy measures by Heart-Carter somatotype determination way of the subject measures were taken the "X", "SS", "Min" and "Max" values of result were found and "t" values at $p < 0.05$ significant level were studied.

At the end of the statistical analysis, some values of referees and linesman were found significant as age ($t=3.19$), length ($t=4.13$), weight ($t=3.1$) coordination ($t=3.56$) leg strength ($t=2.1$), right hand holding strength ($t=2.81$), and left hand holding strength ($t=3.17$). In the anthropometric measures, skinfold: subscapula ($t=3.51$), length measures: leg length ($t=2.87$), diameter measure: biacromial ($t=3$) and bitrochanteric ($t=4.2$), circumference measures: shoulder ($t=2.37$), hip ($t=2.89$), suprailiac ($t=4.01$), knee ($t=2.5$), calf ($t=5.5$), biceps flexion ($t=4.34$), wrist ($t=2.37$) and chest ($t=3.78$) were found significant.

As a result, the main factor of physical fitness and anthropometric values of referees and linesman was the age, respectively ($X=37.1$, $SS=2.9$) and ($X=35.1$, $SS=2.8$).

Key Words: Referees, Physical fitness, Skinfold, Anthropometric.

GİRİŞ

Futbol günümüzde kitleleri arkasından sürükleyici, en popüler bir spor branşdır. Özellikle medyanın yakından ilgilendiği futbolda, uygulayıcıdan çok seyirci kitlesinin yoğun olduğu bir gerçektir.

Futbol, yapısal özelliğine bakıldığında teknik ve motivasyon seviyesinin hızla değiştiği, sürat, dayanıklılık, koordinasyon, beceri, kuvvet ve çabukluk gibi mekanik özelliklerin hakim olduğu bir branştır^{2,4,5,6}.

Böyle hareketli bir spor branşının hakemlerinin de, pozisyonları yakın takip edebilecek, oyuna hakim olabilecek, neticeye doğru ulaşmaya çalışabilecek motorik ve antropometrik yapı-lara sahip olması gerekir^{3,7,9,10}.

Hakemlerin başansı şüphesiz ki sadece motorik veya antropometrik özellikleri içermemekte-dir. Bazen de psikolojik ve sosyolojik etkenlerle birlikte şans faktörü de önemli rol oynar. Ancak yeterli orandaki antropometrik özelliklerin başan üzerinde önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

90-110 m arasında bir sahada oynanan futbolun hızlı ve çabuk alan değiştirebilen bir oyun tarzı olması nedeniyle, futbol hakemlerinin pozisyonları takip edebilmesi için önem arz etmektedir. Bu yüzden Futbol Federasyonu Merkez Hakem Komitesi hakem görevlendirmelerinde ve klasmanı seçiminde hakemlerin sportif becerilerini de dikkate almaktadır.

Dünya literatürlerinde futbol hakemleri üzerinde bu anlamda bir araştırmaya rastlanmamıştır. Türkiye'de ise S. Müniroğlu (1984) Ankara Bölgesi il futbol hakemlerinin maç sırasındaki KAH (kalp atım hızı) ile koşu mesafeleri arasında ilişki bulmuştur. Sedat Muratlı (1994) üst klasman hakemlerinin fiziksel uygunluk değerleri incelenmiştir. Sarı ve arkadaşları (1996) üst klasman Türk futbol hakemlerinde postür bozukluğu ve kas kısalığı tespit etmiştir^{7,9,11}.

Bu çalışmada da orta ve yan hakemlerin bazı fizyolojik ve antropometrik özelliklerinin değerlendirilmesi yapılmış ve bir yıl önce hakemlerden elde edilen benzer ölçümlerle karşılaştırılmıştır.

MATERYAL VE METOD

Bu çalışmanın amacı 35. Uluslararası Futbol Hakem Seminerine katılan yaşları 30-42 arasında olan orta hakem (n=33) ve yan hakemlerin (n=51) fiziksel uygunluk ve antropometrik (uzunluk, çap, skinfold ve çevre) yapıları arasındaki özelliklerin belirlenmesidir. Bu çalışmada ölçümler aşağıdaki sıra ile alınmıştır:

Ağırlık ve Boy Ölçümü: Ağırlık 0.1 gk hassaslıkta bir kantar ve bu kantardaki metal bir çabuk vasıtasıyla ölçülürken, boy 0.01 cm hassaslıkta boy ölçer aletiyle ölçüldü.

Sürat Ölçümü : Deneklerin tamamı 50 metre koşulan Fotosel kronometreli aletle ölçüldü.

Pençe Kuvveti Ölçümü: Lafeyatta Instrument Company tarafından üretilen 78.011 model el dinamometresiyle bu test gerçekleştirildi. 5 dakika ısınmadan sonra, denek ayaktaiken, ölçüm yapılan kolu bükmeden ve vücuda temas ettirmeden, kol 45 derecelik açı yaparken ölçüm alındı. Aynı durum sağ ve sol kol için kilogram cinsinden kaydedildi.

Sırt Kuvveti Ölçümü: Lafeyatta Instrument Company tarafından üretilen 23527-3 model sırt (back-lift) dinamometresi kullanılarak test gerçekleştirildi. Denekler dizler gergin pozisyonda, dinamometre sehpasının üzerindeki ayaklarını sabitledikten sonra, kollar gergin, sırt düz ve gövde hafifçe öne eğikken, elleriyle sıkıca tuttıkları dinamometre barını dikey olarak maksimum oranda yukarı çektiler. 3 ila 5 dakikalık ısınmadan sonra, çekiş 3 kere tekrar edildi. En iyi sonuç kaydedildi. Her kuvvet ölçümünün relatif kuvvetleri hesaplandı^{1,8}.

Durarak Yukarı Sıçrama Testi ve Anaerobik Güç Hesaplama: Anaerobik gücü ölçmeye yarayan bu testte, 1x1 m ölçülerinde deneğin kilo, sıçrama anı basıncı, havada kalış

süresi ve yere düşme basınçlarını değerlendiren fotosel aleti kullanılmıştır. Deneklerin, fotosel üzerine çıktıktan sonra vücut ağırlıklarını her iki ayak üzerine eşit olarak vermelerini, sıçradıkları anda dizlerini göğse çekmemeleri ve fotoselin üzerine her iki bacak üzerine eşit olarak düşmeleri istendi. En iyi dereceleri, test yöneticilerinin biri tarafından, değerlendirme formuna cm olarak kaydedildi. Sıçranılan mesafenin ölçülmesi ve vücut ağırlığının kullanılmasıyla aşağıdaki formüle göre anaerobik güç hesaplandı.

$$P = \sqrt{4.9} \times \text{Vücut Ağırlığı} \times \sqrt{D}$$

D= Dikey Sıçrama (cm) P = Anaerobik Güç (kg.m.sn)

Koordinasyon Ölçümü: Çabukluk, sürat ve beceriyi test eden 9 istasyondan oluşan ve beden eğitimi sınavlarında yetenek seçimi belirlemede kullanılan parkur zaman cinsinden değerlendirildi.

Skinfold (Deri Altı Yağ Kalınlığı) Ölçümü: Skinfold ölçümünde, her açıda 10 g/sq mm basınç uygulayan Holtain skinfold kaliper kullanıldı. Bu çalışma için önceden belirlenen; Sırt (sub-scapula), Triceps, Biceps, Göğüs (chest), Supra İliak, Karnı (abdomen), Uyluk (thigh), Baldır (calf) skinfold ölçümlerinden elde edilen değerler, deneklerin vücut yağ yüzdesini hesaplamak için Durnin (1974) formülünden yararlanıldı.

Çevre, Uzunluk ve Çap Ölçümü: Lafeyette ölçüm aleti şeridi kullanılarak: Baş, boyun, göğüs, omuz, karnı, kalça, biceps ekstansiyon, biceps fleksiyon, önkol, el bileği uyluk, diz baldır ve ayak bileği olmak üzere toplam 14 bölgeden çevre ölçümleri alınarak cm cinsinden kaydedildi. Lafeyette ölçüm aleti şeridi ile; kol açıklığı (kulaç), büst, el, baldır ve tüm bacak uzunluğu olarak toplam 5 değişken, cm cinsinden ölçüldü. Lafeyette (01290) model antropometrik ölçüm aleti ile biakromial, bitrokhanterik, femur bikonduler, humerus bikonduler olmak üzere toplam 4 değişken (cm) cinsinden kaydedildi^{13,14}.

İstatistiksel Analiz: Orta hakem ve yan hakem ölçüm parametre değerlerinin sonuçları IBM uyumlu kişisel bir bilgisayarda, SPSS for Windows paket programında aritmetik ortalama (X), standart sapma (SS), ve "t" test analizleri kullanılarak p<0.05 anlamlılık düzeyinde incelendi.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmaya 2.6.1995 tarihinde Abant da yapılan 35. Uluslararası Hakem Semineri'ne katılan 33 orta 51 yan hakem dahil edilmiştir. Orta hakemlerin yaşları 31-42 yıl arasında değişirken ortalamaları sırası ile; yaş 37.1±2.9 yıl, vücut ağırlığı 78.3±6.2 kg, boy 179.4±4.8 cm olarak bulunmuştur. Bunun yanında yan hakemlerin yaşları 30-40 yıl arasında, ortalamalar ise sırası ile; yaş 35.1±2.8 yıl, vücut ağırlığı 73.7±7.0 kg, boy 175±5.1 cm olarak bulunmuştur. Yaş, kilo ve boy değişkenlerinde orta hakemler arasında istatistiksel olarak p<0.05 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Tablo 1).

Tablo 1: Hakemlerin fiziksel uygunluk ve yapısal ölçümlerinin X, SS, min.-max. ve "t" değerleri.

DEĞİŞKENLER	Orta Hakemler (N=33)				Yan Hakemler (N=51)				t
	X	SS	Min.	Max.	X	SS	Min.	Max.	
Yaş (yıl)	37.1	2.9	31	42	35.1	2.8	30	40	3.19*
Kilo (kg)	78.3	6.2	67	91	73.7	7.0	60	95	3.10*
Boy (cm)	179.4	4.8	170.5	188	175	5.1	160	187	4.03*
V. Yağ %	21.2	3.3	14.2	32	20.9	4.13	12.6	27.8	0.43
Yağ Küt. (kg)	16.6	3.4	11.0	27.7	15.6	4.0	8.3	25.6	1.25
Endomorfi	4.0	0.90	2	6	3.63	1.1	1.5	6	1.80
Mezomorfi	3.74	0.8	0.5	4.5	3.79	0.52	1	3	-0.33
Ektomorfi	2.7	0.7	1	4.5	2.7	0.7	1.5	4	-0.26
50 Metre (sn)	6.71	0.3	6	7.4	6.8	0.28	6.2	7.2	-0.66
Dikey Sıçrama (cm)	39.1	4.97	29	52	39.8	4.8	30	51	-0.66
Anaerobik Güç (kg.m/sn)	122.1	16.7	40.8	132.5	119.5	14.1	49.9	129.7	-0.67
Koordinasyon (sn)	43.8	6.2	31.2	61.7	39.4	4.4	33.3	49.7	3.56*

*P<0.05

Orta hakemlerin motorik ölçüm değişkenlerinde ortalamalar; vücut yağ yüzdesi 21.2±3.3 yağ kütlesi 16.6±3.4 kg, endomorfi 4.0±0.90, mezamorfi 3.74±0.8 ektomorfi 2.7±0.7, elli metre koşu 6.71±0.3 sn, dikey sıçrama 39.1±4.97 cm ve anaerobik güç 122.1±16.7 kg.m/sn olarak bulunmuştur. Yan hakemlerin motorik ölçümlerinde ise; vücut yağ yüzdesi 20.9±4.13 % yağ kütlesi 15.6±4.0 kg, endomorfi ise 3.63±1.1, mezamorfi 3.79±0.52, ektomorfi 2.7±0.7, elli metre koşu 6.8±0.28 sn, dikey sıçrama 39.8±4.8 cm ve anaerobik güç 119.5±14.1 kg.m/sn olarak bulunmuş ve bu değişkenler arasında her iki grupta da herhangi bir fark bulunamamıştır (Tablo 1).

Uzunluk ölçümlerinde orta hakemlerin ve yan hakemlerin bacak uzunlukları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmüştür. Orta hakemlerin bacak uzunluğu 91.2±3.2 cm, yan hakemlerin bacak uzunluğu ise 88.7±4.67 cm olarak bulunmuştur.

Tablo 2: Orta ve yan hakemlerin uzunluk ölçümlerinin X, SS, min.-max. ve "t" değerleri.

DEĞİŞKENLER	Orta Hakemler (N=33)				Yan Hakemler (N=51)				t
	X	SS	Min.	Max.	X	SS	Min.	Max.	
Bacak Uz. (cm)	91.2	3.2	86	99.5	88.7	4.67	68	101	2.87*
Büst Uz. (cm)	88.3	3.6	80	99	86.3	5.5	68.5	109.5	2.04
Kulaç Uz. (cm)	184.8	6.3	175	199	182.2	6.2	170	197	1.90
El Uz. (cm)	19.28	1.3	17.2	24	18.75	0.98	17.1	21.4	2.03
Ayak Uz (cm)	26.7	1.1	25	29	26.4	1.3	21.3	29.6	1.03

*P<0.05

Uzunluk ölçümlerinde orta hakemlerin büst uzunluğu 88.3 ± 1.6 cm kulaç uzunluğu 184.8 ± 6.3 cm, el uzunluğu 19.28 ± 1.3 cm ve ayak uzunluğu 26.7 ± 1.1 cm olarak bulunmuştur. Yan hakemlerin uzunluk ölçümlerinde ise büst uzunluğu 86.3 ± 5.5 cm, kulaç uzunluğu 182.2 ± 6.2 cm, el uzunluğu 18.75 ± 0.98 cm ve ayak uzunluğu 26.4 ± 1.3 cm olarak bulunmuştur. Her iki grubun uzunluk ölçüm değişkenlerinin bu değerleri arasında herhangi bir fark bulunamamıştır (Tablo 2).

Tablo 3: Orta ve yan hakemlerin skinfold ölçümlerinin X, SS, min.-max. ve "t" değerleri.

DEĞİŞKENLER	Orta Hakemler (N=33)				Yan Hakemler (N=51)				t
	X	SS	Min.	Max.	X	SS	Min.	Max.	
Triceps (mm)	10.5	3.1	5.4	18.4	9.45	3.0	4.2	17.4	1.49
Biceps (mm)	5.53	1.73	3.2	10.2	4.98	2.1	2.4	15.2	1.3
Sub scapula (mm)	14.7	3.7	9	27	12.0	3.4	4.4	19.4	3.51*
Chest (mm)	11.8	4.1	5.2	19.8	11.4	9.8	3	17.2	0.29
Supra iliak (mm)	17.2	18.3	6	11.6	14.2	6.0	5	29.4	0.93
Abdomen (mm)	26.6	6.9	9.2	41.8	22.74	9.6	5.4	41.2	2.13
Thight (mm)	17.1	5.9	7	32.4	15.8	5.8	5.6	30.2	1.3
Calf (mm)	8.03	2.8	3	15.4	8.26	3.29	3.4	18	-0.34
Top. Skinfold (mm)	107.8	25.1	51.4	161.8	97.0	31.29	39.9	171	1.73

*P<0.05

Orta ve yan hakemlerin skinfold ölçümlerinde sadece sub scapula değerlerinde anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Orta hakemlerin sub scapula 14.7 ± 3.7 mm, yan hakemlerin sub scapula 12.0 ± 3.4 mm olarak bulunmuştur.

Bunun yanında orta hakemlerin skinfold ölçüm değişkenlerinin ortalamaları sırası ile; triceps 10.5 ± 3.1 mm, biceps 5.53 ± 1.73 mm, chest 11.8 ± 4.1 mm, supra iliak 17.2 ± 18.3 mm, abdomen 26.6 ± 6.9 mm, thight 17.1 ± 5.9 mm, calf 8.03 ± 2.8 mm, ve toplam skinfold 107.8 ± 25.1 mm olarak bulunmuştur. Yan hakemlerin skinfold ölçüm değişkenlerinin ortalamaları; triceps 9.45 ± 3.0 mm, biceps 4.98 ± 2.1 mm, chest 11.4 ± 9.8 mm, supra iliak 14.2 ± 6.0 mm, abdomen 22.74 ± 9.6 mm, thight 15.8 ± 5.8 mm, calf 8.26 ± 3.29 mm, ve toplam skinfold 97.0 ± 31.29 mm olarak bulunmuştur. Her iki grubun bu değişkenlerinin değeri arasında istatistiksel olarak herhangi bir anlamlı fark bulunamamıştır (Tablo 3).

Tablo 4: Orta ve yan hakemlerin çap ölçümlerinin X, SS, min.-max. ve "t" değerleri.

DEĞİŞKENLER	Orta Hakemler (N=33)				Yan Hakemler (N=51)				t
	X	SS	Min.	Max.	X	SS	Min.	Max.	
Humerus biconduler. (cm)	6.7	0.4	5.6	7.8	6.7	0.6	5.8	9.6	0.36
Femur biconduler. (cm)	9.9	0.95	6.8	11.8	9.97	0.76	6.2	11.2	-0.21
Biakromial (cm)	42.8	2.7	34.7	47.7	41.1	2.4	35	49	3*
Bitrokhanterik. (cm)	34.0	1.46	30.7	36.7	32.6	1.9	23.7	36.2	4.2*

*P<0.05

Orta hakemlerin ölçümlerindeki değişkenlerin değerlerinin ortalamaları sırası ile; humerus bikonduler 6.7 ± 0.4 cm ve femur bikonduler 9.9 ± 0.95 cm olarak bulunmuştur. Yan hakemlerin çap ölçümlerindeki değişkenlerin değerlerinin ortalamaları ise; humerus bikonduler 6.7 ± 0.6 cm ve femur bikonduler 9.97 ± 0.76 cm olarak bulunmuş ve her iki gruptaki bu iki değişkenin değerleri arasında istatistiksel olarak herhangi bir fark bulunamamıştır (Tablo 4). Bunun yanında diğer çap ölçümlerinde orta ve yan hakemlerin değişken değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiş ve bu orta hakemlerde sırası ile; Biakromial 42.8 ± 2.7 cm ve Bitrokhantirik 34.0 ± 1.46 cm olarak bulunmuştur. Yan hakemlerin ortalamaları ise; Biakromial 41.1 ± 2.4 cm ve Bitrokhantirik 32.6 ± 1.9 cm olarak bulunmuştur (Tablo 4).

Tablo 5: Orta ve yan hakemlerin uzunluk ölçümlerinin X, SS, min.-max. ve "t" değerleri.

DEĞİŞKENLER	Orta Hakemler (N=33)				Yan Hakemler (N=51)				t
	X	SS	Min.	Max.	X	SS	Min.	Max.	
Omuz Çevresi (cm)	112.9	6.3	97.5	133	109.8	4.9	101	122	2.37*
Bel Çev. (cm)	86.24	5.8	62.4	97.5	84.5	5.95	71	99	1.68
Karın Çev. (cm)	86.40	5.63	62.6	94.2	84.9	5.3	71	98	1.22
Kalça Çev. (cm)	99.7	3.6	89.5	107	97.3	4.0	89	100	2.89*
Uyluk Çev. (cm)	60.3	3.2	56	71	57.5	3.3	51	64	4.01*
Diz Çev. (cm)	38.8	1.7	34.5	42	37.7	1.9	33	44	2.5*
Calf Çev. (cm)	39.3	1.8	36.5	44.4	43.7	42.4	34	40	-5.5*
Ayak Bil. Çev. (cm)	23.5	1.02	21.5	25.5	23.5	1.9	21	33	0.10
Biceps Ext. (cm)	28.4	1.5	25.6	32	26.5	1.8	23	31	5.25*
Biceps Flex. (cm)	31.6	1.6	28.5	35	29.9	2.0	25	34	4.34*
El Bileği Çev. (cm)	17.8	1.8	15.7	27	17	0.6	16	19	2.37*
Ön Kol Çev. (cm)	26.4	1.9	19	29	25.71	1.26	23	29	1.89
Göğüs Çev. (cm)	97.7	4.2	90	107	94.0	4.7	82	105.5	3.78*

*P<0.05

Orta hakemlerin çevre ölçüm değişkenlerinin değerlerinde ortalamalar; bel çevresi 86.24 ± 5.8 cm karın çevresi 86.40 ± 5.63 cm, ayak bileği çevresi 23.5 ± 1.02 cm, ve ön kol çevresi 26.4 ± 1.9 cm olarak bulunmuştur. Yan hakemlerin çevre ölçüm değişkenlerinin değerlerinde ise ortalamalar; bel çevresi 84.5 ± 5.95 cm, karın çevresi 84.9 ± 5.3 cm, ayak bileği çevresi 23.5 ± 1.9 cm ve önkol çevresi 25.71 ± 1.26 cm olarak bulunmuş ve bu değişkenlerin istatistiksel değerlerinde yan ve orta hakemler arasında herhangi bir fark bulunamamıştır (Tablo 5).

Bunun yanında orta ve yan hakemlerin diğer çevre ölçüm değişkenlerinin değerlerindeki anlamlı skorların ortalamaları orta hakemlerin sırası ile omuz çevresi 112.9 ± 6.3 cm, kalça çevresi

Tablo 7: Hakemlerin bir yıl önceki (ilk) ve bir yıl sonraki fiziksel uygunluk ölçümlerinin X ve SS değerleri

DEĞİŞKENLER	Orta Hakemler (N=33)		Yan Hakemler (N=51)	
	X (ilk)	X (Son)	X (ilk)	X (Son)
Yaş (yıl)	36.33±3.46	37.1±2.9	34.19±3.9	35.19±2.8
Kilo (kg)	79.19±6.76	78.3±6.2	76.09±7.07	73.7±7.0
Boy (cm)	178.58±4.19	179.4±4.8	177.47±4.56	175±5.1
V. Yağ %	17.47±4.76	21.2±3.3	15.3±6.5	20.9±4.3
Endomorfi	3.26±0.86	4.0±0.90	3.43±1.06	3.79±0.52
Mezomorfi	4.47±0.65	3.74±0.8	4.30±0.91	3.79±0.52
Ektomorfi	1.72±0.88	2.7±0.7	2.05±1.1	2.7±0.7
Relatif Sırt Kuvveti	1.83±0.29	2.9±0.63	1.75±0.29	2.73±0.59
Relatif Bacak Kuvveti	2.04±0.36	2.6±0.5	1.97±0.37	2.5±0.6

*P<0.05

Muratlı (1995)'nin bir yıl önce Akdeniz Üniversitesi Kampüsünde aynı üst klasman hakemlerine uyguladığı ölçümlerde (Tablo 7), bu çalışmadaki ölçümlerin karşılaştırılmasında; orta hakemlerde bir yıl önce vücut ağırlığı 79.19±6.76 kg iken son ölçümde 78.3±6.2 kg, endomorfi 3.26±0.86 iken son ölçümde 4.0±0.90, ektomorfi 1.72±0.88 iken son ölçümde 2.7±0.7, vücut yağ yüzdesi birinci ölçümde %17.47±4.76, son ölçümde %21.2±3.3, relatif kuvvet bacak 1.83±0.29 kg dan 2.98±0.63 kg, relatif kuvvet sırt ise 2.04±0.36 den 2.6±0.5 kg değerine yükseldi. Mezomorfik ölçümde ise 4.47±0.65'ten 3.74±0.8'e düşmüştür⁹.

Ayrıca bu çalışmadan elde edilen fizyolojik ve motorik değerlerden anaerobik güç, kuvvet sürat ve vücut yağ yüzde ölçümleri aynı yaş grubu sedanterlere göre daha daha yüksek bulunmuştur.

Tuncel (1995) ve Zorba (1999)'nin yaptıkları çalışmalarda benzer yaş, kilo ve boy bakımından üniversite öğretim elemanları ve idari personelin; dikey sıçrama (30cm) anaerobik güçlerinde (108.0 kg.m/sn) ve vücut yağ oranlarında (%20.7) hakemlere göre önemli bir fark gözlenmemiştir^{15,16}.

Sonuç olarak orta ve yan hakemlerin birbiriyle karşılaştırmalarında fiziksel uygunluk değerlerinden; yaş (t=3,19), boy (t=4,3), vücut ağırlığı (3,1), koordinasyon (t=3,56), bacak kuvveti (t=2,1), sağ el kavrama kuvveti (t=2,81) ve sol el kavrama kuvveti (t=3,17) parametrelerinde 0.05 seviyesinde anlamlı fark bulunmuştur. Antropometrik ölçümlerde de: skinfold; sub scapula (t=3,51), uzunluk ölçümlerinde; bacak uzunluğu (t=2,87), çap ölçümlerinde; biakromial (t=3) ve bitrokhanterik (t=4,2), çevre ölçümlerinde; omuz (t=2,37), kalça (t=2,89), uyluk (t=4,01), diz

($t=2,5$), calf ($t=5,5$), biceps ekstension ($t=5,25$), biceps fleksion ($t=4,34$), el bileği ($t=2,37$) ve göğüs ($t=3,78$) çevre değerleri anlamlı bulunmuştur. Aynı zamanda bir yıl önceki ölçümleriyle son ölçümler arasında fiziksel uygunluk olarak; Endomorfi, Mezomorfi, Ektomorfi antropometrik yapılarında, bacak, sırt, relatif kuvvetlerinde büyük fark gözlenmiştir.

KAYNAKLAR

1. American Collage of Sport Medicine, (1980) Guidelines for Graded Exercise Testing and Exercise Prescription, Second Ed., Lea and Febiger, Philadelphia.
2. Astrand, P.O., Rodahl, K. (1977) Textbook of Physiology, Third Edition, McGraw Hill Book Company, Toronto, 192-709.
3. Bale, P., (1985) Relationship Among Physique, Strength, and Performance of Students, Journal of Sport Medicine, 25, 175-213.
4. Baumgartner, TA., Andrew, S.J., (1975) Measurement for Avaluation in Physical Education, Houghton Mifflin Company, London, 175-213.
5. Bompaa, T.O., (1986) Theory and Methodology of Training, Dubuque, 240.
6. Cihan H., (1996) I., II., III. Profesyonel ve Amatör Ligde Oynayan Futbol Takımlarının Aneorobik Güç, Motorik sıçrama Güçleri ve Toparlanma Sürelerinin Karşılaştırılması, KTÜ Yük. Lis. Tezi, Trabzon.
7. Kartal A., (1992) Analyses of the Energie Sources Used by Turkish Refrees During Ninety minutes Soccer Match, Master's Theses in METU, Ankara.
8. Mathews, D.K., (1973) Measurement in Physical Education, Fourth Edition, W.B. Saunders Company, Toronto, 233,235.
9. Muratlı S., (1995) Üst Klasman Hakemlerinin Test Sonuçlarının Analizi, Akdeniz Üniversitesi BESYO (Yayınlanmamış Çalışma), Antalya.
10. Ricci, B.,(1970) Experiments in the Physiology of Human Performance, Lea and Febiger, Philadelphia, 25-86.
11. Sarı, Z., Şamil, E., Doğu, G., Zorba, E., Ziyagil, M.A., (1996) Üst Klasman Türk Futbol Hakemlerinin Postür ve Kas Kısıklığı Analizi, 1 Futbol Bilim Kongresi, 30-31 Mayıs, İzmir.
12. Tuncel, F., (1995) Öğretim Elemanlarının Yaşam Tarzı ve Aktivite Düzeyleri, ODTÜ Araştırma projesi, Ankara
13. Verducci, F., (1980) Measurement Concepts in Physical Eduction, Mosby Company, London, p.227.
14. Zorba, E., Ziyagil, M.A., (1995) Vücut Kompozisyonu ve Ölçüm Metotları, Ereğ Matbaası, Ankara.
15. Zorba, E., (1999) Öğretim Elemanları ve İdari Personelin Yaşam Tarzı ve Aktivite Düzeyleri, Muğla Üniversitesi Araştırma projesi, Muğla.

HAVUZDA VE SALONDA YAPILAN ÇABUK KUVVET ÇALIŞMALARININ 15-18 YAŞ GRUBU DENEKLERİN FİZİKSEL GELİŞİMİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI

Murat ERDOĞAN *
Atilla PULUR **

ÖZET

Bu araştırma ile salonda ve havuzda yapılan çabuk kuvvet antrenmanının 15-18 yaş grubu erkek öğrencilerin ($x15.73\pm1.11$ yaş, $x168.77\pm0.48$ cm boy, $x61.21\pm9.1$ kg) fiziksel gelişimine etkileri tespit edildi. Araştırmaya Maltepe Askeri Lisesinde öğrenim gören 32 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Denekler salonda çalışan, havuzda çalışan ve kontrol grubu olmak üzere üç gruba ayrıldı ve haftada üç gündü günde 1.5 saat olmak üzere 8 hafta antrenman yaptılar kontrol grubu ise okuldaki beden eğitimi dersleri haricinde hiç antrenman yapmadı. İstatistiksel analizler t testi varyans analizleri anova ile yapılmıştır.

Deney gruplarının (salonda ve havuzdaki grupların) durarak uzun atlama, dikey sıçrama ve maksimal yarım skuat değerlerindeki artışlar istatistiksel olarak $p<0.05$ düzeyinde anlamlı bulunması havuzda yapılan antrenmanlarında salonda yapılan antremanlar gibi olumlu etkilerinin olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Suda antrenman, çabuk kuvvet.

THE EFFECTS OF EXPLOSIVE POWER AT THE GYM AND THE SWIMMING POOL TRAINING ON THE SUBJECTS BY MEASURING THE PHYSICAL DEVELOPMENT

ABSTRACT

The purpose of this study was to determine, the effects of the explosive power of the subjects by measuring the physical at the gym and the pool. 32 voluntary student from Maltepe Military High School participated in this study. The ages of the pool. 32 voluntary student from Maltepe Military High School participated in this study. The ages of the subject were 15 and 18 (Age $x15.73\pm1.11$, height $x168.77\pm0.48$ cm, weight 61.21 ± 9.1 kg). The subject were divided into three categories; the working groups in the gym, the working groups in the pool and the control groups. The duration of this study was 8 weeks.

The subjects were trained three days except the control groups for 1,5 hour each week. The control groups were trained only in the physical education lesson. Statistical analysis were done by using ANOVA and T-test. Experimental groups were applied long jump, by studying vertical jump and the maksimal half skuat at the gym and in the pool as the result of this study. There were statistically meaning full results ($p<0.05$). this research indicate that the comparison of training in the gym and at the pool was not very significant.

Key words: Training in water, explosive power.

* Maltepe Askeri Lisesi Uygulamalı Dersler Bölümü Gülhane/İZMİR.

** Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Beşevler/ANKARA

GİRİŞ VE AMAÇ

Kuvvet temel motorik özelliklerin en önemlisidir. Kuvvet kavramına çok değişik yaklaşımlar mevcuttur. Harre¹⁴'ye göre kuvvet; "Bir dirençle karşı karşıya kalan kasların kasılabilme ya da direnç karşısında belli bir ölçüde dayanabilme yeteneğidir. Vilademir²¹ ise; belli bir direnci yenme veya kas gerilmesiyle direnci karşılama yeteneği olarak tanımlamaktadır. Boilenau³ kuvvetin sporcunun temel motorik özelliği olduğu ve antrenman yüklenmeleriyle değişebilen (üst düzeyde planlı ve programlı olarak %30 kadar geliştirilebilir), sportif gücün verimliliğinin ana unsuru olduğunu savunmuştur.

Akgün²'e göre kas kuvveti; kas grubunun veya bir kasın uygulayabileceği maksimal kuvvettir. Her spor dalı için kas kuvvetinin belirli bir dereceye kadar artırılması gerekir. Çabuk kuvvet harekete katılan kas liflerinin hızına, kasılma gücüne iştirak eden motor ünite sayısına ve kas koordinasyonuna bağlıdır. Çabuk kuvveti geliştirmek için maksimal kuvvetin ve hareket frekansının yükseltilmesi gerekir²³. Diğer bir deyişle çabuk kuvvet sinir ve kas sisteminin; yüksek bir kasılma hızı ile dirençleri yenebilme kuvvetidir^{18,2,16}.

Günlük yaşantımızda gösterdiğimiz aktivitelerin büyük çoğunluğu ayakta olmaktadır. Bacak kaslarının kuvveti, dayanıklılığı ve esnekliği gerek egzersiz esnasında gerekse günlük yaşantımızdaki hareketlerimizde olsun performansımızı direk olarak etkilemektedir. Kasların normal şartlar altında çalıştığında göstereceği tepkiler bilinmektedir. Bunların en önemli kas enine kesiti çapının artmasıyla kasın kuvvet kazanmasında kasların normal olmayan bir ortamda yapılan yüklenmelere nasıl karşı koyacağı soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Kas kuvveti en iyi şekilde maksimum ya da maksimuma yakın birkaç tekrarla yüklenmelerle geliştirilir. Kas dayanıklılığı ise hafif ağırlıklarla fakat daha yüksek tekrarlarla en iyi şekilde geliştirilir. Günümüzde gerek sporcular gerekse sedanterler için bacak kaslarının kuvveti spordaki ve günlük yaşantımızdaki performansımızı etkileyecektir¹⁰. Çabuk kuvvet antrenmanlarının temel ilkesi; yüklenme yüzdesi orta (%40 - %60 arasında), tekrar sayısı orta ve tempo ise patlayıcı olmasıdır^{1,7,18}.

Özellikle sıçramaya dayanan spor branşlarında başarılı bir performans için dikey ve yatay sıçrama özelliğini ve bacak kuvvetini geliştirici antrenmanlara ihtiyaç duyulmaktadır¹².

Su organizmanın alışık olmadığı bir ortamdır. Hidrostatikğin temel ilkelerinden biri suyun kaldırma kuvvetidir. Durgun bir akışkan içindeki cisim akışkan tarafından yukarı doğru itilir. Bu itme kuvveti, cismin yerini değiştirdiği akışkan ağırlığı kadardır şeklinde söylenebilir^{5,10,17}. Bir sıvının üstünde yüzdüğü zaman bu yukarı itici kuvvet, yerçekimine aşağıya doğru etki yapan kuvvet ile dengelenmiş olur²². Su içindeki egzersizler hem yaralanmış hem de sağlıklı sporcular için popüler olmuş bir egzersiz yöntemidir. Suyun doğal direnci kişiye zarar verici hareketlere müsaade etmeyecektir. Su içindeki egzersizlerin avantajı ekstremiteler üzerinde ağırlık taşımamanın ortadan kaldırılmasını sağlar ve böylece tekrarlanan yaralanmalar önlenmiş olur. Su içinde yapılan eği-

tim kardiovasküler uygunluğu, kassal kuvvet, kassal endurans ve esnekliği geliştirilmektedir⁸. Suyun direnci etkili bir eğitimi uyarısı olduğu kabul edilmektedir. Su içinde yapılan egzersizler suyun sağladığı avantaj ile sinerjistik, fiksator ve esas hareketi yaptıran kaslarda normal hareketi boyunca kaslar tendonlar ve kemikler üzerindeki stresi azaltarak hareketin oluşmasını sağlarlar⁸. Bu çalışmanın amaca her iki ortamda yapılan çabuk kuvvet antrenmanlarının 15-18 yaş grubu erkek deneklerin fiziksel gelişimine etkisi araştırılmıştır.

MATERYAL METOD

2.1 DENEKLER

Bu çalışmaya Maltepe Askeri Lisesinde okumakta olan yaşları 15-18 arasında değişen 32 öğrenci katılmıştır. Deneklere çabuk kuvvet antrenman metodu, salonda çalışma grubu (A Grubu N=11), havuzda çalışma grubu (B Grubu N=10) ve kontrol grubu (C Grubu N=11) olmak üzere üç gruba ayrılarak uygulandı. A grubunun yaş ortalaması 16.45 ± 0.12 , boy ortalaması 1.71 ± 0.48 , B grubunun yaş ortalaması 15.8 ± 1.1 , boy ortalaması 1.66 ± 0.6 m, C grubunun yaş ortalaması 16.36 ± 1.4 , boy ortalaması 1.69 ± 0.09 m'dir^{17,18}.

2.2. ÖLÇÜM METODLARI

Laboratuvar Ölçüm Metodları:

Boy-Ağırlık Ölçümü: Deney ve kontrol grubuna ait öğrencilerin boyları çıplak ayaklı olarak ecza tipi boy aleti ile, ağırlıkları ise üzerlerinde şort kalacak şekilde soyunduktan sonra ecza tipi baskül ile ölçüldü²⁰.

Anaerobik Gücün Ölçülmesi: Anaerobik güç ölçümleri, dikey sıçrama testi (sargeant jump) ile yapıldı²⁰. Denek tartıldı, dikey sıçraması alındı ve $P = \sqrt{4.9 \cdot (W) \cdot \sqrt{D}}$ formülü uygulanarak hesaplandı¹⁹.

$$W = \text{Vücut ağırlığı}$$

$$D = \text{Sıçrama mesafesi}$$

Aerobik Gücün Ölçülmesi: Cooper testi sonuçlarına göre, $\text{Max VO}_2 = 33.3 + (X - 150) \cdot 0.178$ (ml/kg/dk)^{13,20} formülünden yararlanarak hesaplandı.

$$X = 1 \text{ dak. koşulan mesafe}$$

Durarak Uzun Atlama Testi: Denekler işaretlenmiş çizginin arkasından çift ayakla maksimal efor kullanarak en uzak mesafeye atlamaya çalışıldı. Başlangıç çizgisi ile sporcunun çizgiye en yakın bıraktığı iz arasındaki mesafe m cinsinden ölçüldü⁹.

Dikey Sıçrama Testi: Sıçrama öncesi ayak tabanların yerle tamamen temas halinde ve vücut dik durumdayken tek kol gergin olarak yukarıya uzatıldı. Deneğin yukarıya doğru sıçradığı uç nokta tespit edildi. Başlangıç noktası ile sıçradığı nokta arasındaki mesafe m cinsinden kaydedildi.

50 Yard (45.70 m) Koşu Testi: Deneklere ölçülü zeminde maksimal hız ile 50 yard (45.70 m'yi) koşturuldu. Çıkış ve bitiş noktası arasındaki süre kronometre ile tespit edildi. Deneklere iki deneme yaptırıldı, iyi olan değerlendirilmeye alındı²⁰.

Maksimal Yarım Skuat: Denekler maksimal bir tekrar kaldırebildikleri ağırlık miktarına kadar ağırlık artırarak yarım skuat yaptılar. Kaldırdıkları ağırlıkları kg cinsinden ölçüldü.

Cooper Testi: Denekler 12 dk. boyunca atletizm pistinde koşular, yürüdüler aldıkları mesafe m cinsinden ölçüldü.

Esnelik Testi: Denekler çıplak ayakla dizler gergin olarak sehpa önüne oturdular ve ileri doğru uzandılar değer cm olarak tespit edildi.

Araştırmada Kullanılan Antrenman Metodu ve Şekli:

Havuzda ve salonda çalışan deney gruplarına 8 hafta süre ile haftada 3 kez çalışma uygulanmıştır. Tekrar metodu kullanılarak deneklerin patlayıcı şekilde hareketleri yapması sağlanmış yüklenme şiddeti maksimal kalp atım sayısının %'sine göre belirlenmiştir (220-yaş). Program sırasıyla, 20 m. sprint, yarım skuat, step up (ağırlıkla 50 cm yüksekliğe çıkıp-inme) çift ayak sıçrama ve pawlingden (ayak pençesinde yükselme) oluşmaktadır.

İstatistik Analiz

Çalışmada deney ve kontrol gruplarının antrenmanlar öncesi ve sonrası gelişim farkları için grupların test sonuçlarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmış, bunlar arasındaki gelişim farkları t testi ile değerlendirilmiş 0.05 önem seviyesinde anlamlı olup olmadığına bakılmıştır.

BULGULAR

A-B-C Gruplarının Fiziksel Performans Değerlerin Antrenman Öncesi ve Antrenman Sonrası olarak Aritmetik Ortalamaları ve bunların arasındaki farklar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Tüm Grupların Antrenman Öncesi ve Sonrası Değerlerinin Karşılaştırılması

GRUPLAR	A GRUBU				B GRUBU				B GRUBU			
	Antr. Önce	Antr. Sonra	% Fark	t	Antr. Önce	Antr. Sonra	% Fark	t	Antr. Önce	Antr. Sonra	% Fark	t
Boy (cm)	171 ±0.48	171 ±0.048	0.58	0.99	166 ±0.6	166 ±0.05	0.02	0.162	169 ±0.09	169 ±0.09	0.32	0.17
Vücut Ağırlığı (kg)	63.72 ±5.91	63.45 ±6.26	0.42	0.518	58.91 ±7.80	60 ±6.29	1.72	0.613	61 ±13.34	61.7 ±12.42	1.14	0.74
Durarak uzun atlama (cm)	203 ±29.69	210 ±26.89	0.011	0.053*	172 ±0.12	181 ±0.11	5.23	0.001*	188.18 ±0.16	192.63 ±0.17	6.9	0.285
Dikey sıçrama (cm)	39.09 ±6.42	42.27 ±5.10	0.48	0.053*	34.73 ±4.07	41 ±4.37	18.05	0.034*	37 ±5.55	37.4 ±5.93	1.08	0.763
50 Yard (45.7 m) koşu	6.50 ±0.215	6.40 ±0.38	-1.53	0.215	5.88 ±0.25	6.4 ±0.37	14.69	0.784	6.68 ±0.46	6.5 ±0.50	-9.43	0.509
Maksimal squat (kg)	69.09 ±16.09	82.45 ±12.39	19.9	0.028*	74.55 ±18.07	88 ±16.96	18.04	0.01*	70 ±22.69	71.8 ±23.01	2.5	0.926
Cooper (m)	2502 ±144.24	2509.9 ±111.39	0.31	0.902	2247.2 ±219.63	2410 ±390.72	0.24	0.573	2591 ±156.23	2600 ±174.64	0.34	0.920
Esneklik (cm)	20.7 ±8.35	21.82 ±8.24	7.64	0.665	24.09 ±4.47	25 ±5.1	3.77	0.717	23.73 ±6.02	26.4 ±5.33	11.25	0.657
Anaerobik güç (kgm/sn)	87.77 ±9.78	89.99 ±8.54	74.01	0.334	84.73 ±11.68	88 ±10.25	3.85	0.017*	86 ±17.95	86.8 ±16.80	0.93	0.595
Aerobik Güç (ml/kg/dk)	454.4 ±28.62	455.6 ±23.38	0.26	0.997	451 ±41.33	435 ±69.54	-11.22	0.292	467 ±27.80	469 ±29.16	21.45	0.441

*P<0.05 anlamlı

TARTIŞMA SONUÇ

Çalışmamız sonunda salonda ve havuzda çalışan deney gruplarının yaş, boy kilo değişkenlerinde istatistiksel anlamda bir fark oluşmamıştır. Durarak uzun atlama değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı ($P<0,05$) değerler elde edilmiştir. Salon grubunun antrenman öncesinden durarak uzun atlama değeri 203 cm iken antrenmanlar sonunda 210 cm'ye çıkmıştır. Havuz grubunda da aynı şekilde 172 cm'den 181 cm'ye çıkan bu değerler arasındaki fark istatistiksel açıdan $p<0,05$ düzeyinde anlamlıdır. Kılıç ve Sevim çabuk kuvvet antrenmanı uyguladıkları 14-16 yaş grubunun durarak uzun atlamasında 5,88'lik artışla %13,6'lık artış kaydedilmiştir¹⁵. Cicioğlu²⁵, Sevim ve Önder¹⁹, Kılıç¹⁵, Günay¹² ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmalarda deneklerin yatay sıçrama değerlerinde anlamlı gelişme kaydedilmiştir. Havuz ve salon gruplarının dikey sıçramaları ise salon grubunda 39,09 cm'ye havuz grubunda ise 34,73 cm'den 43,0 cm çıkmıştır. Her iki değerde ise istatistiksel olarak anlamlıdır ($P<0,05$). Kılıç ve arkadaşları¹⁵ 14-16 yaş grubu güreşçilere uyguladıkları dairesel çabuk kuvvet antrenmanı sonunda %13'lük anlamlı fark elde etmiştir. Brown⁸ yaptığı çalışmasında kasa sıçraması yapan öğrencilerin diğer gruba göre daha yükseğe sıçradığı istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Erol¹⁸ 16-18 yaş grubuna uyguladığı çabuk kuvvet antrenmanı sonunda dikey sıçrama değerlerinin artışı $P<0,01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Antrenmanlar sonunda maksimal yarım skuat da her iki grupta da meydana gelen gelişmeler istatistiksel açıdan anlamlıdır ($P<0,05$). Salon grubunun 69,09 kg olan yarım skuat değeri 82,45 kg'a havuzda çalışan grubun 74,55 kg olan değeri 88,0 kg'ye ulaşmıştır. Her iki gruptaki farklar istatistiksel olarak anlamlıdır. Salim ve Önder⁵² 18-19 yaş grubuna uyguladığı çabuk kuvvet istasyon çalışması sonunda maksimal skuatla 15 kg'lık anlamlı artış belirlemişlerdir. Çalışmalarımızda kontrol grubundaki deneklerde bütün verilerde istatistiksel anlamda değişiklik bulunmamıştır.

Araştırma sonunda elde edilen veriler kuvvetle meydana gelen gelişim hakkında bilgi sağlamaktadır. Kuvvette meydana gelen gelişim, literatürden elde edilen açıklamalar doğrultusundadır. Antrenmanlar sonunda meydana gelen kuvvet değişimi uygulama periyoduna bağlıdır. Çünkü kısa süreli çalışmaların kuvvet gelişimine etkisi olmamaktadır. Meydana gelen kuvvet gelişimi ve istatistiksel öneme sahip olarak artış antrenmanı sıklığına sürekli ve yoğunluğuna bağlıdır²⁵. Kuvvet antrenmanın doğru yapılması sonucunda dikey sıçramada, yatay sıçramada maksimal yarım skuat değerlerinde gelişme olması gerekmektedir. Gerek normal ortamda çalışsın, gerekse su içerisinde çalışsın bu gelişmeler kasa pozitif yönde etki ederek kasın güçlenmesi ve verimliliğini artmasına neden olmaktadır. Bu etkilerden dikey sıçrama, maksimal yarım skuat ve yatay sıçramada meydana gelen gelişmeler gerek havuzda çalışan grupta gerekse salonda çalışan grupta istatistiksel olarak anlamlıdır. Ancak gruplar arasındaki gelişmelerde bir paralellik olsa da havuzda yapılan antrenmanlara özellikle skuat, ayak pençesinde yükselme ve step up hareketle-

rinin suyun kaldırma kuvvetin etkisinden dolayı hareketlerin daha kolay yapıldığı gözlenmiştir. Havuz grubundaki gelişmelerle salon grubundaki gelişmelerin farkı istatistiksel olarak anlamsızdır. Araştırmamız sonunda 50 yard, sprint zamanı, esneklik ve aerobik kapasitede meydana gelen değişimler her iki grupta da istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

Çalışmamız sonunda su da yapılan çalışmaların, çalışma şartlarının zor bulunuşu nedeniyle sağlam insanlarda ve sporcularda fizyolojik değerleri geliştirmeden çok rehabilitasyon amacıyla yapılması daha uygun olacağı düşünülebilir. Üst düzey sporcular salonda ve dışarıda yaptığı çalışmalarda antrenman monotonluğunu gidermek amacıyla (aquamatik egzersiz) da yapılabilir.

KAYNAKLAR

1. Açıkada, C., Ergen E.: Bilim ve Spor, S169, Büro Tek Matbaacılık, Ankara (1990)
2. Akgün, N.: Egzersiz Fizyolojisi, 4. Baskı, Ege Üniversitesi Basım Evi, İzmir, (1992)
3. Bolineau, R.A.: Physiological Characteristics of Elit Middle Lona Diatonna Runners, Canadian Journal of Sports Science, (1982).
4. Brown, M.E., Mayhew J.L., Boleach, L.W?: "Effect of Plyometric Training on Vertical Jumping Performance in School Basketbaal Players", Journal Sports Medicine, S.S. 1-4 26, (1986).
5. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt 2, S. 815, Milliyet Gazetecilik Inter Press Basım ve Yayıncılık A.Ş., (1993).
6. Cicioğlu, İ.: Pliometrik Antrenmanların 14-15 Yaş Grubu Basketbolcuların Dikey Sıçraması ile Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreler Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi. Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor A.B.D. Ankara, (1995).
7. Dündar, U.: Antrenman Teorisi. Bağırhan Yayınevi, (1997).
8. Ergun, N., Baltacı, G.: Spor Yararlanmalarında Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Prensipleri, H.Ü. Fizik Tedavi ve Reh. Yay. No: 20, S. 295-296, Fotoset Ofset, Ankara, (1997).
9. Eurofit: Eurofit Bedensel Yetenek Testleri El Kitabı (Çev. M.C. Şıpal) G.S.G.M. Yayın No: 78, Ankara, (1989).
10. Fen Bilimleri Ansiklopedisi, Tercüman Matbaası, İstanbul, S. 34-35.
11. Fox, E.L., Mathews, K.D.: The Physical Basics of Physical Education and Atheletic. W.B. Saunders Company, Philadelphia, 170-172, (1988).
12. Günay, M., Sevim, Y., Savaş, S., Erol, E.: "Pliometrik Çalışmaların Sporcularda Vücut Yapısı ve Sıçrama Özelliklerine Etkisi", Spor Bilimleri Dergisi 6.3, S. 38-45, (1994).
13. Günay, M., Yüce, A.: Futbol Antrenmanının Bilimsel Temelleri, S. 50, 53,54, Søren Ofset, Ankara, (1996).
14. Harre, D.: Trainingslehre, Berlin, S. 48, (1979).
15. Kılıç, R., Sevim, Y.: "Dairesel Çabuk Kuvvet Antrenman Metodunun 14-16 Yaş Grubu Güreşçilerin Bazı Motorik Özellikleri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi", Spor Bilimleri Dergisi, 5, S.11-20, (1994).

16. Öztürk, F., Yücel, B., Temoçin, S., Kuter, M., Olaru, A.M.: Spor Bilimleri Sözlüğü, S. 14, Spor Vakfı Yayını, Bursa 2000 Ofset, (1996).
17. Sayısal Sınav Dergisi, Sayı 7, S. 24-25, Ekim (1997).
18. Sevim, Y.: Kondisyon Antrenmanı, S.7, Gazi Büro, 1. Baskı, Ankara (1991).
19. Tamer, K.: Fiziksel Performansının Ölçülmesi ve Değerlendirmesi, Türkler Kitapevi, Ankara, (1995).
20. Viladimir, K. Kirejci, P.K.: (Çev. K. Sarpyener) Sporcularda Kas Yaralanmaları ve Tendon Hastalıkları, S. 75-76, Arkadaş Tıp Kitapları Yayını, İstanbul, (1984).
21. Yüzme Öğretmeni El Kitabı. G.S.G.M. Yüzme Atlama Sutpu Fed. Yayın No: 3 Cem Yayınevi, S.6-7, (1987).
22. Yalçın, M.: Süratin Mekanik ve Fizyolojik Özellikleri, Ankara Basım Ofset, S. 13-14, 54-55, (1993).

ETKİNLİK ANALİZİ: NEGATİF VE POZİTİF ETKİLİ DEĞİŞKENLERLE PERFORMANS HESAPLAMASI

Ihsan ALP *
Ayhan GÖLCÜKCÜ *

ÖZET

Sıralama, etkinlik değerlendirme, performans ölçmenin geçmişi tarihin başlangıcına kadar gider. Bu kavram insanoğlu için hep önemli olmuştur. En basit sıralama tek kritere göredir. İki den çok kriter göz önüne alınmaya başlanınca performans hesaplama işlemi karmaşıklaşır. Karmaşıklığın üstesinden gelebilmek için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir: Ağırlıklandırma , Faktör analizi ve diğerleri... Bu çalışmada bahsedilen karmaşıklığı objektif kriterlerle aşan yeni bir teknik tanıtılacaktır: Etkinlik Analizi (DEA:Data Envelopment Analysis). EA yöntemi çoklu girdi/çıktı değişkenlerine göre her oyuncunun verimliliğini en iyilere göre göreceli olarak tespit tekniğidir. Daha çok üretim işlemiyle ilgili karar birimlerinin etkinliğinin karşılaştırılması için kullanılır. Bu çalışmada Türkiye 1. Basketbol Erkekler Ligi gibi, üretimden çok farklı bir alanda ilk kez denenmektedir. Basketbolda oyuncuların performansların etkileyen pozitif ve negatif değişkenler söz konusudur. Çalışmada uygun bir yolla, bu iki tür değişken de analize alınarak, sıralama ve karşılaştırma yapılmıştır. Bulgular lig sonuçlarıyla tamamen uyumludur. EA sonuçları, özellikle transfer dönemlerinde hem takımlar hem de oyuncular tarafından dikkate alınmalı, Her iki taraf içinde bir belge/karne gibi değerlendirilebilir/melidir.

Anahtar kelimeler: Basketbol, Etkinlik Analizi, Data Envelopment Analysis, Sıralama.

DATA ENVELOPMENT ANALYSIS: PERFORMANCE EVALUATION WITH POZITIVE AND NEGATIVE EFFECTED VARIABLES

ABSTRACT

Past of ordering, efficiency evaluation and performance measuring begins with the history. This concept have always been important for the human being. The simplest ordering is according to a single criterion. When we start to think in terms of more than two criteria, performance calculation becomes a complex process. Various methods have been developed to overcome this complexity: Weighting, Factor Analysis and the others. In this study, a new technique, that overcomes this complexity above by means of the objective criteria, will be introduced. It is called Data Envelopment Analysis (DEA). DEA method is the one which calculates the productivity of each player relatively to the best ones according to the multiple input/output variables.

It is generally used to compare the efficiencies of the decision units related to the production process. In this study, this method is tested in an area, for example Turkey's 1st Men's Basketball League which is quite different from production process. In basketball, there are positive and negative effected variables that effect the players' performances. In study, ordering and comparing have been made in an appropriate way by analysing both of this two kind of variables. The results are completely compatible with the league results.

The result of EA must be taken into consideration by both of teams and players, especially in transfer periods. These results must/should be treated as a certificate/report.

Key words: Basketball, Data Envelopment Analysis, Ordering

* Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümü, Beşevler/ANKARA

GİRİŞ

Sıralamanın geçmişini tarihin başlangıcına kadar götürmek düşünülebilir. Sıralama insanolu için bu kadar önemlidir. En basit sıralama tek kritere göredir. Disk en ileriye atan yarışçı birinci, daha beriye atan ikinci, daha daha beriye atan üçüncü v.b. gibi... Bu, bir çeşit performans hesaplamasıdır. İki den çok kriter göz önüne alınmaya başlanınca performans hesaplama işlemi karmaşıklaşır. Karmaşıklık önlemek ve yenmek için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir: Ağırlıklandırma⁷, Faktör analizi yöntemleri ve diğerleri... Örneğin ağırlıklandırma subjektiflik içerir. Hangi değişken ya da özelliğe daha fazla önem verilmeli; kişilere göre değişir. Benim için şu özellik, onun için bu değişken, önemli olabilir. Diğer yöntemler de başka dezavantajlar içerir. Dolambaçlı yollarla ve tam olmayan ölçümlerle sıralama; bir çeşit performans hesaplaması yapılmaya çalışılır. Şimdi yeni bir yöntem; Etkinlik Analizi (Data Envelopment Analysis); referans olarak performans hesaplanacak birimlerin ilgilenecek özellikler açısından en iyilerini bularak diğerlerini bunlara göre değerlendiren yol sunmaktadır. Bu yeni yöntem değişkenlere önem anlamına gelen subjektif ağırlık, öncelik sırası atama ya da başka yan verecek parametrelere ihtiyaç duymamaktadır. Bu yeni yöntem Matematiksel programlamanın elemanlarını kullanmakta ve her türlü alanda karar verme birimlerinin performansını, başarısını belirlemektedir.

Son yıllarda basketbol takımlarımızın Avrupa kupaları karşılaşmalarında gösterdiği performansın basketbola olan ilgiyi arttırdığı söylenebilir. Kaliteli oyuncuların çıkması sağlıklı istatistiklerin tutulması ayrıca önemli ve analizlerimizi kolaylaştıran bir yön sayılabilir. . Konu olarak seçtiğimiz basketbolun bir başka avantajı da çeşitli performans ölçümlerinin toplandığı her basketbol sezonu kendi içinde bir üretim periyodu özelliği taşımasıdır. Tutulan basketbol istatistikleri ile sezon içi karşılaştırmaların yanında sezonlar arası değerlendirme de yapılabilir. Bir sezonda her takım diğer tüm takımlarla karşılaşmaktadır. Böylece deney eksiksiz ve bir derece yansız olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı EA'yı tanıtarak, alışılmamış bir alanda, bir şpor dalı olan basketbolda nasıl kullanılacağını göstermektir. Bu dalda oyuncunun başarısını pozitif ve negatif etkileyen değişkenler uygun biçimde kullanılarak başarı karşılaştırma ve sıralaması yapılmıştır. Oyuncuların başarısından hareketle takım başarısı hesaplanmıştır. Hesaplanan takım başarılarının lig sonuçlarıyla uyumunu dikkate verilerek yöntemin tutarlılığı, pratikle ne denli örtüştüğü gösterilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın sonraki kısımlarında yapılacakları şöylece özetleyebiliriz: İkinci kesiminde EA'ya derinlemesine bakarak CCR modeli ve ayrıntılarına girilecek ve elemanlar yorumlanacaktır. Üçüncü kesimde EA analizinin uygulanacağı veri tanıtılacaktır. Dördüncü kesimde oyuncuların başarı sıralaması ve skorları, takım başarısına etkisi ve gerçek lig sonuçlarıyla karşılaştırılması yapılacaktır. Beşinci kesimde sonuç ve tartışmalara yer verilecektir.

2. ETKİNLİK ANALİZİ VE CCR MODELİ

Etkinlik Analizi (Data Envelopment Analysis), Yöneylem Araştırması yöntemleriyle çeşitli karar verme birimlerinin etkinliğini, performansını skorlara dönüştürerek hesaplayan, sıralayan ve giderek gelişen, yaygınlaşan yeni bir metodolojidir. Sıralama; performans hesaplama çok değişkenli ve karmaşık yapıda ise, önceki çalışmalarda bu amaçla kullanılan yöntemler objektif olmayan ağırlıklar ya da başka yanlar içermektedir (Bu ayrı bir çalışma konusudur). Yeni Etkinlik Analizi metodolojisi, gelen kısımlarda görüleceği gibi tamamen objektif bir tekniktir.

Etkinlik Analizi (EA) başlangıçta özellikle ekonomik karar verme birimlerinin (KVB) performans hesaplaması için düşünülmüştür: Cooper ve ark. 1966-1988 arası Çin tekstil, kimya ve metallurji endüstrilerine performanslarını dereceleme için uyguladı[3]. Hayatın öteki alanlarına; Askeri operasyonlar, ticari bankalar, üniversiteler, hastaneler, tarımsal kooperatifler, kamu kesimi kurumlarının etkinliğine varıncaya kadar çok çeşitli alanlarda uygulamalarına rastlanmakta ve her geçen gün artmaktadır^{1,4,6}.

EA'nın dayandığı "etkin olabilirlik kümesi", olayı oluşturan, üretim teknolojilerinin izin verdiği girdi ve çıktıların uygun kombinasyonlarının oluşturduğu küme olarak tanımlanabilir. Etkin olabilirlik kümesi tek çıktı olması durumunda tek fonksiyonla, çoklu çıktı olması durumunda ise, bir dönüşümle açıklanır. EA metodolojisi bir kısım oyuncuyla etkin kümeyi oluşturarak diğerlerini bu referans oyunculara göre dereceler. EA'da esas amaç etkin olmayan oyuncuların girdi fazlalıklarını ve kendi performanslarıyla bütünleşik çıktı eksikliklerini belirlemedir.

EA'da etkin üretim sınırı, girdi ve çıktılar üzerinden tanımlanan belli bir fonksiyon olmaksızın saptanır. Gerçekten de EA verilerden hareketle referans noktaları oluşturur. Referans noktalarını oluşturan oyuncular 1 etkinlik skorunu alırken daha az etkin oyuncuların etkinlik skorları da 1'den az olur.

Etkin oyuncuların girdi/çıkıtı kombinasyonları değerlendirmeye alınacak diğer her bir oyuncu için etkin sınırı tanımlamada kullanılır. Çoklu girdi ve çıktılar da önceden belirlenen ağırlık, önem derecesi vermeksizin EA içinde değerlendirmeye alınır.

EA'da çeşitli matematiksel modeller vardır². Bu çalışmada kullanılacak CCR modeli bu modellerden biridir ve EA karakteristiklerini taşır. Şimdi CCR modelini açıklamaya çalışalım:

Girdileri çıktıları dönüştüren ya da dönüştüren sistemi yöneten n karar verme birimi (KVB) olsun (burada her bir oyuncu bir KVB'dir). Her KVB için girdi ve çıktı çoklukları değişmekle birlikte kullanılan girdi ve üretilen çıktı adetleri aynıdır. Matematiksel gösterimle j . KVB s -boyutlu çıktı vektörü y_{rj} ($r=1, 2, \dots, s$) üretmek üzere m -boyutlu girdi vektörü x_{ij} ($i=1, 2, \dots, m$) kullanılır.

Değerlendirilecek KVB o indisi diğerleri ise j indisiyle gösterilir. Etkinlik skorları oran formunda ve aşağıdaki gibi tanımlanır:

$$\text{Enb } h_o = \sum_{r=1}^s u_r y_{ro} / \sum_{i=1}^m v_i x_{io}$$

Kısıtlar : (1)

$$\sum_{R=1}^s u_R y_{rj} / \sum_{i=1}^m v_i x_{ij} \leq 1 \quad \sum_{R=1}^s v_i / \sum_{i=1}^m v_i x_{io} \leq \varepsilon$$

$$\sum_{R=1}^s u_R / \sum_{i=1}^m v_i x_{io} \geq \varepsilon$$

$$i=1, \dots, m \quad r=1, \dots, s \quad j=1, \dots, n$$

Burada v_i ve u_r sırasıyla girdi ve çıktı ağırlıklarını gösterir. $\sum u_r y_{rj}$ ve $\sum v_i x_{io}$ girdi ve çıktı toplamalarını gösterir. Girdi çıktı oranı h_o optimal girdi çıktı ağırlıklarını seçerek maksimum yapılacak amaç fonksiyonudur. İlk eşitsizlik kısıtı, aynı ağırlıklarla, tüm KVB'lerinin etkinlik oranlarının birim büyüklükten fazla olmamasını garanti eder. Diğer eşitsizlik kısıtları, $\varepsilon > 0$ olmak üzere herhangi pozitif küçük sayıdır ve (1) modelinin kapalı bir küme üzerinde tanımlanmasını sağlar. Çözüm sonunda elde edilen etkinlik derecesi $h_o = 1$ ise KVB_o tam etkindir.

(1) ile verilen model yaklaşımı anlatım bakımından uygun olmakla birlikte hesaplama açısından zorluklar içerir. Bu nedenle daha uygun bir yapıya dönüştürmek için Charnes ve Cooper tarafından gerçekleştirilen transformasyonla aşağıda verilecek biçim önerilmiştir:

$$\text{Enb } y_o = \sum_{r=1}^s \mu_r y_{ro}$$

Kısıtlar: (2)

$$\sum_{i=1}^m v_i x_{io} = 1, \quad \sum_{R=1}^m \mu_R y_{rj} - \sum_{i=1}^m v_i x_{ij} \leq 0$$

$$\mu \geq \varepsilon, \quad v_i \geq \varepsilon, \quad \varepsilon > 0,$$

$$i=1, \dots, m \quad r=1, \dots, s \quad j=1, \dots, n$$

Böylece geleneksel doğrusal programlama modeli elde edilmiş ve hesaplama avantajları doğmuştur. (2) modeli eldeki bilgisayar yazılımları ile kolayca çözümlenecek konumdadır.

Ayrıca (2) modelinin ek kullanım ve yorumlara imkan sağlayan dual biçimi de elde edilebilir:

$$\text{Enk } h_o = \theta_o - \varepsilon \left(\sum_{i=1}^{ms} s_i^- + \sum_{r=1}^s s_r^+ \right)$$

Kısıtlar: (3)

$$\begin{aligned} \theta_o x_{io} - \sum_{j=1}^n x_{ij} \lambda_j - s_i^- &= 0, & \sum_{j=1}^n y_{rj} \lambda_j - s_r^+ &= y_{ro} \\ \lambda_j &\geq 0, & s_i^- &\geq 0, & s_r^+ &\geq 0, \\ i &= 1, \dots, m, & r &= 1, \dots, s, & j &= 1, \dots, n. \end{aligned}$$

Önceki modelde olduğu (2) modelinde de θ_o indeksi etkinliği hesaplanacak KVB' ni,

x_{ij} ve y_{rj} sırasıyla j. KVB i. girdi ve r. çıktısını; v_i ve μ_r her KVB'nin etkinlik değerlerini maksimum edecek şekilde ve sırasıyla girdi, çıktı ağırlıklarını gösterir. Herhangi pozitif küçük bir sayı olan ε tüm girdi ve çıktı değerlerinden en az bir kısmının pozitif olmasını sağlar. Verilen (2) veya (3) modelinden birinin çözülmesi yeterlidir. Doğrusal programlama teorisine göre,

$$\text{Enk } h_o = \theta_o^* = \text{Enb } y_o = y^* \quad (4)$$

Bu, (2) ile (3) modelinin optimal değerlerinin aynı olduğu anlamına gelir. Charnes-Cooper dönüşümü ile, (1)-(3) modelleri eşitliği varlığıyla, hangi model ile çözüm bulunursa bulunsun aynı sonuçlar elde edilir.

Belirtildiği gibi (1) modeli kavramsal anlamayı kolaylaştırmak için kullanılmıştır.

$\text{Enb } h_o$ değerinin birden küçük olması KVB'nin görece olarak daha az etkin olduğunu ve $(1-h_o)$ etkin olmama düzeyini gösterir. Etkinlik için referans noktaları $\sum u_r y_{rj} / \sum v_i x_{ij} = 1$ olan KVB'leridir. KVB_o'ya atanan performans katsayısı h_o^* , tüm diğer karar vericilerin performansları üzerinden hesaplanır ve v_i^* , u_r^* ağırlıkları bu değeri maksimum yapan ağırlıklardır. Başka v_i , u_r ağırlıkları sonucu daha iyi yapamaz. $h_o^* = 1$ olduğunda KVB_o, diğer KVB'lerine göre tam etkin sayılır. Etkinlik şartlarını şöylece sıralayabiliriz:

$$\theta_o^* = 1, \quad \sum_{j=1}^{ms} s_i^- + \sum_{r=1}^s s_r^+ = 0$$

Bu şartları yorumlamak gerekirse, (3) ifadesinde $\theta_o^* < 1$ olması demek öteki KVB'lerinin performansları göstermektedir ki KVB_o girdilerini $(1-\theta_o^*)$ oranında azaltabilir.

Aylak değişkenler üzerindeki şart tümü sıfır olması durumunda gerçekleşir. Aylak değişkenlerle ilgili şunları söyleyebiliriz: diğerlerini kötüleştirmeksizin (azaltmadan ya da arttırmadan) $s_i^+ > 0$ ise x_{io} girdisi azaltılabilir, $s_i^+ > 0$ ise y_{ro} çıktısı artırılabilir. Tüm bu verilere dayanarak şu sonuçlar çıkarılabilir: (5) şartları sağlanması durumunda KVB_o tam etkindir ve bu KVB_o için bir kısım girdi ve çıktıyı kötüleştirmeden diğerlerini iyileştirmek mümkün değildir. Tersine bu şartların biri veya her ikisi sağlanmadığında KVB_o tam etkin değildir denir. θ^* ve aylaklar üzerindeki şartlar performans azlığı ve kaynağı belirler.

(3) modeliyle bu açıklamalar birleştirildiğinde KVB_o için optimal çözümler elde edildiğinde optimal çözümleri aşağıdaki formda yazabiliriz:

$$\theta_o^* x_{io} - s_i^{-*} = \sum_{j=1}^n x_{ij} \lambda_j^*, \quad y_{ro} - s^+ = \sum_{j=1}^n y_{rj} \lambda_j^* \\ i=1, \dots, m, \quad r=1, \dots, s \quad (6)$$

Yukarıdaki ifadelerin sol tarafı CCR (Charnes, Cooper, Rhodes) projeksiyon operatörü olarak adlandırılır. KVB_o'nun gözlenen girdi ve çıktılarını etkin sınıra izdüşürür.

$$\hat{x}_{io} = \theta_o^* x_{io} - s_i^{-*} \leq x_{io}, \quad \hat{y}_{ro} = y_{ro} + s^+ \geq y_{ro} \\ i=1, \dots, m, \quad r=1, \dots, s \quad (7)$$

(7) ifadesinde verilen koordinatlar etkin KVB'lerine ait girdi ve çıktılar olmakla birlikte etkin sınır üzerinde yer alırlar. Bu noktalar, KVB_o'nun değerlendirilmesinde kullanılır. Keza (6) ifadesinin sağ tarafında da görüldüğü gibi KVB_o'nun değerlendirilmesinde kullanılan nokta öteki tam etkin KVB'lerinin negatif olmayanlarının kombinasyonundan oluşan bir temelden türetilir. Tam etkin olmayan KVB'leri bu değerlendirmeye giremez çünkü onlara ilişkin $\lambda_j^* = 0$ olur. Buradan şu da söylenebilir: $\lambda_j^* > 0$ ise j. KVB değerlendirmeye girecek demektir⁵.

3- VERİ VE POZİTİF- NEGATİF ETKİLİ DEĞİŞKENLER

Çalışmamızda kullandığımız veriler Türkiye Basketbol Federasyonunun yayınladığı 1997-1998 sezonu lig ve play-off istatistiklerinden⁶ alınmış ve Türkiye Basketbol Erkekler 1. Ligine aittir. EA için oyuncu performansını etkileyen iki grup (performansı pozitif ve negatif etkileyen) değişken üzerinde durulmuş ve analizler yapılmıştır. Değişkenler seçilirken yansız olmaya özen

gösterilmiştir. Birinci grupta, artışı, performansı artırıcı yönde (pozitif) etki eden on değişkene yer verilmiştir. Bunlar: MAÇ: Oyuncunun kadroda bulunduğu maç sayısı, ZAMAN: Oyuncunun oynadığı süre (saniye olarak), YM: Yakın mesafe atış yüzdesi, OM: Orta mesafe atış yüzdesi, ÜÇS: Üç sayılık atış yüzdesi, FA: Faul atış yüzdesi, SR: Aldığı savunma ribauntu sayısı, HR : Aldığı hücum ribauntu sayısı , AS: Yaptığı asistlerin sayısı, TÇ: Rakipten çaldığı topların sayısıdır. İkinci grupta ise, artışları, performansı azaltıcı yönde (negatif) etki eden; kısaca oyuncunun yaptığı hatalar diyebileceğimiz üç değişken ; TK : Rakibe kaptırdığı top sayısı , ŞH: Yaptığı şahsi hataların sayısı, OF: Rakip oyuncuya yaptığı faullerin sayısı yer almaktadır. Saydığımız bu değişkenler modeldeki çıktı değişkenleri olup, girdi değişkenleri toplamı ise 1.0 olarak alınmıştır.

Esas veri kümesinde ligde lisanslı bulunan tüm oyuncular ve istatistikleri mevcuttur. Veri kümesinde analize alınacak değişken ve oyuncular bakımından içerdiği olumsuzluklardan dolayı elemeler yapılmıştır. Veri kümesinde, özellikle atışlarda, başarılı atışlar ve deneme sayıları yanında bu atışlardaki başarı yüzdeleri (başarılı atış / deneme sayısı) bulunmaktadır. Aynı bilgiyi özetleyen bu istatistiklerden başarı yüzdeleri daha objektif olduğu için seçilmiş, başarılı atışlar ve deneme sayıları değişkenleri elenmiştir. Oyuncular açısından ise, kimi oyuncuların istatistikleri hiç bulunmamakta ya da diğerleriyle karşılaştırmaya elverişli olmadığından bu tür oyuncular veri kümesinden elenerek analize alınan oyuncu sayısı 185'e düşürülmüştür. Oyuncu elemesi yapılırken oyuncunun en az 6 maç kadroda bulunması ve kadroda bulunduğu maç başına en az 200 saniye oynama şartı aranmıştır.

Ölçüm farklarının etkilerini önlemek için tüm değişkenler standartlaştırılarak 0 – 1 aralığına taşınmıştır. Negatif etkili değişkenler standart değerleri 1'den çıkartılarak modele eklenmiştir.

4. OYUNCU PERFORMANSI

Birinci grup (pozitif etkili) değişkenlerin oluşturduğu 10 değişkenli modelle, bu modele ikinci grup (negatif etkili) 3 yeni değişkenin eklenmesi ile elde edilen sonuçlar -1997-1998 sezonu için -Tablo 1.-5. 'de verilmiştir. Tablo 1.' de EA sonucuna göre etkin olarak gözükten oyuncular ve istatistikleri her iki modelde de elde edilen sonuçları içerecek şekilde gösterilmiştir. Tablo 2.'de birinci grup (pozitif yönlü) değişkenlerle elde edilen sonuçlar , Tablo 3. İse, negatif etkili yeni değişkenlerin eklenmesi ile elde edilen sonuçlar verilmektedir. Tablo 2. ve 3.'de yüksek etkinliğe sahip olmalarına karşın etkin sınırdan yer bulamayan 10 oyuncu ve istatistikleri de yer almaktadır. Etkin olmayan 10 oyuncu ve istatistikleri birinci grup değişkenli model için Tablo 4'de, çift yönlü model için Tablo 5.'de bulunmaktadır.

Tablo 1.'in birinci sütununda iki yönlü modelde etkin olarak gözükten oyuncular, ikinci sütunda ise birinci grup değişkenli modelde etkin olarak gözükten oyuncular sıra numaraları verilmektedir. Bu modelde etkin olarak gözükmez iken iki yönlü modelde etkin olarak beliren oyuncular \oplus ile işaretlenmiştir. Burada ilk dikkati çeken nokta birinci sütunda \boxtimes ile gösteri-

len Ülkerspordan K.M.Rankin ilk modelde etkin iken çift yönlü modelde etkin sınırdadır değildir. Bunun dışında önemli bir farklılıkta etkinlik sınırında yer alan oyuncu sayısı 39' dan 65' e çıkmıştır. Bir oyuncu (K.M.Rankin) çift yönlü modelde etkin sınırın dışında kalırken 27 yeni oyuncu etkin sınıra dahil olmuştur. Etkinlik sınırında yer alan oyunculara göz attığımızda kadroda bulunduğu maç sayısı (MAÇ) değişkeni bakımından 39 maçla her iki modelde de aynı oyuncular (A.Bekir, A.Pars, M.Anderson, H.Yıldırım, S.Çağlan) etkinlik sınırında iken , oyuncunun oynadığı süre (ZAMAN) bakımından M. Anderson 84579 saniye ile, yakın mesafe atış yüzdesinde (YM); E.Erkalp, M.Uyguç, A.C. Üçyürek, % 100'lük başarı ile, orta mesafe atış yüzdesinde (OM); G.Esmer, üç sayı yüzdesinde (ÜÇS); D.Dal, faul atışlarında (FA); H:Buğdaycı yine %100'lük başarıları ile iki modelde de etkindirler, savunma ribauntunda (SR); D.Commegys 294 ribauntla, hücum ribauntunada (HR); 226 ribauntla K.Tompson, 209 asist (AS) ile M.Anderson, top çalmada (TÇ); W.C.Stroth çaldığı 82 topa olmak üzere her iki modelde de lider olarak etkindirler. Yeni eklediğimiz değişkenler açısından oyuncu performansına bakarsak top kaybı (TK) bakımından Fenerbahçedeki oyunuyla H.Güneri sadece 2 top kaybı ile , şahsi hata(ŞH)'da, E.Köklü hiç hata yapmayarak, oyuncuya faul (OF) değişkeninde ise E.Erkalp centilmen bir oyuncu olarak hiç faul yapmaması ile etkin sınıra dahil olmuştur. Birinci grup değişkenlerden oluşan modelde 25 oyuncu trade-off bölgelerinde yer aldıkları için etkin sayılırken iki yönlü modelde bu sayı 48'e çıkmıştır. Burada trade-off ile ifade etmek istediğimiz; Etkin olan oyuncuların tüm değişkenlerde en iyi olmalarının beklenemezliği altında; diğer oyuncuların gerisinde kaldıkları değişkenlerdir. İşte bu nedenle, etkin sınırdadır yer alan oyuncuyu etkin olmadığı bir başka değişken bakımından geçen oyuncular da, hiçbir değişkende birinci olmasalar bile, etkin kabul edilmektedirler.

Elde ettiğimiz yeni analiz sonuçlarına göre dikkatimizi çeken bir diğer nokta da 1997-1998 sezonunda iki farklı takımda (Fenerbahçe ve Emlakbank) oyuncu olarak gözüken H.Güneri olmuştur. Bu çalışmayı yaparken amacımız sadece bir oyuncunun tek başına performansını ölçüp, oyuncuları sıraya koymak değil, bunun yanında oyuncuların elde ettikleri performansın, oynadıkları takımın başarısına etkisini de test etmektir. Sözü edilen oyuncu her iki takımda da analize dahil edilme şartlarını (en az 6 maç kadroda olma ve kadroda bulunduğu maç başına en az 200 saniye oynama) sağladığından iki farklı oyuncuymuş gibi analize dahil edilmiştir. Sonuçta, birinci grup değişkenli modelde Fenerbahçe bünyesinde en düşük performansa sahip oyuncular arasında yer alırken Emlakbank forması altında orta sıralardadır. Çift yönlü modelde ise, yeni değişkenlerin eklenmesi ile Fenerbahçe bünyesinde etkinlik sınırında, Emlakbank forması altında en kötü oyuncular arasında yer almıştır.

Tablo 1: Etkinlik Sınırlarını oluşturan Oyuncular (EA Sonucu = 10)

NO	NO	ADI	TAKIMI	MAÇ	ZAMAN	YM	OM	ÜÇS	FA	SR	HR	AS	TÇ	TK	ŞH	OF
1	1	K. Thompson	Beşiktaş	36	83734	0,62	0,23	0,38	0,68	246	226	56	17	93	95	216
2	2	A. L. Woodridge	Beşiktaş	36	81257	0,48	0,39	0	0,72	81	43	145	44	117	103	196
3	3	O. Aydın	Beşiktaş	36	41667	0,48	0,48	0,50	0,68	90	86	23	26	21	104	52
4	⊕	S.Tabay	Darüşşafaka	32	27757	0,61	0,75	0	0,42	51	30	10	14	14	74	34
5	4	O. Güler	Darüşşafaka	34	59668	0,61	0,50	0,40	0,79	49	26	75	63	51	78	84
6	5	W. L. Stroth	Darüşşafaka	34	74181	0,54	0,35	0,32	0,77	67	56	116	82	127	113	214
7	6	M. A. Ansley	Darüşşafaka	34	77752	0,61	0,45	0,36	0,82	192	122	20	34	71	119	147
8	⊕	E.Bibo	Efes Pilsen	14	7071	0,63	0,63	0,38	0,67	8	6	9	10	5	10	9
9	⊕	H.Türkoglu	Efes Pilsen	37	29150	0,64	0,50	0,31	0,68	79	36	35	36	15	50	38
10	7	M.Türkcan	Efes Pilsen	35	57883	0,58	0,49	0,40	0,65	192	78	42	36	55	72	101
11	8	P. Naumoski	Efes Pilsen	32	89993	0,55	0,29	0,52	0,83	51	13	181	56	71	76	124
12	9	V. Aydın	Efes Pilsen	38	32567	0,69	0,47	0,44	0,81	37	17	24	27	21	47	50
13	⊕	B.E.Howard	Efes Pilsen	26	49409	0,65	0,43	0	0,73	68	58	13	19	29	53	84
14	⊕	M.Evlyaoğlu	Efes Pilsen	37	48463	0,64	0,43	0,33	0,59	32	8	77	34	24	64	64
15	10	A. Öztaş	Efes Pilsen	30	7715	0,74	0,70	0,50	0,80	25	7	6	4	8	10	11
16	⊕	U.Sarıca	Efes Pilsen	36	52671	0,57	0,22	0,39	0,73	50	12	46	45	34	68	82
17	11	E. Erkalp	Emlakbank	13	4297	1	0,40	0,13	0	2	0	1	2	3	6	0
18	12	S. Köymen	Emlakbank	26	37663	0,79	0,38	0,24	0,57	53	12	51	56	47	73	79
19	23	H. Turner	Fenerbahçe	35	75527	0,66	0,37	0,42	0,78	196	106	94	51	92	88	157
20	14	İ. Kutluay	Fenerbahçe	36	77811	0,64	0,20	0,37	0,76	47	23	50	36	54	90	175
21	⊕	G.Kanan	Fenerbahçe	36	23074	0,65	0,20	0,36	0,44	32	36	5	11	15	71	18
22	⊕	S.Apaydın	Fenerbahçe	36	51328	0,58	0,61	0,52	0,81	71	8	48	20	31	71	54
23	⊕	H.Güneri	Fenerbahçe	11	2461	0,60	0,33	0	0,5	7	4	1	0	2	8	1
24	15	D. Commegys	Fenerbahçe	36	78102	0,62	0,44	0	0,68	294	98	51	39	91	96	165
25	16	M. Uyguç	Galatasaray	25	6922	1	0,50	0,45	0,50	4	0	8	3	3	12	2
26	17	M. T. Öztürk	Galatasaray	34	41923	0,67	0,48	0,43	0,86	76	47	18	30	27	69	59
27	⊕	G.Üçoklar	Galatasaray	33	31146	0,57	0,27	0,29	0,79	39	14	14	14	10	57	16
28	⊕	L.Daniels	Galatasaray	12	26364	0,66	0,48	0,33	0,84	46	21	44	14	36	18	60
29	18	H.Buğdaycı	Galatasaray	32	20523	0,67	0,43	0,33	1	23	7	11	9	8	43	9
30	⊕	B.Sezgin	Galatasaray	33	22074	0,59	0,38	0,50	0,75	44	27	6	13	11	50	21
31	⊕	D.Vidacic	İTÜ	8	12510	0,79	0,24	0,19	0,74	11	4	17	15	11	22	19
32	⊕	C.Küce	İTÜ	27	57940	0,60	0,29	0,26	0,59	75	58	32	69	69	64	104

Tablo 1: Etkinlik Sınırlarını oluşturan Oyuncular (EA Sonucu = 10)

NO	NO	ADI	TAKIMI	MAÇ	ZAMAN	YM	OM	ÜÇS	FA	SR	HR	AS	TÇ	TK	ŞH	OF
33	⊕	U.Tinay	İTÜ	25	22981	0,60	0,24	0,22	0,69	28	7	34	28	19	30	45
34	⊕	K.U.Yenice	İTÜ	26	17989	0,47	0,33	1	0,48	49	30	4	10	30	41	22
35	19	G. Esmir	Karşıyaka	19	5814	0,64	1	0,13	0,68	10	8	4	4	10	20	14
36	⊕	K.Kahraman	Karşıyaka	29	17833	0,58	0,45	0,17	0,52	25	31	10	13	6	56	23
37	20	M. K. Birim	Kombassan	28	47779	0,75	0,39	0,38	0,80	85	12	24	20	47	68	70
38	21	T. Garrick	Kombassan	16	36619	0,71	0,49	0,51	0,80	35	11	53	37	33	39	57
39	⊕	J.Sanders	Kombassan	28	57817	0,65	0,48	0,38	0,77	144	48	56	22	58	55	125
40	⊕	E.Köklü	Meysu	13	5042	0,33	0,20	0,33	0,50	1	1	5	6	3	0	4
41	⊕	M.Bayrak	Meysu	25	16826	0,52	0	0,09	0,70	16	3	29	17	22	18	35
42	22	A. C. Üçyürek	Muratpaşa B	8	2968	1	0	0	0,33	2	2	2	5	3	8	11
43	23	K. Memişoğlu	Muratpaşa B	27	14889	0,78	0,17	0,34	0,90	18	1	14	9	10	40	7
44	⊕	A.Güven	Muratpaşa B	29	19442	0,50	0,40	0,25	0,44	25	5	10	14	6	32	14
45	24	Q. M. Lollis	Oyak - Ren.	32	67244	0,69	0,31	0,29	0,64	167	119	47	44	124	117	182
46	⊕	B.Özcan	Oyak - Ren.	16	5217	0,20	0,13	0,50	0,89	3	0	2	2	5	12	5
47	25	B.L. Handle	Oyak - Ren.	30	54589	0,64	0,34	0	0,66	172	120	60	50	100	110	159
48	26	S.Pınar	P.T.T	35	35759	0,75	0,75	0,30	0,83	16	7	75	14	29	47	37
49	27	T.Girgin	P.T.T	34	59576	0,53	0,65	0,38	0,75	85	24	44	38	34	69	46
50	⊕	R.O.Winslow	P.T.T	25	51702	0,65	0,39	0,25	0,59	151	70	33	52	52	76	90
51	⊕	U.Kaçar	P.T.T	34	6582	0,40	0,50	0,31	0,50	5	1	10	6	5	16	4
52	⊕	A.Yılmaz	P.T.T	34	65382	0,63	0,27	0,33	0,70	64	20	76	50	39	108	49
53	⊕	Ş.Baş	Tofaş	34	60082	0,64	0,58	0,42	0,64	36	37	34	23	46	54	59
54	28	C. Erden	Tofaş	33	43393	0,49	0,62	0,36	0,66	55	14	61	44	31	82	47
55	29	M. A: Jackson	Tofaş	32	69824	0,60	0,40	0,50	0,75	243	95	46	22	93	88	203
56	30	D. Dal	Tuborg	32	43650	0,52	0,31	1	0,65	55	51	27	16	34	101	69
57	31	D. Mrcic	Tuborg	23	50394	0,62	0,50	0,43	0,84	56	16	101	34	63	47	96
58	⊕	A.H.Johnson	Tuborg	33	68350	0,56	0,32	0,40	0,70	173	90	49	49	63	97	144
59	32	A. Bekir	Ülker	39	18367	0,69	0,75	0,39	0,70	15	4	36	15	29	52	35
60	33	A. Pars	Ülker	39	64596	0,64	0,15	0	0,48	174	70	42	22	76	136	92
61	34	T. Tekinalp	Ülker	38	47533	0,58	0,42	0,47	0,67	71	15	19	24	29	67	45
62	35	H. Erdenay	Ülker	33	70245	0,72	0,52	0,47	0,76	64	15	87	53	59	70	118
63	36	M. Anderson	Ülker	39	84579	0,56	0,30	0,31	0,76	123	60	209	72	119	94	243
37	☐	K. M. Rankin	Ülker	25	50368	0,62	0,43	0,46	0,70	142	93	23	21	43	69	90
64	⊕	K.Green	Ülker	13	29801	0,64	0,45	0,38	0,74	84	22	11	17	27	25	49
65	38	H. Yıldırım	Ülker	39	61164	0,55	0,38	0,37	0,67	104	44	98	41	46	93	58
66	39	S. Çağlan	Ülker	39	25834	0,55	0,44	0,20	0,65	47	27	10	12	21	58	30

Tablo 2. ve 3.'e baktığımızda; yüksek etkinliğe sahip olup etkinlik sınırında yer almayan on oyuncuyu görüyoruz. Tablo 2.'de birinci grup değişkenlerle yapılan EA sonuçlarına göre yüksek etkinliğe sahip sınırda yer almayan, Tablo 3.'de de çift yönlü model sonuçlarına göre yüksek etkinliğe sahip on oyuncu sıralanmaktadır.

Tablo 2. ve 3.'ü karşılaştırdığımızda yeni değişkenlerin eklenmesi ile * ile gösterilen beş oyuncu (S:Tabay, S. Apaydın, Ş.Baş, B.Özcan, C.Küce) sağladıkları yüksek performans ile etkin sınıra dahil olmuşlardır. Kalan oyuncular da üç yeni değişkenin eklenmesi ile elde edilen EA sonucunda performansları diğer oyuncuların gerisinde kaldığından dolayı Tablo 2.'de yer almalarına rağmen Tablo 3.'de yer almamışlar ve yerlerini yeni oyunculara bırakmışlardır.

Tablo 2.'de EA sonuçları 0.999 ile 0.974 aralığında değer alırken Tablo 3.'de bu aralık 0.999 ile 0.992 açıklığına daralmıştır. Bunun manası bu gruba dahil oyuncuların orijinden uzaklaşarak etkin sınıra yaklaştıkları ve orijine % 99.2 'lik uzaklıkta bulduklarıdır.

Tablo 2: Sınırdan Olmayan En Yüksek Performansa Sahip Oyuncular

NO	ADI	TAKIMI	EA	MAÇ	ZAMAN	YM	OM	ÜÇS	FA	SR	HR	AS	TÇ	TK	SH	OF
1	S. Apaydın	* Fenerbahçe	0,999	36	51328	0,58	0,61	0,52	0,81	71	8	48	20	31	71	54
2	U. E. Görür	Tuborg	0,993	26	7229	0,53	0,67	0	0,80	13	14	3	0	8	23	12
3	S. Tabay	* Darüşşafaka	0,991	32	27757	0,61	0,75	0	0,42	51	30	10	14	14	74	34
4	Ş. Baş	* Tofaş	0,988	34	60082	0,64	0,58	0,42	0,64	36	37	34	23	46	54	59
5	S. Erdoğan	Tuborg	0,984	33	51579	0,66	0,62	0,42	0,74	39	12	45	31	43	66	92
6	R. Tamsöz	Beşiktaş	0,981	36	67300	0,64	0,38	0,35	0,74	84	16	69	36	71	114	83
7	B. Özcan	* Oyak	0,978	16	5217	0,20	0,13	0,50	0,89	3	0	2	2	5	12	5
8	H. Beşok	Efes Pilsen	0,976	38	41958	0,61	0,24	0	0,62	95	65	10	18	49	99	74
9	C. Küce	* İTÜ	0,976	27	57940	0,60	0,29	0,26	0,59	75	58	32	69	69	64	104
10	A. Benli	Tofaş	0,974	35	48740	0,55	0,33	0,41	0,83	45	19	20	28	31	106	43

Tablo 3: Sınırdan Olmayan En Yüksek Performansa Sahip Oyuncular

NO	ADI	TAKIMI	EA	MAÇ	ZAMAN	YM	OM	ÜÇS	FA	SR	HR	AS	TÇ	TK	SH	OF
1	S. Telli	İTÜ	0,999	29	52052	0,53	0,36	0,29	0,53	74	61	42	44	40	63	70
2	F. Rasna	PTT	0,999	35	16840	0,61	0	0,16	0,78	36	10	11	14	12	35	18
3	S.K. Rumins	Kombassan	0,998	20	33900	0,69	0,43	0	0,40	91	26	24	28	15	53	65
4	M. Abi	Fenerbahçe	0,997	24	8361	0,81	0,50	0,50	0,59	17	1	4	5	7	18	13
5	J.E. Robins	Karşıyaka	0,997	27	60327	0,59	0,39	0,41	0,78	117	65	23	34	50	72	115
6	Ö. Onan	Efes Pilsen	0,994	7	5433	0,74	0,33	0,11	0,53	8	1	8	7	7	9	13
7	A. Tunçkol	Tuborg	0,993	32	33482	0,61	0,30	0,46	0,87	35	5	24	24	24	58	36
8	T. Sarıoğan	İTÜ	0,992	28	35589	0,49	0,33	0,21	0,77	55	19	25	16	29	38	35
9	C. Nadrhan	Kombassan	0,992	32	18118	0,59	0,57	0,36	0,68	17	6	15	18	15	30	24
10	Ç. Çirpicioğlu	Beşiktaş	0,992	27	8616	0,50	0,25	0,28	0,80	9	2	13	3	11	13	5

Tablo 4: En Düşük Performansa Sahip Oyuncular

NO	ADI	TAKIMI	EA	MAÇ	ZAMAN	YM	OM	ÜÇS	FA	SR	HR	AS	TÇ	TK	ŞH	OF
1	V. Erman	Oyak-Ren.	0,624	25	27006	0,48	0,08	0,30	0,57	32	19	17	23	18	76	20
2	H. Güneri	Fenerbahçe	0,614	11	2461	0,60	0,33	0,52	0,81	71	8	48	20	2	8	1
3	M. Gökçe	Oyak-Ren.	0,559	24	19750	0,46	0,29	0,19	0,41	29	11	21	10	23	30	16
4	E. Kuzubaşı	İTÜ	0,542	16	5010	0,18	0,14	0	0,63	14	10	0	2	8	17	7
5	B. Badem	Meysu	0,530	21	9782	0,43	0,33	0,33	0,51	19	7	17	5	14	38	28
6	M Güler	İTÜ	0,527	23	7660	0,33	0,20	0,20	0,52	16	13	10	7	20	23	19
7	D. A. Smith	İTÜ	0,494	7	12940	0,49	0,19	0	0,43	30	37	4	5	15	22	26
8	E. Köklü	Meysu	0,498	13	5042	0,33	0,20	0,33	0,50	1	1	5	6	3	0	4
9	B Gacamer	Karşıyaka	0,451	19	3769	0,33	0,25	0,22	0,50	5	2	7	6	5	11	9
10	Ö. Büyükaycan	Darüşşafaka	0,368	16	2976	0,25	0	0,33	0,33	7	3	2	2	4	9	1

Tablo 5: En Düşük Performansa Sahip Oyuncular

NO	ADI	TAKIMI	EA	MAÇ	ZAMAN	YM	OM	ÜÇS	FA	SR	HR	AS	TÇ	TK	ŞH	OF
1	M.A.Tınay	Muratpaşa	0,859	27	39002	0,60	0,24	0,37	0,55	38	13	47	31	42	70	64
2	İ. Bayülken	Emlakbank	0,857	29	35848	0,56	0,20	0,28	0,51	39	14	57	24	37	63	66
3	H. Güneri	Emlakbank	0,854	16	29829	0,62	0,47	0	0,61	72	22	18	10	33	63	33
4	M. Agme	Karşıyaka	0,839	25	27979	0,38	0,30	0,25	0,62	18	5	33	11	43	49	25
5	O. Öztürk	Meysu	0,827	13	12997	0,71	0,40	0	0,58	32	15	1	3	19	14	25
6	G. Otusüren	Meysu	0,827	23	26382	0,60	0,43	0,21	0,71	12	6	31	15	37	59	45
7	Z. Gülay	Muratpaşa	0,810	30	24372	0,34	0,30	0	0,48	58	26	7	5	35	66	24
8	L. Türknas	Karşıyaka	0,806	30	39747	0,56	0,45	0,27	0,50	25	19	51	27	52	75	62
9	H. Ergin	Oyak-Ren.	0,798	29	29002	0,52	0,10	0,20	0,56	44	30	35	19	50	63	46
10	D. King	Emlakbank	0,753	6	13623	0,57	0,40	0,24	0,71	36	13	14	6	22	18	23

Tablo 4. ve 5.'de EA sonuçlarına göre en alt sırada yer alan on oyuncuya yer verilmiştir. Bu iki tabloyu karşılaştırdığımızda yeni değişkenlerin eklenmesi ile iki tablo farklı oyuncuları kapsamıştır. Yeni değişkenlerin performansa etkisinin bir işareti olarak Meysu'dan E.Köklü Tablo 4.'ün kapsamında verimsiz olarak gözükürken performansı negatif etkileyen değişkenler bakımından aldığı düşük değerler ile elde ettiği performansı, onu etkinlik sınırına taşımıştır. EA sonuçlarına bakarsak birinci grup değişkenli modelde en kötü performansı gösteren Ö:Büyükaycan en iyinin % 36,8' i kadar performans üretirken (Tablo 4.) yeni modelde orta sıralarda bir değer olarak Tablo 5.'e girmemiştir. Tablo 5.'e baktığımızda yeni değişkenlerin eklenmesi ile elde edilen sonuçlar açısından D.King en iyinin %75,3' ü kadar performans üretmesine karşın, diğer tüm oyuncular ondan daha etkin oldukları için EA sonucuna göre en alt sırada yer almıştır.

4.1 TAKIM PERFORMANSI

Oyuncuların takımın başarısı için mücadele ettikleri düşüncesinden hareketle ,sadece oyuncu performansı üzerinde durulmamış ayrıca, takım performansı içinde hesaplamalar yapılmıştır. Tablo 6.'da gerek birinci grup değişkenlerle gerekse çift yönlü modelden elde edilen sonuçlar birlikte verilmiş olup okuyucuya karşılaştırma imkanı sağlanmıştır.

Tablo 6.'yı incelediğimizde yeni değişkenlerin eklenmesi ile takımlar için elde edilen EA sonuçları ile play-off sonuçlarının örtüştüğü gözlenmiş çift yönlü model şampiyonu Ülkerspor olarak ilan etmiştir, hakikaten de 1997-1998 sezonunda finali Ülkerspor ile Efes Pilsen oynamış ve şampiyon Ülkerspor olmuştur

Tablo 6: Maç Kazanma Oranları ve Etkinlik Ortalamaları

TAKIMLAR	KAZANMA ORANI	EA ORTALAMASI \bar{x}	EA ORTALAMASI	LİG SIRALAMASI
Beşiktaş	0,583 (7)*	0,931 (3)*	0,981 (4)*	5
Darüşşafaka	0,588 (6)	0,826 (11)	0,887 (16)	7
Efes Pilsen	0,815 (1)	0,908 (8)	0,991 (2)	1
Emlakbank	0,200 (14)	0,851 (10)	0,917 (15)	14
Fenerbahçe	0,750 (3)	0,909 (7)	0,983 (3)	3
Galatasaray	0,542 (8)	0,916 (5)	0,969 (6)	8
İTÜ	0,066 (16)	0,800 (14)	0,954 (10)	16
Karşıyaka	0,333 (12)	0,783 (15)	0,938 (13)	12
Kombassan	0,468 (10)	0,877 (13)	0,968 (7)	10
Meysu	0,166 (15)	0,730 (16)	0,939 (12)	15
Muratpaşa bld.	0,266 (13)	0,820 (12)	0,935 (14)	13
Oyak-Renault	0,375 (11)	0,818 (13)	0,940 (11)	11
PTT	0,600 (5)	0,913 (6)	0,963 (9)	6
Tofaş	0,685 (4)	0,916 (4)	0,966 (8)	4
Tuborg	0,484 (9)	0,940 (9)	0,975 (5)	9
Ülker	0,789 (2)	0,984 (1)	0,999 (11)	2

* Parantez içindeki değerler sıralamayı verir

1 Performansı pozitif yönlü etkileyen 10 değişkenli modelden elde edilen

2 Performansı pozitif ve negatif etkileyen değişkenlerin bulunduğu 13 değişkenli modelden elde edilen

Doğal olarak birinci grup değişkenlerden elde edilen sonuçlarda olduğu gibi ikinci grup değişkenli modelde de sapmalar mevcuttur. Bu sapmaların kaynağına baktığımızda İTÜ yeni eklenen değişkenlerin kapsamı itibariyle hatasız ve centilmence oyunu ile yüksek bir EA ortalamasına sahip olsa da ilk modeldeki EA ortalamasına baktığımızda bu modelin İTÜ'nün başarısını daha iyi açıkladığı, yani hatasız oynamanın tek başına yeterli olmadığı, bunun Ülkersporda olduğu gibi pozitif performans üretimi ile desteklenmesinin gerekliliği ortaya çıkar. Aynı durum Tuborg için de söz konusudur. Darüşşafaka ve Tofaş'da ise durum tam tersidir. Özellikle Darüşşafaka EA'nın öğördüğünden daha başarılı sonuçlar almıştır. Buna sebep olarak kalabalık bir kadronun ligde oynatılmasına paralel olarak oyuncuların analize girecek performansı üretmelerine karşın, diğer

oyuncularla rekabet edecek düzeyde maç yapmamaktadırlar. Sonuç olarak kolektif takım oyunu ile maçlar kazanılsa bile bu, sürekli değişen kadro düşük EA ortalaması elde etmeye neden olmaktadır. Tofaş'da ise, ilk model takımın başarısını doğrudan verirken, yeni değişkenlerin eklenmesi EA ortalamasını düşürmüştür. Bu, Tofaşlı oyuncuların daha çok hata yaptıkları, ama pozitif performansları ile bu açığı kapatmalarının bir sonucudur.

5- SONUÇ VE TARTIŞMA

Oldukça yeni bir teknik olan EA; gerek uygulama gerekse metodik gelişim açısından kısa zamanda büyük mesafeler kat etmiştir. EA konusunda yayınlanan çalışmaların, kümülatif olarak çıktığı gibi büyümesi ve bu çalışmaların uluslararası bilimsel kamu oyunda kabul görmesi bunun göstergesidir.

Tüm bu değerlendirmelerden sonra, aşağıda sıralanan tartışma noktaları ve sonuçlar çıkarılabilir;

- Beklenildiği gibi EA sonuçları gerçek lig sonuçları ile örtüşmektedir. Bu çalışmada pratik de uyumu görüldüğü gibi, KVB'lerinin (bu çalışmada oyuncular) sıralama ve performans hesaplaması için iyi bir yöntemdir.

- Her yıl sonu EA sonuçları hesaplanarak her oyuncunun performansı belirlenir ve bu; karne notu gibi değerlendirilebilir. Bu sonuçlar hem oyuncu hem de takım tarafından kullanılacak yansız bir göstergedir.

- Takımlar için hesaplanan EA ortalamaları, takımın ligde, şu anki durumunun yaklaşık bir göstergesi olup gelecek için de bir tahmin edici özelliği taşır. EA'nın bu özelliğinden uygulanacak transfer politikasında yararlanılabilir.

- EA sadece basketbol için değil, uygun veriler tutulduğunda diğer spor dalları için de kullanılabilir.

- Spor , EA'nın kullanılabilceği oldukça uç bir alandır. EA analizi daha çok iktisadi, ticari ve sosyal dallarda KVB'lerinin sıralama ve performans ölçümü için geliştirilmiştir.

KAYNAKLAR

1. Chang, H. H., Determinants of Hospital Efficiency: The Case Of Central Government-Owned Hospitals in Taiwan. Omega, 1998, V:26, No:2
2. Charnes, A., Cooper, W., Lewin, Arie, Y., Seiford, Lawrence, M., Data Envelopment Analysis: Theory, Methodology and Applications. Boston: Kluwer (1995)
3. Cooper, W.W., Kumbakar, J., Thrall, R.M. ve Yu, X. DEA and Stochastic Frontier Analysis of The Effects Of The 1978 Chinese Economist Reforms. Socio-Economic Planning Science, 1995, 29, 85-112
4. Goto, M., Tsutsui M., Compansio of Productive and Cost Efficiencies among Japanese and US Electric Utilities, Omega, 1998, V:26, No:2
5. Kozmetsky, G. Yue, P., Comperative Performance of Global Semiconductor Companies, Omega, 1998, V:26, No:2
6. Sueyoshi, T., Hasebe T., Ito F., Sakai J., Ozawa W.; Dea-Bilateral Performance Comparison: An Application to Japan Agricultural Coperatives (Nokyo). Omega, 1998, V:26, No:2
7. Şişli, O., Sezonun En İyi Oyuncuları,,Fast Break Dergisi,No:68,1998
8. 1997-1998 Lig ve Play-Off İstatistikleri ,Türkiye Basketbol Federasyonu, İstanbul,1998

BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DEĞERLER SİSTEMİ

Hülya GÜRKAN *

Hatice ÇAMLIYER **

Asuman Seda SARACALOĞLU ***

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Beden Eğitimi Öğretmeni adaylarının değerler sistemini belirlemektir. Araştırmada Rokeach Değerler Sistemi Ölçeği (1973) kullanılmıştır. Çalışma, üç farklı üniversiteden 153 kız ve 183 erkek olmak üzere toplam 336 Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi; medyan testi, varyans analizi, t ve Tukey-B testleri ile yapılmıştır. Araştırma bulguları temel değerlerde yaşa, sınıflara ve spor branşlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığını; buna karşın kimi değerlerde üniversitelere ve cinsiyete göre anlamlı biçimde farklılaştığını ortaya koymuştur. Aracı değerler açısından ise, bazı değerler üniversitelere, cinsiyete, yaşa, sınıflara ve spor branşlarına göre değişmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi öğretmeni adayı, değerler, temel değerler, aracı değerler.

THE VALUE SYSTEMS OF PROSPECTIVE PE TEACHERS

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the value systems of the prospective physical education teachers. In the research, the Rokeach Value Survey (1973) was administered to 153 female and 183 male, as total 336. The data were analysed by median, ANOVA, t and Tukey-B tests. The research findings yield that there is no considerable difference between age, grades and sport branches, and some of the terminal values, but there are significant differences with respect to universities and gender. Some of the instrumental values differ in terms of universities, sex, age, grades and sport branches.

Key Words: Prospective PE teachers, values, terminal values, instrumental values.

* Edirne Lisesi Beden Eğitimi Öğretmeni

** Celal Bayar Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu/MANİSA

*** Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi/İZMİR

GİRİŞ

Toplumsal değişme ve gelişmeler sonucunda toplumların ve bireylerin genel yargılarında, değer, inanç ve tutumlarında dolayısıyla yapısında belirgin farklılıklar olmuştur. Bu durum, değişen toplum dinamiklerinin incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Değerler, insanların yaşamlarında etkili olan sosyo-psikolojik dinamiklerdir ve o toplumun kültürel yapısında meydana gelmektedir. Kültürden kültüre değişen bir yapı gösteren değerler; inançları, tutumları, sosyal normları, ihtiyaçları, ideoloji ve doktrin kavramlarını da kapsamaktadır.

İnsanların tutum ve davranışlarını etkileyen değerler, sözü edilen özellikleri anlama, belirleme, biçimlendirme ve yönlendirmede önemli rol oynamaktadırlar. Bireylerin, grupların ve çeşitli kültürlerin değerleri hakkında bilgi edinme, o bireyleri ve toplumları tanıma imkanı sağladığı gibi, onların tutum ve davranışlarını önceden kestirebilme fırsatını da vermektedir. Başka bir anlatımla, sosyal sınıflar, meslek, dinsel ve siyasal inançlar ancak onların değer ve değer sistemlerindeki farklılıklar dikkate alınarak açıklanabilmektedir^(4, 7, 12, 27, 32, 36, 40).

Bunun yanı sıra, kültürel, kurumsal ve teknolojik değişmelerde olduğu gibi, olgunlaşma, eğitim, inandırma ve terapi ile meydana gelen farklılıklar da "değer" ve "değer sistemleri"nde görülen değişimlere bağlanarak açıklanabilir⁽²⁷⁾. Tüm toplumsal kurumların olduğu gibi, bir eğitim kurumu da; yeraldığı toplumun inançları, umutları, ülküleri, geçmiş tecrübeleri ve gelecekteki ihtiyaçlarının, başka bir ifadeyle, temel değerlerinin etkisi altında bulunmaktadır. Öğrenciyi sosyo-psikolojik değerler kadar, sosyal çevre ve halkın tepkileri ile var olan kültür değerleri de etkilemektedir; çünkü öğrencinin büyümesi ve gelişmesi yalnızca fizyolojik bir olay değil, aynı zamanda kültürel bir olgudur⁽³⁹⁾.

Değerler, çeşitli biçimlerde tanımlanabilmektedir. Tan⁽³⁴⁾a göre, değerler, belli durum ve koşullara bağlı kalmaksızın arzu edilen, yararlı görülen ve beğenilen şeyleri gösteren ölçütler olarak betimlenmektedir. Değer, grubun veya toplumun, kişilerin, davranış örneklerinin, amaçlarının ve diğer sosyo-kültürel özelliklerinin önem düzeyini ölçmeye yarayan ölçüt biçiminde ifade edildiği gibi⁽¹⁵⁾, kişisel ya da toplumsal olarak belirgin bir davranış biçimi ya da yaşam amacına ilişkin kalıcı bir inanç^(4, 7, 27) ve bir davranışın ya da bu davranışın gerçekleşme amacının başka bir davranışa üstünlüğü doğrultusunda sahip olunan istikrarlı, derin bir inanç⁽²⁸⁾ olarak da tanımlanmaktadır. Başka bir anlatımla, değer, ideal davranış biçimleri ya da yaşam amaçları hakkındaki inançtır ve bu inanç, kendisine ters düşen davranış biçimine ya da yaşam amacına üstün tutulmaktadır^(27, 28).

Bilindiği gibi, değerler, grupların önemli bir ürünüdür ve bireysel farklılıklarla ortaya konulmaktadır. Ancak bireyler grupların değerlerini aynı biçimde benimsemeyebilirler. Özellikle değerleri yaşama, dışa vurma, ifade etme gibi durumlarda bireysel farklılıklar kendisini göstermek-

tedir. Bununla birlikte, grubun değerleri, üyeleri tarafından benimsenirse grup güçlenmekte, birey de kişisel değerlerinin benimsendiği ölçüde gruba güç katmaktadır. Çünkü bireylerin değerlerine bağlılığının ve inancının devam etmesi ancak grup desteği ile mümkün olmaktadır. Bu nedenle sosyal yapı ve grup değerleri incelenirken bireysel farklılıklar, bireysel değer ve değer sistemleri de dikkate alınmalıdır^(2, 21, 32).

Değer sistemi, göreceli bir önem boyutu üzerine tercih edilen davranış biçimleri ya da yaşam amaçları ile ilgili inançların kalıcı bir organizasyonudur⁽²⁷⁾. Herkes, değer sistemi oluşturan bir değerler hiyerarşisine sahip bulunmaktadır ve bu sistem ya da hiyerarşik yapı, değerlere atfedilen göreceli önem tarafından belirlenmektedir⁽²⁶⁾.

Değerler, davranış biçimlerine ya da ulaşılmak istenen hedeflere göre değişmektedir. Varoluş amacı olan **temel** (amaç) **değerler**, birey olarak varılmak istenen temel hedefleri göstermektedir. Davranış biçimi **aracı** (araç) **değerler** ise, temel değerlere nasıl ulaşılabileceğini tarif etmektedir⁽²⁾.

Yaşam amacına ilişkin sürekli inançlar olan temel değerler; **kişisel** ve **sosyal** değerler olarak ikiye ayrılmaktadır. Temel değerleri sınıflandırmadaki esas, değerlerin kişiye veya topluma dönük ya da kişiye özgü veya kişilerarası olmasıdır. Örneğin; dini olgunluk, başarı duygusu ve kendine saygı kişisel değerlerdir; barış içinde bir dünya, ulusal güvenlik, özgürlük vb. ise, bireylerarası bir nitelik taşıması nedeniyle sosyal değerlerdir.

Bireyden istenen, beklenen davranış biçimleri olan aracı değerler; **ahlaki** ve **beceri** değerleri olarak sınıflandırılmaktadır. Ahlaki değerlerin odak noktası, kişilerarası olmasıdır ve bunlar zedelendiklerinde vicdan azabına ya da utanma duygusuna yol açan bazı aracı değerlere göndermektedir. Örneğin; dürüst, sevecen, bağışlayıcı vb. gibi. Beceri değerleri, yeterlik ve/veya kendini gerçekleştirme ile ilgilidir. Aydın, mantıklı, muktedir vb. gibi nitelikler beceri değerlerine örnek olarak verilebilir^(2, 4, 7, 17, 27).

İnanç, tutum, norm, ideoloji, doktrin, ideal, hedef, ihtiyaç, motivasyon gibi kavramların değerlerle yakın ilişkisi bulunmaktadır. Bu kavramları kapsamına alan değerlere yönelik bazı araştırmalar yapılmıştır^(9, 12-18, 22-31, 35, 37, 40).

Ülkemizde, üniversite öğrencilerinin değer sistemlerini inceleyen sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır^(1-6, 19, 20, 33). Ayrıca, yurtdışında da, değerler sisteminin spor ve sporculara yönelik olarak irdelendiği sık görülmemekle birlikte, bazı çalışmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar; sporcuların koçlarından ne ölçüde etkilendikleri⁽³¹⁾, Beden Eğitiminde inançlar, ahlak kavramı ve çatışmalar⁽¹¹⁾, sporda etik açıdan cinsiyetler arası benzerlikler ve farklılıklar^(10, 25) gibi konularda gerçekleştirilmiştir. Ne var ki, ülkemizin gelişmekte ve genç nüfusu fazla olan bir ülke konumunda bulunması ve özellikle öğrencilerin değerler sistemini etkileyebilecek öğretmen adayları üze-

rinde yapılmış çalışmaların çok sınırlı olması, üstelik Beden Eğitimi öğretmeni adaylarına yönelik hiçbir çalışmaya rastlanamaması, bu konunun incelenmesi gereğini ortaya çıkarmıştır.

Söz konusu ihtiyaçtan kaynaklanan eldeki araştırmanın, eğitim sisteminde yer alan yönetici ve öğretmenlere, spor bilimcilere, sosyal psikologlara, sosyologlara ve bu konuda çalışan akademisyenlere katkı sağlaması umulmaktadır. Ayrıca bir ön-çalışma niteliğinde gerçekleştirilen bu çalışmanın, yeni araştırmalara yol açması da beklenmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin değer yargılarını belirleyerek, onların günümüz değişen değerlerine ne derecede vakıf ve konservatif değerlerine, inanç ve tutumlarına ne ölçüde sadık olduklarını tespit etmektir. Ayrıca Beden Eğitimi öğretmeni adaylarının günümüzdeki hızlı gelişmelerin yarattığı teknoloji üst toplumunun ortaya çıkardığı değerlere ne derece yatkın olduklarının saptanması da hedeflenmiştir.

Araştırmanın temel problemi; "Beden Eğitimi öğretmeni adaylarının değerler sistemi nedir?" biçiminde ifade edilmiştir. Bu probleme çözüm getirebilmek amacıyla aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır.

1. Öğrencilerin değer yargıları üniversitelere göre farklılaşmakta mıdır?
2. Öğrencilerin değer yargıları cinsiyete göre değişmekte midir?
3. Öğrencilerin değer yargıları yaşa göre farklılaşmakta mıdır?
4. Öğrencilerin değer yargıları sınıflara göre değişmekte midir?
5. Öğrencilerin değer yargıları spor branşlarına göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma örneğine Celal Bayar (n=116), Ege (n=100) ve Marmara (n=120) Üniversitelerinden toplam 336 öğrenci seçilmiştir. Katılımcıların %45.53 (n=153)'ü kız, %54.46 (n=183)'si erkektir. Birinci ve dördüncü sınıfların öğrenci sayısı eşittir (n=168).

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak; evrensel değer taşıdığı kabul edilen ve çeşitli kültürlerde kullanılan Rokeach'ın "Değer Ölçeği" (Value Survey) E Formu kullanılmıştır. Bu ölçek, 18 temel (amaç) ve 18 aracı (araç) değeri kapsayan iki listeden oluşmaktadır. Temel değerler, kişisel ya da sosyal; aracı değerler de yeterlik ve ahlak ile ilgili olarak sınıflandırılmıştır. Değerler alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Öğrenciler iki ayrı listede yer alan temel ve aracı değerleri, kendileri için taşıdıkları önem derecesine göre 1'den başlayarak 18'e kadar sıralamışlardır. Buna göre, en çok önem verilen değer "1.", en az önemli bulunan değer ise "18." sırada derecelendirilmiştir.

Ayrıca öğrencilere, üniversite, cinsiyet, yaş, sınıf, spor branşı vb. gibi kişisel özellikleri içeren bir bilgi formu doldurtulmuştur.

Verilerin Analizi ve Yorumu

Araştırmada frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmış, değerlerin öncelik sıralamaları medyan (ortanca) testi ile yapılmıştır.

Rokeach'ın araştırmalarında, t-testi, tek yönlü varyans analizi ve Kruskal-Wallis testi gibi anlamlılık testleri de kullanılmıştır. Sonuçlar, sözü edilen tüm testlerin birbirleriyle yüksek tutarlılık gösterdiğini ve özellikle küçük gruplarda t-testinin medyan testinden daha duyarlı sonuçlar verdiğini ortaya koymuştur (27).

Bu noktadan hareketle, araştırmanın istatistiksel analizleri, medyan testinin yanısıra t-testi, tek yönlü varyans analizi ve Tukey-B testleri ile değerlendirilmiştir.

Beden Eğitimi öğretmenleri adaylarının temel değerlerle ilgili genel tercih sıralamalarının karşılaştırılmasında, en çok ve en az önem verilen 5 değer dikkate alınmıştır

Analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde; önce öğrencilerle ilgili kişisel özellikler, daha sonra da alt problemlere ilişkin bulgular yer almaktadır.

Araştırmanın örnekleminde yer alan öğretmen adaylarını %34.5 (n=116)'i Celal Bayar, %29.8 (n=100)'i Ege ve %35.7 (n=120)'si Marmara Üniversitelerinde okumaktadırlar. Katılımcıların %45.53 (n=153)'ünü kızlar, %54.46 (n=183)'sini erkekler oluşturmaktadır. Öğrencilerin %50 (n=168)'si birinci, yine %50 (n=168)'si dördüncü sınıfta bulunmaktadır. Deneklerin %31.8 (n=107)'si 20 ve daha küçük, %58.9 (n=198)'u 21-25 ve %6.5 (n=22)'i 26 ve daha büyük yaşta-
dır.

Spor branşları açısından incelendiğinde, gençlerin %33.3 (n=112)'ünün bireysel, %64.6 (n=217)'sinin takım sporları ile uğraşırken, %2.1 (n=7)'inin spor yapmadığı ya da bıraktığı görülmektedir. Öğrencilerin yaklaşık %71 (n=237)'i 6 yıldan fazla spor yapmıştır. Bu oranlar 0-5 yıl için %15.8 (n=53), sporu bırakanlar ya da yapmayanlar için %13.7 (n=46)'dir.

Öğretmen adaylarının anne-baba eğitim düzeyleri de irdelenmiş ve şu bulgular elde edilmiştir. Annelerin %9.8 (n=33)'inin, babaların % 3.3 (n=11)'ünün formal bir eğitimi yoktur. İlköğretim (ilkokul+ortaokul) mezunu oranı annelerde %62.5 (n=210), babalarda %51.5 (n=173)'tir. Anne-baba eğitimi, lise ve üniversite olanların oranı ise sırasıyla %19.3 (n=65), %25 (n=84) ve %8.3 (n=28), %20.2 (n=68)'dir. Buna göre, öğrenci annelerinin yaklaşık üçte ikisinin ilköğretim, öğrenci babaların ise yaklaşık yarısının lise ve üniversite mezunu oldukları anlaşılmaktadır.

Beden Eğitimi öğretmeni adaylarının temel değerlerle ilgili genel tercih sıralamaları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Temel Değerlerin Genel Sıralaması

DEĞERLER	MEDYAN	X	ÖNCELİK SIRASI
1. Aile güvenliği	4	13.021	1
2. Akıl ve bilgelik	7	11.613	5
3. Barış içinde bir dünya	6	11.636	4
4. Başarı duygusu	8	10.902	10
5. Dini olgunluk	15	5.643	17
6. Eşitlik	7	11.292	9
7. Gerçek dostluk	7	11.469	7
8. Güzelliklerle dolu bir dünya	10.5	9.027	11
9. Heyecanlı bir yaşam	14	6.125	15
10. İç huzur	9	11.482	6
11. Kendine saygı	6	12.068	3
12. Mutluluk	8	11.315	8
13. Olgun sevgi	12	7.104	14
14. Özgürlük	5	12.478	2
15. Rahat bir hayat	13	7.680	12
16. Sosyal saygınlık	12	7.289	13
17. Ulusal güvenlik	14	5.979	16
18. Zevk	16	4.573	18

Tablo 1'de de görüldüğü gibi, öğrencilerin en çok önem verdikleri 5 değer; "aile güvenliği", "özgürlük", "kendine saygı", "barış içinde bir dünya" ile "akıl ve bilgelik"tir. En az öneme sahip değerler ise şöyle sıralanmaktadır: Zevk, dini olgunluk (ahiret selameti/mutluluğu), ulusal güvenlik, heyecanlı bir yaşam ve olgun sevgidir.

Öğretmen adaylarının aracı değerlerle ilgili genel eğilimleri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Temel Değerlerin Genel Sıralaması

DEĞERLER	MEDYAN	X	ÖNCELİK SIRASI
1. Aydın	7	11.224	5
2. Bağımsız	5	12.722	2
3. Bağışlayıcı	12	7.875	13
4. Cesur	8	10.179	8
5. Dürüst	4	13.970	1
6. Geniş görüşlü	8	10.397	6
7. Hayal gücü kuvvetli	13	7.316	16
8. Hırslı	8	9.737	9
9. İtaatkar	13	6.325	18
10. Kendine hakim	8	12.337	7
11. Kibar	12	7.585	15
12. Mantıklı	7	11.534	4
13. Muktedir	12	7.849	14
14. Neş'eli	11	8.530	10
15. Sevecen	11	8.488	11
16. Sorumluluk sahibi	7	11.749	3
17. Temiz	12	6.850	17
18. Yardımsever	11	8.415	12

Tablo 2'den de anlaşılacağı gibi, en önemli değerler, "dürüst", "bağımsız", "sorumluluk sahibi", "mantıklı" ve "aydın" (entellektüel) biçiminde sıralanmaktadır. En az önemli görülen değerler ise; "itaatkar", "temiz", "hayal gücü kuvvetli", "kibar" ve "muktedir" dir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk alt problemi; "Öğrencilerin değer yargıları Üniversitelere göre farklılaşmakta mıdır?" biçiminde ifade edilmiştir.

Beden Eğitimi öğretmeni adaylarının öncelikli değer sıralamaları incelendiğinde; temel değerlerde üniversitelere göre "dini olgunluk" (F=9.60, p<.0001) ve "iç huzur" (F=3.36, p<.05)

değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Bu durum, Marmara Üniversitesi öğrencileri lehinedir. Başka bir anlatımla, Marmara Üniversitesi'ndeki gençler (=7.025), "dini olgunluk" değerine Celal Bayar (=5.45) ve Ege (=3.99) Üniversitelerindeki öğrencilerden daha fazla önem vermektedirler.

Aynı şekilde "iç huzur" değerine Ege (=11.978) ve Marmara Üniversitesi öğrencileri (=11.938), Celal Bayar Üniversitesi (=10.514)'ndeki gençlerden daha fazla önemsemektedirler.

Aracı değerlerden "dürüst" (.01), "kibar" (.02), ve "temiz" (.01) değerleri üniversitelere göre istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklı sıralanmıştır. Celal Bayar (=14.61) ve Ege (=14.54) Üniversiteleri öğrencileri "dürüst" değerine, Marmara Üniversitesi'ndeki gençlerden (=12.98) daha çok önem vermektedirler.

"Kibar" ve "temiz" değerleri ise Marmara Üniversitesi (8.58; 7.87) öğrencilerince, Celal Bayar (=7.11; =6.25) ile Ege (=6.89; =6.26) Üniversitelerindeki katılımcılardan daha öncelikli değerlendirilmiştir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi; "Öğrencilerin değer yargıları cinsiyete göre değişmekte midir?" biçiminde ifade edilmiştir.

Temel değerlerin öncelikli sıralaması cinsiyet açısından incelenmiş ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaşan değerler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Temel Değerlerin Cinsiyete Göre Durumu

Temel Değerler		N		s	t	p
Aile güvenliği	K	136	12.015	5.04	-4.39	.000
	E	171	14.421	4.41		
Dini olgunluk	K	153	4.543	4.37	-3.43	.001
	E	181	6.448	5.76		
Gerçek dostluk	K	153	12.137	3.89	2.00	.05
	E	181	11.276	3.95		
Kendine saygı	K	153	13.052	4.19	3.59	.000
	E	181	11.332	4.50		
Mutluluk	K	151	12.238	4.04	3.84	.000
	E	183	10.563	3.90		
Olgun sevgi	K	152	6.441	3.96	-2.42	.02
	E	183	7.519	4.15		
Özgürlük	K	143	12.874	4.69	2.81	.005
	E	164	11.427	4.33		

Tablo 3'te de görüldüğü gibi; bağımsız t-testi sonuçlarına göre, 18 temel değer in 7'sinde istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanmıştır. Buna göre, "kendine saygı", "özgürlük", "gerçek dostluk" ve "mutluluk" değerlerinin öncelikli sıralaması kızlar, "aile güvenliği", "olgun sevgi" ve "dini olgunluk" değer sıralaması ise erkekler lehinedir.

Aracı değerler irdelendiğinde; cinsiyete göre yalnızca "muktedir" değerinde ($t=-4.16$, .05) erkekler lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Başka bir anlatımla, erkek öğrenciler söz konusu değere daha öncelikli yer vermişlerdir.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi; "Öğrencilerin değer yargıları yaşa göre farklılaşmakta mıdır?" biçiminde ifade edilmiştir.

Temel değerlerin öncelikli sıralamasında, yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı fark saptanamamıştır. Buna karşın, aracı değerlerin "aydın" ve "temiz" sıralamaları istatistiksel olarak .01 düzeyinde farklılaşmaktadır. Her iki değer de 21 ve daha büyük yaş grubu lehinedir. Başka bir anlatımla; 21 y aşından büyük öğrenciler, "aydın" ve "temiz" değerlerine daha üst sıralarda yer vermişlerdir.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi; "Öğrencilerin değer yargıları sınıflara göre değişmekte midir?" şeklinde ifade edilmiştir.

BE Öğretmeni adaylarının temel değerler öncelikli sıralamaları incelenmiş ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaşmadığı görülmüştür.

Aracı değerler açısından yalnızca "mantıklı" ve "temiz" değerleri farklılaşmaktadır. Bu bulgular, Tablo 4'de verilmektedir.

Tablo 4: Temel Değerlerin Sınıflara Göre Durumu

Aracı Değerler		N		s	t	p
Mantıklı	1.Sınıf	167	12.066	4.40	2.27	.05
	4.Sınıf	166	10.976	4.36		
Temiz	1. Sınıf	167	6.156	4.17	-2.82	.005
	4. Sınıf	162	7.543	4.74		

Tablo 4'te de görüldüğü üzere, "mantıklı" değeri 1.sınıflar lehine .05, "temiz" değeri ise 4.sınıflar lehine .005 düzeyinde anlamlı bir fark yaratmaktadır. Başka bir anlatımla, söz konusu iki değer in öncelikli sıralamaları sınıflara göre değişmektedir.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi; "Öğrencilerin değer yargıları spor branşlarına göre farklılaşmakta mıdır?" biçiminde ifade edilmiştir.

Temel değerler irdelendiğinde, spor branşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Aracı değerler açısından ise yalnızca "hırslı" ($t=-2.81$, $p<.005$) değerinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu durum, takım sporcuları lehinedir. Başka bir ifadeyle, takım sporları ile uğraşan gençler, bireysel sporculara oranla "hırslı" değerine daha üst sıralarda yer vermişlerdir.

TARTIŞMA

Araştırma bulguları; Beden Eğitimi öğretmeni adaylarının öncelikli temel değerlerinin "aile güvenliği", "özgürlük", "kendine saygı", "barış içinde bir dünya" ile "akıl ve bilgelik" olduğunu ortaya koymuştur. En alt sıralarda yer verilen değerler ise, en önemsizden başlamak üzere; "zevk", "dini olgunluk", "ulusal güvenlik", "heyecanlı bir yaşam" ve "olgun sevgi"dir.

Çeşitli ülkelerde yapılan ve değişik değerlendirme araçları kullanılan araştırma bulguları ile elde edilen araştırma bulguları arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır.

Aile güvenliği, özgürlük, kendine saygı, barış içinde bir dünya ile akıl ve bilgelik değerleri ülkemizde ve farklı kültürlerde gerçekleştirilen öncelikli değer sıralaması ile paraleldir. Başka bir anlatımla, söz konusu değerler, genellikle ilk beş sırada yer almıştır^{1, 4-6, 11-13, 18, 22-24, 27, 29, 31, 37, 38, 40}.

Zevk^{1, 4-6, 13, 16, 27, 29, 40}; dini olgunluk "ahiret selameti"^{1, 4-6, 9, 11, 13, 14, 27, 38, 40}; ulusal güvenlik^{1, 4-6, 13, 14, 16, 19, 24, 27, 40}; heyecanlı bir yaşam^{1, 4-6, 13, 16, 27, 40}; ve olgun sevgi^{4, 13} en alt sıralarda yer alan değerlerdir.

Bununla birlikte; farklı kültürlerde değer sıralamasında görece farklılıklar göze çarpmaktadır. Örneğin; Amerikalı, Alman, Papua Yeni Ginesi, Avustralyalı ve Meksikalı üniversite öğrencileri "aile güvenliği"ni en önemli değerler arasında sıralamaktadır^{12-14, 19, 27}. Oysa Çinli lise öğrencileri en önemsiz 4. değer olarak "aile güvenliği"ni seçmişlerdir¹³. Chia ve arkadaşları¹² tarafından yapılan çalışmada ise, Çinli üniversite öğrencilerinin en önemli değeri olarak "aile" yer almıştır. Aynı şekilde, Başaran⁴'ün bir çalışmada fakülterle göre farklılıklar söz konusu iken, Arda¹⁹, Başaran⁵, Bektaş⁶ ve TÜSIAD Raporu³⁸ üniversite öğrencileri ile çeşitli toplumsal kesimlerin "aile güvenliği"ne verdiği önemi kanıtlar niteliktedir. Özellikle "Dünya Değerler Araştırması" çerçevesinde TÜSIAD³⁸ tarafından gerçekleştirilen çalışmada (n=1009), en önemli toplumsal kurumun "aile" (%87) olarak değerlendirilmesi ve "aile hayatının daha önemli olması" (%91) bulguları, bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Ayrıca sözü edilen araştırmaların sonuçları ile elde edilen araştırma bulgusu da birbirine paraleldir.

Bu araştırmanın öncelikli değer sıralamasında 5. ila 10. sıralarda yer alan "iç huzur", "gerçek dostluk", "mutluluk", "eşitlik" ve "başarı duygusu" değerlerinde; gerek ülkemizde gerek yurtdışında Rokeach Değer Ölçeği ve çeşitli araçlarla yapılan araştırma sonuçları, farklı bulguları ortaya koymuştur. Örneğin; "iç huzur"^{1, 4-6, 11, 13, 16, 27, 37, 40}; "gerçek dostluk"^{1, 4, 6, 13, 18, 27, 38, 40}; "mutluluk"^{1, 4, 6, 13, 23, 27, 37}; "eşitlik"^{1, 4, 5, 11-14, 22-24, 38, 40}; "başarı duygusu"^{13, 18, 22, 24, 27, 37, 38, 40} ülkemizde ve yurtdışında yapılan araştırmalarda daha öncelikli değerlendirilmiştir.

Ancak en farklı sonuç "olgun sevgi" değerinde ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada ve ülkemizde yapılan diğer araştırmalarda⁴⁻⁶ daha alt sıralarda yer alan bu değer, Papua Yeni Gine lise öğrencileri^{13, 14} dışında Amerikalı^{12, 27}, Avustralyalı^{13, 14, 27}, Kanadalı²⁷, İsraili²⁷, Çinli¹³ ve Yunanlı³⁷ üniversite öğrencileri tarafından ilk beş değer arasında sıralanmıştır.

Ülkemizde ve yurtdışında görece farklılaşan bazı değerler ise; "güzelliklerle dolu bir dünya", "rahat bir hayat" ve "sosyal saygınlık"tır. Bu değerler;^{1, 4-6, 9, 14, 27, 29, 30, 37} genellikle son beş sırada yer almıştır.

Temel değerler sıralaması, yaş gruplarına, sınıflara ve spor branşlarına göre değişmezken; üniversitelere göre "iç huzur" ve "dini olgunluk", cinsiyet açısından ise "aile güvenliği", "kendine saygı", "özgürlük", "gerçek dostluk", "mutluluk", "olgun sevgi" ve "dini olgunluk" değerlerinde farklılaşmaktadır.

Daha önce belirtildiği gibi, genel sıralamada 6. sırada bulunan "iç huzur" değeri, Ege ve Marmara Üniversiteleri lehine ilk beş sırada yer almıştır. Bu bağlamda, söz konusu bulgular, ülkemizde ve yurtdışında gerçekleştirilen araştırma bulgularıyla da paraleldir^{1, 4-6, 11, 13, 16, 27, 37, 40}. Ancak Celal Bayar Üniversitesi öğrencilerince "iç huzur" değerinin daha az önemli görülmesi, ailelerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ile eğitim düzeylerinden kaynaklanabilir.

Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencileri "dini olgunluk" değerini, diğer iki üniversite öğrencilerinden daha önemli bulmuşlardır. Bu durum, Marmara Üniversitesindeki öğrencilerin daha dindar ve muhafazakar olduklarını düşündürmektedir.

"Kendine saygı", "özgürlük", "gerçek dostluk" ve "mutluluk" değerleri kız öğrencileri lehine bulunmuştur. Bu bulgular, Arda¹ tarafından Tıp Fakültesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma bulguları ile tutarlıdır. Ayrıca "özgürlük" değeri, Chlia ve arkadaşları¹²'nin yaptığı araştırmada Çinli kız üniversite öğrencileri lehine bulunmuştur. Buna karşın, Başaran⁴'ın araştırmasında "kendine saygı" değeri erkekler lehine öncelikli değerler arasında yer alırken, Rokeach²⁷ tarafından gerçekleştirilen araştırmada "mutluluk" değeri cinsiyete göre farklılaşmamıştır.

"Aile güvenliği", "olgun sevgi" ve "dini olgunluk" değerleri ise erkek öğrenciler lehine öncelikli sıralanmıştır. Rokeach²⁷ tarafından yapılan araştırmada, "aile güvenliği" ve "olgun sevgi" değerleri cinsiyete göre değişmezken, Arda'nın araştırmasında "aile güvenliği" ve "dini olgunluk"

erkekler lehine bulunmuştur. Bunun tam tersi, "dini olgunluk" değeri Bovasso ve arkadaşları⁹ ile Rokeach²⁷ tarafından yapılan araştırmalarda "kızlar" lehine bulunmuştur. Bu durum, yurtdışı çalışmalarda bazı değerlerde görece bir farklılaşma gözlemlendiğini, ancak ülkemizde yapılan araştırmaların birbirini destekler nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bulgular, erkek öğrencilerin halen geleneksel değerlere daha çok önem verdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin "aile güvenliği" değerinin erkek öğrencilerde en önemli değer olması, Türk kültüründe ailenin koruyuculuk görevini erkeklerin üstlenmesinden kaynaklandığını düşündürmektedir.

Beden Eğitimi öğretmeni adaylarının öncelikli aracı değerleri incelendiğinde; "dürüst", "bağımsız", "sorumluluk sahibi", "mantıklı" ve "aydın" olma biçiminde sıralandığı görülmektedir. En alt sıralarda yer alanlar ise en az önem verilen değerden başlamak kaydıyla "itaatkar", "temiz", "hayal gücü kuvvetli", "kibar" ve "muktedir" dir.

Bu araştırma bulguları ile çeşitli değerlendirme araçları kullanılarak yapılan değişik ülkelerdeki araştırma bulguları arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki dürüst^{1, 4-6, 13, 14, 27, 37, 40}; bağımsız^{1, 4-6, 12-14, 27, 40}; sorumluluk sahibi^{1, 4, 5, 12-14, 23, 27, 37, 40}; mantıklı^{1, 4-6, 27} ve aydın^{4, 5, 30, 31, 37, 40} olma değerleri genellikle ilk beş değer arasında yer almaktadır. Ancak mantıklı olma değeri, Rokeach²⁷'in araştırmasında İsraili üniversite öğrencilerince en önemli 3. değer olarak sıralanırken, Kanadalı katılımcılar tarafından en az önemli 5. değer olarak yer verilmiştir. Aynı şekilde Feather¹³ ile Feather ve Hutton¹⁴'in araştırmalarında da Avustralyalı ve Papua Yeni Gine'li öğrenciler söz konusu değeri en alt sıralara yerleştirmişlerdir.

"Aydın" olma değeri için de aynı durum geçerlidir. Örneğin; Stiles ve Gibbons³⁰, Meksikalı öğrencilerin, Jones ve Bock⁴⁰ Çinlilerin, Gliksmann ve Wohl⁴⁰ Amerikalıların, Triandis ve arkadaşları³⁷, Amerikalı ve Japonların, Synder³¹ basketbolcuların "aydın" değerine ilk beş sırada yer verdiklerini bulmuşlardır. Buna karşın, söz konusu değer, Rokeach²⁷'in araştırmasında Avustralyalıların, Prothro⁴⁰'nun araştırmasında Arap öğrencilerin son beş tercihlerinde yer almıştır. Ayrıca, Feather¹³'in araştırma bulgularında en önemli 3. değer olarak sıralanan "aydın" olma, Avustralyalılar ile Papua Yeni Gine'li öğrencilerce en alt sıralarda değerlendirilmiştir.

Bektaş⁶ tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise "aydın" değeri sondan 2.sırada yer almıştır. Ancak aracı değerlerde "entelektüel" olarak verilen bu değer, üniversite öğrencilerince farklı biçimde yorumlanması nedeniyle en son sıralarda değerlendirilmiştir. Başka bir anlatımla, "entel barlarda başıboş oturan, içki içen aydınları anladıkları, toplum meseleleri için düşünceleri gerekirken aslında hiç de öyle yapmadıkları" gerekçesiyle entelektüel (aydın) değeri en alt sıralarda yer almıştır.

En son sıralarda yer alan aracı değerler "itaatkar"^{1, 4-6, 12, 13, 27, 29}; "temiz"^{1, 4, 5, 13, 27, 40}; "hayal

gücü kuvvetli"^{1, 4-6, 13, 27}; "kibar"^{1, 4-6, 13, 27, 37, 40}; ve "muktedir"⁴dir. Bu değerler genellikle en az önemli bulunan değerler olmakla birlikte görece farklılıklar da bulunmaktadır. Örneğin; "itaatkar" olma, Çinliler¹² Papua Yeni Gineliler^{13, 14} ve Amerikalı zenciler²⁷ tarafından ilk beş değer arasında sıralanmıştır. "Kibar" olma, Papua Yeni Ginelilerce, "muktedir" olma da Çinli^{13, 40}, Amerikalı^{27, 40} ve Yunanlı³⁷ öğrencilerce öncelikli (ilk beş) değer arasında yer almıştır. Bu durum, kültürler arası görece farklılıkları sergilemektedir.

Le Compte ve Le Compte²⁰ tarafından 1973 yılında yapılan araştırmada Türk üniversite öğrencilerinin, Amerikalılardan daha itaatkar oldukları saptanmıştır. Oysa bu araştırmada "itaatkar" değeri en son sıradadır. Bu bağlamda iki çalışma bulgularının çeliştiği, ancak eldeki araştırma sonucuna göre gençlerin geleneksel yapısında değişimler bulunduğu söylenebilir.

Bunun yanısıra genel sıralamada 6. ila 10. sıradaki "geniş görüşlü", "kendine hakim", "cesur", "hırslı" ve "neşeli" değerlerinde de görece farklılıklar olduğu saptanmıştır. Şöyle ki, "geniş görüşlü" değeri, gerek Türk örnekleme^{1, 5} gerekse Amerikalı^{27, 37}, Avustralyalı^{13, 14, 27}, Kanadalı²⁷, Çinli¹³, Japon³⁷ ve Hintli³⁷ üniversitelilerde ilk beş sıradadır. "Kendine hakim" değeri Türklerin^{4, 6} yanısıra Avustralyalılar^{13, 14, 27}, İsraililer²⁷, Araplar⁴⁰, Hintliler³⁷ ve Yunanlılar³⁷ da 5. değer olarak sıralanmıştır.

"Cesur" değeri açısından; Çinli, Amerikalı ve Hintli öğrenciler gibi Türklerin^{1, 4, 6, 13, 27, 29, 37, 40} de üst sıralarda yer verdikleri söylenebilir. "Hırslı" değeri ise farklı kültürlerde ilk sıralarda seçilmiştir^{13, 14, 27, 37, 40}. Buna karşın, Türk üniversite öğrencileri "hırslı" olma değerini, Bektaş'ın⁶ araştırmasında 2. öncelik sırasında, diğer araştırmalarda ise^{1, 4, 5} en son sıralarda değerlendirmişlerdir. Onuncu sıradaki "neşeli" olma değeri, bazı kültürlerde üst sıralarda yer almışken^{13, 14, 18, 29, 30, 37}, bazılarında da en alt sıralarda değerlendirilmiştir^{4-6, 13, 27, 30}. Bu bağlamda, öncelikli değer sıralamasının görece olarak farklılaştığı söylenebilir.

Türk kişiliğinin bir özelliği olan cesaret³⁶, bu araştırmada 8. sırada yer almıştır. Bu durum, söz konusu özelliğe daha az önem verilmesinden kaynaklanabileceği gibi, bazı değerlerin (dürüstlük, bağımsızlık, sorumluluk sahibi olma vb. gibi) daha fazla önemsenmesinden de olabilir.

Aracı değerler sıralaması üniversitelere göre "dürüst", "kibar" ve "temiz"; cinsiyete göre "muktedir"; yaşa göre "aydın" ve "temiz"; sınıflara göre "mantıklı" ve "temiz"; ve spor branşlarına göre "hırslı" değerlerinde farklılaşmaktadır.

"Dürüst" değerine, Celal Bayar ve Ege Üniversiteleri öğrencilerince; "kibar" ve "temiz" değerlerine ise Marmara Üniversitesindeki katılımcılar tarafından daha üst sıralarda yer verilmiştir. Bu durum, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısından, eğitim düzeyinden olabileceği gibi, yaşanan kentlerden ve koşullardan da kaynaklanabilir.

"Muktedir" (yetenekli) değeri erkek öğrenciler lehine bulunmuştur. Bu durum; muktedir ol-

manın sporla yakından ilgili olmasından, toplumsal ve bireysel açıdan erkeklerden beklenen roller çerçevesinde düşünülmesinden kaynaklanabilir. Başka bir anlatımla, toplumun erkeklerden daha güçlü, yetenekli ve kapasiteli olma beklentisinin, "muktedir" olma değerinin erkek öğrenciler tarafından öncelikle tercih edilmesinde doğal bir etken olduğu düşünülmektedir.

"Aydın" ve "temiz" olma değerleri 21 ve daha büyük yaşta öğrenciler lehinedir. Bu durum, gençlerin zihinsel, psikolojik ve sosyal gelişim özelliklerinin yanısıra aile, çevre farklılıklarına ve eğitim düzeylerine bağlı olabilir.

Birinci sınıf öğrencileri "mantıklı", dördüncü sınıf öğrencileri ise "temiz" olma değerlerini daha öncelikle sıralamışlardır. Bu durumda, katılımcıların psikolojik ve fiziksel özellikleri ile aile ve çevrenin kültürel yapısı, eğitim düzeyi vb. gibi faktörlerin etkisini yansıttığı düşünülebilir.

Spor branşlarına göre "hırslı" olma değeri takım sporcuları tarafından daha önemli bulunmuştur. Bu durum, motivasyon, başarı güdüsü, paylaşma, işbirliği ve ekip ruhu gibi özelliklerin takım sporlarında daha yoğun yaşanmasına bağlı olarak, "hırslı" önemle vurgulandığı şeklinde yorumlanabilir.

Beden Eğitimi öğretmeni adaylarının öncelikli değerleri; aile güvenliği, özgürlük, kendine saygı, barış içinde bir dünya, akıl ve bilgelik; dürüstlük, bağımsızlık, sorumluluk sahibi olma, mantıklılık ve aydın olma biçiminde sıralanmaktadır. Temel değerler ile aracı değerler arasında büyük bir paralellik olduğu görülmektedir; Özgürlük ve bağımsızlık, akıl ve bilgelik ile aydın olma gibi. Bu bağlamda, öğretmen adaylarının değer yargılarının tutarlı olduğu ifade edilebilir.

Gençlerin en az önem verdikleri temel değerler zevk, dini olgunluk (ahiret selameti), ulusal güvenlik, heyecanlı bir yaşam ve olgun sevgi; aracı değerleri ise itaatkar, temiz, hayal gücü kuvvetli, kibar ve muktedir olmaktır. Aynı şekilde, öğretmen adaylarının değer yargılarının tutarlılığından söz edilebilir.

Kahl (1968), Inkeles ve Smith (1974), Bontempo, Lobel ve Triandis (1990), Chia ve arkadaşları (1990) ile Kağıtçıbaşı (1988) modern değerleri; kişisel yeterlik duygusunun yüksek olması, akrabalarla düşük düzeyde bütünleşme, cinsiyet eşitliğine inanç, güçlü bireysel yönelim, bağımsızlık, ikincil ilişkilerin güçlü olması, başarıya değer verme, demokratik olma, iletişime açıklık, eşitlikçi olma, değişmeye açıklık vb. olarak tanımlamaktadır^{6, 12, 20}.

Bu bağlamda, Beden Eğitimi öğretmeni adaylarının halen geleneksel bazı değerleri taşımakla birlikte, modern değer yargılarına da sahip olduğu söylenebilir. Nitekim çeşitli araştırmalar^{1, 4, 6, 20, 36, 38}, toplumumuzun belirli boyutlarıyla geleneksel, sanayi ve sanayi ötesi toplum yapısı ile benzer özellikler taşıdığı yönündedir. Bu araştırma sonuçları, yukarıdaki vargıyı güçlendirmektedir.

SONUÇ

Bu araştırma; beden eğitimi öğretmeni adaylarının çeşitli kültürlerdeki üniversite öğrencileriyle benzer değerlere sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Genel olarak; temel değerler egosantrik bir nitelik taşımaktadır. Kendine saygı, akıl ve bilgelik, iç huzur, aile ve arkadaş çevresinde güvenlik ve güvenilirlik arama gibi değerlerin öncelikle sıralanması, bu durumu kanıtlamaktadır.

Aile güvenliği, barış içinde bir dünya, özgürlük gibi sosyal değerler önemini korurken; eğlence, zevk ve heyecan gibi hedonistik değerler ile ulusal güvenlik gibi değerler en az öneme sahiptir.

Dürüstlük ve sorumluluk sahibi olma gibi güçlü ahlaki değerlerin yanı sıra bağımsızlık, mantıklı, aydın, geniş görüşlü olma gibi beceri değerlerinin öncelikle yer alması; toplumsal gerçeklerin ve üniversite eğitimindeki gerekli niteliklerin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Genel bir sonuç olarak; halen geleneksel yapının görece olarak korunduğu ancak toplumsal değişim ve gelişimin doğal bir etkileşimi doğrultusunda modern değer yargılarının yerleştiği söylenebilir.

ÖNERİLER

1. Ailede verilen ahlak eğitimi önemlidir. Ailenin sosyal ve ahlaki değerlerinin çocuk için bir model oluşturması nedeniyle ailelerin bu konuda bilinçlendirilmesi amacıyla çeşitli eğitim etkinlikleri düzenlenmelidir.

2. Okullarda ahlaki eğitim ile ilgili önlemler alınmalıdır. Öğrencileri, gerçeği test edebilecekleri değişik yaşantılarla karşı karşıya getirerek, onların bağımsız olarak kendi değerler sistemini, gerçeğe uygun bir biçimde oluşturmalarına yardımcı olunmalıdır.

3. Öğretmenlerin davranışları ile öğrencilere model oldukları dikkate alındığında, öğretmenlerin uygun görüş ve davranış birliği içinde olmaları sağlanmalıdır. Ayrıca bu konuya ilişkin hizmetçi eğitim kursları düzenlenebilir.

4. Sosyal bilimlerle ilgili derslerde ve rehberlik saatlerinde öğrencilerin değişik değer yargılarını ve inançlarını fark etmeleri hususunda yardım edilmelidir.

5. Kitle iletişim araçlarının, ahlak eğitimindeki önemli rolü ve etkisi açısından uygun tartışma ortamları yaratılarak doğrulara dikkat çekilmelidir.

6. Sporda erdemlilik ve ahlak konusu işlenmelidir. Beden Eğitimi öğretmenleri, antrenörler

ve hakemler, örnek davranışlar sergileyebilmeleri için nitelikli bir eğitimden geçirilmeli ve hizmet-içi kurslara alınmalıdır.

7. Bir çeşit eğitim kurumu olan spor klüplerinde çalışan yöneticilerin alanla ilgili yeterli eğitim almış olmalarına dikkat edilmelidir.

8. Beden Eğitimi öğretmeni ve diğer spor insanlarının yetiştirildiği Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokullarının programlarında Spor Felsefesi ve Olimpizm, Spor Etiği vb. gibi dersler yer almalı ve alan uzmanlarınca okutulmalıdır.

9. Bu araştırmaya benzer araştırmalar farklı eğitim kurumlarında yapılmalıdır.

10. Öğrenciler ve ailelerin değer yargılarını inceleyen araştırmalar gerçekleştirilmelidir.

11. Öğrencilerin ve çeşitli toplumsal kesimlerin değer yargılarını inceleyen longitudinal (boy-lamsal) araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Arda, B. "Tıp Öğrencilerinin Meslek Seçme Motivasyonları ve Değer Sistemleri Konusunda Bir Durum Değerlendirmesi" VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, 22-25 Eylül 1992. Ankara: Kongre Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını, 1993: 59-64.
2. Ayvalıoğlu, N. "A Comparison of Turkish and American Value System." Journal of Cross-Cultural Psychology, -October 1994.
3. Azman, M. "İnsanların Değişik Konularda Sahip Oldukları Değerler." Yayınlanmamış Lisans Tezi. İzmir: E.Ü. Edebiyat Fak., 1993.
4. Başaran, F. "Üniversite Eğitim Süreci İçinde Öğrencilerin Değer Tercih Sıralamalarında Değişme." VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları. 22-25 Eylül 1992. Ankara: Kongre Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologları Derneği Yayını, 1993: 49-58.
5. Başaran, F. "The University Students Value Preferences." The Paper presented at the Congress of Cross-Cultural Social Psychology. (in press).
6. Bektaş, M. "Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlerin İncelenmesi." Yayınlanmamış Lisans Tezi. İzmir: E.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1992.
7. Bilgin, N. Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar. İzmir: E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, No: 91, 1999.
8. Bontempo, R., Lobel, S. and H. Triandis. "Compliance and Value Internalization in Brazil and the U.S. Effects of Allocentrism and Anonymity." Journal of Cross-Cultural Psychology. 21, 2: 200-213, June 1990.
9. Bovasso, G., Jocabs, J. and S. Rettig. "Changes in Moral Values Over Three Decades, 1958-1988." Youth and Society. 22, 4: 468-481, June 1991.

10. Butt, S.D. "New Horizons for Women in Sport." University of British Columbia: 287-292, 1975.
11. Carroll, B., Hollinshead, G. and I. Siraj - Blatchford. "Ethnicity and Conflict in Physical Education. British Educational Research Journal. 19, 1: 59-76, Feb 1993.
12. Chia, R.C., Wuensch, K.L., Childers, L., Chuang, C., Cheng, B., Cesar-Romero, J. and S. Nava. "A Comparison of Family Values Among Chinese, Mexican, and American College Students." Journal of Social Behavior and Personality. 9, 2: 249-258, June 1994.
13. Feather, N.T. "Cross-Cultural Studies with the Rokeach Value Survey: The Flinders Program of Research on Values." Australian Journal of Psychology. 38, 3: 269-283, 1986.
14. Feather, N.T. and M. A. Hutton. "A Value Systems of Students in Papua, New Guinea andn Australia" International J. of Psychology. 9,2: 91-104, 1973.
15. Fichter, H.J. "Amerikan Değer Sisteminin Görünümleri." A.Ü. Eğt.Fak. Dergisi. 6, 1-4, 1975.
16. Gillespie, J.N. and G.W. Allport. Youth's Outlook on the Future. New York: Double-day, 1955.
17. Güngör, E. Değerler Psikolojisi. İkinci Baskı. Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayını, No: 8, 1993.
18. Homer, P.M. "Transmissions of Human Values: A Cross-Cultural Investigation of Generational and Reciprocal Influence Effects." Genetic, Social and General Psychology Monographs. 119, 3: 343-367, Aug 1993.
19. Hyman, H.H., Payaslıoğlu, A. and F.W. Frey. "The Values of Turkish College Youth." Public Opinion Quarterly. 22, 3: 275-192, 1958.
20. Kağıtçıbaşı, Ç. İnsan ve İnsanlar. Gözden Geçirilmiş 7. Basım, İstanbul: Evrim-Basım-Yayım-Dağıtım, 1988.
21. Krench, D. ve R.S. Crutchfield. Sosyal Psikoloji. Çev. E. Güngör. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Yayını, No: 1154, 1970.
22. Lipset, S.M. "The Value Patterns of Democracy: A Case Study in Comparative Analysis." American Sociological Review. 28: 515-531, 1963.
23. McKernan, J. and J.L. Russel. "Differences in Religion and Sex in the Value Systems of Northern Ireland Adolescents." British Journal of Social and Clinical Psychology. 19, 2: 115-118, June 1980.
24. Perkins, H.W., and J. L. Spates. "Mirror Images? Three Analyses of Values in England and the United States." International Journal of Comparative Sociology. XXVII, 1-2: 31-52, Jan-Apr 1986.
25. Reis, H.T. and B. Jesma. "A Social Psychology of Sex Differences in Sport." Rochester: The Un. of Rochester Press, 276-286.
26. Robbins, S.P. Organizational Behavior. 3rd edition. New York: Prentice-Hall International Editions, 1986.
27. Rokeach, M. The Nature of Human Values. New York: Collier MacMillan Pub., 1973.
28. Rokeach, M. "Some Unresolved Issues in Theories of Beliefs, Attitudes and Values." Nebraska Symposium on Motivation. Vol. 27, 1979. Nebraska: Un. of Nebraska Press, 1980.
29. Simmons, D.D. and J.R. Penn. "Stability and Sharing of Value Norms Among American University Student Cohorts in 1970, 1980, and 1990." The Journal of Social Psychology. 134, 1: 69-78, Feb 1994.

30. Stiles, D.A. and J.L. Gibbons. "Opposite Sex Ideal in the U.S.A. and Mexico as Perceived by Young Adolescents." *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 21, 2: 180-199, June 1990.
31. Synder, E.E. "Aspects of Social and Political Values of High School Coaches." *International Review Sport Psychology*. 8, 3-4: 73-87, 1973.
32. Şerif, M. *Sosyal Kuralların Psikolojisi*. İstanbul: Alan Yayıncılık, No: 38, 1985.
33. Şirin, A. "Gençlerin Değer Sıralaması Üzerine Bir Araştırma." *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul. M.Ü. Sosyal Bil. Ens., 1986.
34. Tan, M. *Toplum Bilimine Giriş ve Temel Kavramlar*. Ankara: A.Ü.Eğitim Fak. Yayını, No: 97, 1981.
35. Taylor, J., Turner, S., Underwood, C., Franklin, A., Jackson, E. and V. Stagg. "Values for Life: Preliminary Evaluation of the Educational Component." *Journal of Black Psychology*. 20, 2: 210-233, May 1994.
36. Tezcan, M. *Türk Kişiliği ve Kültür-Kişilik ilişkileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, NO: 1970, 1997.
37. Triandis, H.C., Vassiliou, V. Vassiliou, G., Tanaka, Y. and A.V. Shanmugam. (Eds.). *The Analysis of Subjective Culture*. New York: Wiley, 1972.
38. TÜSİAD. *Türk Toplumunun Değerleri*. İstanbul: Tüsiad Yayını, No: t/91.6.145, 1991.
39. Varış, F. *Eğitimde Program Geliştirme. "Teori ve Teknikler"*.6. Baskı, Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık, 1996.
40. Zavalloni, M. "Values." *Handbook of Cross-Cultural Psychology. Social Psychology*. Vol. 5 (Eds) Triandis, H.C. and R.W. Brislin, 1980.

GELENEKSEL YAĞLI GÜREŞİN, KÜLTÜREL, YAPISAL VE BİLİMSEL AÇIDAN MODERN MİNDER GÜREŞİYLE FARKLILIKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

İbrahim Yıldırım*

ÖZET

Bu çalışmada, aktüel bir tartışma alanı olarak, geleneksel yağlı güreş ile modern minder güreşi arasındaki kültürel, yapısal ve antrenman bilimsel farklılıkların ortaya konulması amaçlanmıştır. Yağlı Güreş, Osmanlılar tarafından geliştirilen ve Cumhuriyet döneminde de korunarak yaşatılan geleneksel Türk sporlarından biridir. Kendine özgü töresel-törensiz uygulamaları bulunan yağlı güreş, bu süreçte, modern güreşle ayrı kulvarlarda gelişimini sürdürmüştür. 1984 yılında çıkarılan bir yönetmelikle güreş federasyonu bünyesine alınan yağlı güreş, 1996 yılında kurulan Geleneksel Spor Dalları Federasyonu çatısı altında kurumsal olarak yapılandırılmıştır. Ancak, Güreş Federasyonunun itirazı üzerine GSGM Merkez Danışma Kurulu yağlı güreşin yeniden Güreş Federasyonuna bağlanmasına karar vermiştir. Karar, yağlı güreş camiasında tepkilere, basında yoğun tartışmalara yol açmıştır.

Farklı kültürel donanımlara, organizasyon formlarına ve fizyolojik temellere sahip iki branşın beraberlikleri anlamlı görünmemektedir. Modern antrenman bilimine göre, yüklenme süreleri ve şiddetlerindeki farklılıktan dolayı, yağlı güreşin minder güreşine kaynak teşkil etmesi mümkün değildir. Bu nedenle, çalışma sahası çok geniş ve problemleri oldukça fazla olan Güreş Federasyonunun, yağlı güreş gibi ağır bir meşguliyet alanında da sorumluluk alması gereksizdir. Yağlı güreşin, şimdilik Geleneksel Spor Dalları Federasyonu içinde kalarak, ana branş avantajıyla gelişimini tamamlaması ve bilahare, doğal bir süreç olarak müstakil federasyona dönüşmesinin önü kapatılmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yağlı Güreş, Minder Güreşi, Farklılıklar, Fizyolojik Temeller

EVALUATION OF DIFFERENCES BETWEEN TRADITIONAL OIL WRESTLING AND MODERN WRESTLING IN TERMS OF CULTURAL, STRUCTURAL AND TRAINING SCIENCE

ABSTRACT

In this study as an actual discussion area, to assess the differences between traditional oil wrestling and modern wrestling in terms of cultural, structural and training science was aimed. Oil wrestling is one of the Turkish sports that developed by Ottomans and protected during republic. Oil wrestling that was own traditional-sere-mony has continued its development with modern wrestling in different ways. It was got into wrestling federation by a regulation in 1984. It was constructed under Traditional Sports Federation in 1996. However, due to protest of wrestling federation it was decided to get it again into wrestling federation by General Directorate of Youth and Sports. This decision caused intensive discussions in oil wrestling society and media.

It seems that, collaboration of these two branches that have different cultural features, organization forms and physiologic basis has no meaning. According to modern training science, oil wrestling can not be source for modern wrestling. Because training intensity and duration of these two branches are completely different. Oil wrestling must complete own development by advantage of main branch in Traditional Sports Federation and later must give opportunity to transform it an independent federation as a naturel period.

Key Words: Oil wrestling, modern wrestling, differences, physiologic basis.

* Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beşevler/ANKARA

GİRİŞ

Güreş, gerek eski, gerekse modern Türk toplumlarının tamamında çok sevilen ve yaygın olarak uygulanan spor branşlarından biridir. Tarihi süreç içerisinde ortaya çıkan, yağlı, aba, şalvar, kemer ve karakucak güreşleri gibi farklı güreş formları, Türkiye’de günümüze kadar yaşatıldı. Anadolu ve Rumeli’yi yurt tutan Osmanlılarca geliştirilmiş olan yağlı güreş, Cumhuriyet döneminde de korunması gereken bir gelenek olarak görüldü ve desteklendi. Bu çerçevede, özellikle, Marmara, Ege, Akdeniz, Orta Karadeniz ve kısmen İç Anadolu bölgelerinde yaygın olan Yağlı Güreş’in, tüm yurttta ortak ve bağlayıcı kurallar altında yapılabilmesinin ön şartı olarak uygun bir yönetmelik hazırlama çabaları, henüz erken Cumhuriyet döneminde başlatıldı. 1931 yılında Ankara’da yapılması planlanan Yağlı Güreş Türkiye Birinciliği öncesinde, “yağlı güreşin zengin ananesiyle ihya edilmesi” için Suyolcu Mehmet ve Cemal pehlivanlardan “umumî bir alaturka nizamnamesi” hazırlamaları istendi.¹ 1965 yılında, spor teşkilatı ve güreş otoritelerinin reform planları çerçevesinde, Atif Kahraman tarafından hazırlanan “Kırkpınar Güreşleri Yönetmeliği” üzerinde, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü’nce oluşturulan bir kurul çalışmalar yaptı.² 1975’de, bazı başpehlivanların yolluklarının azlığını ileri sürerek güreşleri boykot etmeleriyle, Kırkpınar Güreşlerinin tamamlanamaması ve o yıl başpehlivanın belirlenememesinin ardından, BTGM’nin isteği üzerine Kırkpınar Güreşleri ile tüm yağlı güreşleri kapsayan bir yönetmelik hazırlandı. Bu yönetmelik, ancak 1984 yılında son şeklini alarak Resmi Gazetede yayımlandı ve ülke genelinde uygulamaya konuldu.⁴ Yağlı güreşlerin, Güreş Federasyonu bünyesinde kurulan Yağlı Güreş Komitesi tarafından yürütülmesini öngören bu yönetmelik, 1991 yılında aynı esaslar dahilinde yeniden düzenlendi.⁵ En son yönetmelik çalışması ise, Geleneksel Spor Dalları Federasyonu tarafından yapıldı ve 1998’de yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁶

1996 yılına kadar Güreş Federasyonu bünyesinde yer alan yağlı güreş, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Merkez Danışma Kurulu (MDK)’nın 10 Haziran 1996 tarihli kararı ve 20.06.1996 tarihli Bakanlık Oluru ile kurulan Geleneksel Spor Dallar Federasyonu’na bağlandı.⁷ Ancak, 1996 yılı sonunda yapılan federasyon başkanlıklar seçiminden sonra iş başına gelen Güreş Federasyonu’nun yeni yönetimi karara itiraz ederek, “minder güreşine kaynak teşkil

¹ “Hayırlı bir Teşebbüs: Alaturka güreş zengin ananesiyle ihya edilecek, yeni bir nizamname yapılıyor”, **Olimpiyat**, Sayı: 7, (13 Haziran 1931), s. 3.

² Atif Kahraman, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi (1924-1951) Kırkpınar Güreşleri**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1997, s. 141.

³ Atif Kahraman, **Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi**. Cilt: 2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1989, s. 169, 25 nolu dipnot.

⁴ “Yağlı Güreş Yönetmeliği”, **Resmi Gazete**, 14 Mayıs 1984, Sayı: 18401.

⁵ “Yağlı Güreş Müsabaka Yönetmeliği”, **Resmi Gazete**, 15 Mayıs 1991, Sayı: 20872.

⁶ “Yağlı Güreş Müsabaka Yönetmeliği”, **Resmi Gazete**, 01 Haziran 1998, Sayı: 23359.

⁷ Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü’nün 20 Haziran 1996 tarih ve MDK/122 sayılı yazısı.

edeceği" ve "bir güreş sporu olması" gerekçeleriyle MDK nezdinde girişimlerde bulundu ve konunun yeniden MDK gündemine alınmasını sağladı. Bu gelişme, basında, güreş camiasında ve her iki federasyon başkanlıkları arasında "yağlı güreşin kurumsal aidiyeti" konusunda yoğun bir tartışma başlattı. Belirgin örnekler olarak, Güreş yazarı İsmet Atlı, yağlı güreşin Güreş Federasyonu bünyesinde asbaşkanlık düzeyinde temsilıyla Türk güreşinin "iki başlıktan" kurtarılması gerektiğini, otuz yıldır Kırkpınar'dan mindere tek eleman gelmediği gibi, mindercilerin yağlı güreşe kaçtıklarını ileri sürerken,⁸ Halil Delice ise, 1995 yılına kadar yağlı güreş Güreş Federasyonuna bağlı olduğu halde yağlıdan mindere güreşçi çekilemediğini, yağlı güreşle ilgilenilmediğini,⁹ hatta, minderde güreşmek isteyen Ahmet Taşçı ve Cengiz Elbeye gibi üstün performans gösteren sporculara tepki gösterildiğini belirterek, müstakil bir yağlı güreş federasyonunun kurulmasını önerdi.¹⁰ Güreş Federasyonu yetkilileri, çayırdan mindere güreşçi akışını engellediği gerekçesiyle yağlı güreşi kendi kontrolüne almak isterken, Geleneksel Spor Dalları Federasyonu yöneticileri de, yağlı güreşin yıllarca bağlı kaldığı Güreş Federasyonu bünyesinde "üvey evlat" muamelesi görerek geri planda bırakıldığını savundu.¹¹ Yeniden Güreş Federasyonuna bağlanmak istemeyen yağlı güreşçiler tarafından, 5 Mayıs 1999 tarihinde toplanacak olan MDK'nın bu yönde bir karar alabileceği endişesiyle, 4 Mayıs 1999'da Ankara'da bir protesto yürüyüşü yapıldı ve düzenlenen basın toplantısında, uzun yıllar Güreş Federasyonu bünyesinde kalan yağlı güreşin gerileme kaydettiği, bu nedenle, yeni kurulan Geleneksel Spor Dalları Federasyonu çatısı altında korunmaya alınarak planlı ve programlı bir şekilde geliştirildiği vurgulandı.¹² Ancak, MDK, 07 Mayıs 1999 tarihinde yaptığı toplantıda, yağlı güreşin Güreş Federasyonuna bağlanmasına karar verdi.¹³

Karar sonrasında Güreş Federasyonu başkanı, Türk güreşinin bütünlüğünün sağlandığını, yağlı güreşin çağa ayak uyduracağını ve -biraz da istihza ile-, ata sporu güreşin "güleş" olmaksızın çıkarılacağını basında ifade etti.¹⁴

⁸ İsmet Atlı, "İki Başlı Türk Güreşi", **Türkiye** (9 Mart 1999); İsmet Atlı, "İstismar Sırası Yağlıda mı?", **Türkiye** (5 Mayıs 1999).

⁹ Halil Delice, "Kimin Atlısı", **Türkiye** (11 Mart 1999).

¹⁰ Halil Delice, "Yağlıya 'Danışma' Değil İstisare", **Türkiye** (7 Mayıs 1999).

¹¹ Tartışmalar için bk. "Yağlının Karar Günü", **Türkiye** (7 Mayıs 1999); "Yağlı Güreşi Paylaşamıyorlar", **Fanatik** (24 Şubat 1999); "Yağlı Güreşimiz Paylaşamıyor", **FotoMaç** (24 Şubat 1999); "Yağlı Güreşin Bitmeyen Çekişmesi" **Fanatik** (23 Nisan 1999).

¹² Yağlı güreşçilerin protestoları ile ilgili bazı gazete yazıları için, Bk. "Yağlı Güreşçiler Yollara Döktü", **Fanatik** (4 Mayıs 1999); "Yağlı Güreşçilerden Davul-Zurnalı Eylem", **Radikal** (4 Mayıs 1999); "Yağlı Güreşçiler İsyanda", **Türkiye** (4 Mayıs 1999).

¹³ Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, MDK Raportörlüğü'nün 17. 05. 1999 tarih ve MDK/107 sayılı Bakanlık Olur yazısı.

¹⁴ "Güleş Devri Bitti", **Fanatik** (29 Mayıs 1999).

Gelişmeler, yağlı güreş ile modern minder güreşinin birbirlerine karşı konumlarının kültürel, yapısal ve spor bilimsel açıdan değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmada, geleneksel bir spor dalı olarak yağlı güreşin, kendini modern minder güreşinden ayıran kültürel donanımlarıyla, uygulamaya ilişkin farklılıklarının ortaya konulması; Türk sporunda diğer spor branşlarının geçirdikleri yapılanma süreçleri göz önüne alınarak yağlı güreşin doğru yapılanma aşamalarının belirlenmesi ve antrenman bilimsel verilerle, minder güreşine kaynak oluşturup oluşturamayacağı tartışılması amaçlanmıştır.

Kültürel Açıdan Değerlendirme

Bir sporu geleneksel kılan, o sporun milli kültür unsuru olarak içinde barındırdığı töresel-törensel uygulamalardır. Bu anlamda yağlı güreş, yağ, cazgır, dua, selamlama, kısbet, peşrev, müzik, ağalık kurumu, kırkpınar geleneği gibi kavramlarıyla ve güreşçilerin, güreş ağasının, davul-zurnacıların, hakemlerin ve yağcılarının geleneksel kıyafetleriyle başlıbaşına ve orijinal bir kültürel donanıma sahiptir. Minder güreşi ise, Uluslararası FİLA kurallarına göre, standart kıyafetlerle uygulanan "modern" bir spor branşıdır. Dolayısıyla, yağlı güreş "milli", minder güreşi "evrensel" karakter taşımaktadır.

Yağlı güreşte müsabakalar mahalli, birinci sınıf ve geleneksel organizasyonlar olarak sınıflandırılmakta, boylar yaş, kilo ve tecrübeye göre belirlenmekte, müsabaka süresi boylara göre değişmektedir. Kura ve eşleşme geleneksel usullere göre yapılmakta, müsabakaların normal süreleri puansız cereyan etmektedir. Yenme-yenilmede "pes" ya da "açık düşürme" esastır. Serbest ve Greko-Romen tarzlarında yapılan minder güreşinde, sikletler, müsabaka süreleri, eşleşme, puanlama ve yenme-yenilme kriterleri FİLA tarafından belirlenmektedir.

Değişik kulvarlarda, gelişen Yağlı Güreş ve Modern Güreş, seyirci hafızalarındaki sembol sporcular bakımından da farklılaşmıştır. Yağlı Güreş seyircisinin hafızasında Kel Aliço, Adalı Halil, Hergeleci İbrahim, Tekirdağlı Hüseyin, Hayrabolulu Süleyman, Ordulu Mustafa, Karamürseli Ahmet Taşçı gibi Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Kırkpınar Başpehlivanları yer ederken, minder güreşi seyircisinin kahramanları, Yaşar Doğu, Mustafa Dağıstanlı, Mahmut Atalay, Ahmet Ayık, İsmet Atlı, Müzahir Sille, Gazanfer Bilge gibi eski ve Mahmut Demir, Hamza Yerlikaya, Şeref Eroğlu gibi genellikle Güreş Eğitim Merkezleri'nden yetişmiş yeni Dünya ve Olimpiyat Şampiyonlarıdır.

Yapısal Bakımdan Değerlendirme

Yağlı Güreşin 1996 öncesi Güreş Federasyonuna bağlı olması, sporda yapılanmanın bir sürecidir. Dünya'da olduğu gibi, Türkiye'de de kurumsal yapılanma sürecine giren branşlar, kendi sportif ve yapısal organizasyonlarını gerçekleştirecek güce kavuşana kadar, bir spor federasyo-

nu bünyesine alınmakta ve bu sürece "ayrışma süreci" denilmektedir.¹⁵ Bu anlayışla, örnek olarak, Basketbol, Voleybol, Hentbol ve Tenis sporları uzun yıllar Oyun Sporları Federasyonu, Kayak ise, Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonu çatısı altında organize edilmiştir. Aynı durum Güreş Federasyonu için de söz konusu olmuş, Halter sporunun gelişmesi için 1950'lerde Güreş Federasyonuna Halter ismen eklenmiş, 1960'da Halterin ayrı federasyon olmasından sonra ise Judo sporu Güreş Federasyonu bünyesine alınmıştır. Judo, 1966'da bağımsız federasyona dönüştürülmüş, ancak bu federasyon da, 1969-1979 yılları arasında Taekwon-do, 1980-1990 yılları arasında da Karate sporlarını bünyesine alarak gelişimlerini sağlamıştır.¹⁶ Aynı yöntemle Yağlı Güreş, Güreş Federasyonuna, Atlı Cirit Binicilik Federasyonuna bağlanmıştır. 1996 yılına kadar devam eden bu süreç, 1996'da töresel-törensiz benzerlikler gösteren ve geleneksel özellikleriyle uygulanan Yağlı Güreş, aba ve şalvar güreşleri ile atlı cirit ve rahvan biniciliğin, Geleneksel Spor Dalları Federasyonu adı altında teşkilatlanmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Yağlı Güreş, bu federatif yapıda, "ana branş" konumundadır. Bu oluşumun da doğal sonucu, tahmin edileceği üzere, öncelikle yağlı güreşin ve sonra diğer geleneksel branşların, gelişimlerini tamamlayarak ileride bağımsız federasyon haline gelmeleridir. Bu nedenle, yağlı güreşin, modern güreşe bağlanması geri bir adım olarak nitelendirilebilir.

Antrenman Bilimi Açısından Değerlendirme

Fiziksel ve Mekanik anlamda bir işin meydana gelebilmesi için kas kasılması, kas kasılması için de enerjiye ihtiyaç duyulmaktadır. Güreş sporu da bir fiziksel faaliyettir ve kas kasılmaları ile gerçekleşir. Kas kasılmaları, kasta depolu bulunan ATP (Adenozin Trifosfat) molekülünün parçalanması ve açığa enerji çıkması ile mümkündür. Egzersiz esnasında enerji ihtiyacının karşılanması ATP'nin yenilenmesine, dolayısıyla enerji sistemlerine bağlıdır. Enerji ve sporcunun enerjiyi açığa çıkarabilme yeteneği ve kapasitesi, performansı etkileyen en önemli kriterdir. Egzersizde, anaerobik (oksijensiz) ve aerobik (oksijenli) olmak üzere iki tür enerji kazanımı söz konusudur. Bu iki sistem birbirinden tamamen farklı olmakla beraber, kas potansiyeline bağlıdır ve performansın en önemli sınırlayıcısıdır.¹⁷

Modern minder güreşi, üçer dakikalık iki devre halinde toplam altı dakikada yapılmaktadır. Minder güreşinde sporcunun enerji ihtiyacının %90'ı Anaerobik, %10'u ise Aerobik yolla karşılandığına göre, bu sonuç modern güreşin, anaerobik enerji sistemini daha çok kullanan, kısa süreli, yüksek şiddette maksimal yüklenme ile yapılabilen ve her şeyden önemlisi interval (aralıklı) bir spor olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁸

¹⁵ Herbert Haag, **Einführung in das Studium der Sportwissenschaft**. Bd. 1 (Schorndorf: Hofmann-Verlag, 1991), s. 100.

¹⁶ "Judo", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Cilt 3, (İstanbul, 1997), s. 205-211.

¹⁷ Mehmet Günay, **Egzersiz Fizyolojisi** (Ankara: Bağırhan Yayınevi, 1998), s.55.

¹⁸ H. A. De Vries; T. J. Haush, **Physiologie of Exercise for Physical Education and Exercise Science**. 5. Edition (Madison-Iowa: Brown and Benchmark, 1994).

Yağlı güreşin süresi ise boylara göre 10 dakika ile 40 dakika arasında değişmektedir. 10 dakikalık sürenin üzerinde yapılan sürekli egzersizlerde temel enerji kazanımını sağlayan sistem aerobik (oksijenli) sistemdir. Bu tip egzersizler daha az yoğun yüklenme şiddetiyle yapılır.

Dolayısıyla, enerji kazanımı açısından Minder güreşi ile yağlı güreş birbirinden tamamen farklıdır. Diğer bir deyişle, minder güreşi anaerobik dayanıklılık, yağlı güreş aerobik dayanıklılık gerektirir. Minder güreşinde çabuk kuvvet, hız, çabukluk ve potansiyel güç gerekirken, yağlı güreşte kuvvette dayanıklılık, aerobik dayanıklılık ve yorgunluğa direnç yeteneği ön plandadır.

İnsan organizmasında Tip I ve Tip II olmak üzere iki tür kas lifi vardır. Minder güreşi yapacak sporcuda yetenek seçim ilkelerine göre Tip II, yağlı güreş yapacak sporcuda ise Tip I liflerinin daha baskın olması gerekir. Tip I liflerinin dayanıklılık ve oksijenli ortamda enerji üretme yeteneği yüksek iken, Tip II liflerinin kuvvet, çabukluk, hız ve oksijensiz ortamda enerji üretme yetenekleri yüksektir. Bu sonuç minder güreşçisi ile yağlı güreşçinin kas yapılarının da farklı olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Enerji kazanımı ve kas yapılarındaki yukarıda açıklanan temel farklılıklar nedeniyle, minder güreşinin ve yağlı güreşin antrenmanları da birbirinden farklı olmak zorundadır. Minder güreşine özgü antrenman yapan sporcunun, yağlı güreşte 40 dakika kadar süren yüklenmelere direnç göstermesi imkansız iken, yağlı güreşçinin de kısa süreli yüksek şiddetli anaerobik yüklenmeleri yapabilmesi mümkün değildir. Bunun sebebi yağlı güreşin antrenmanlarının aerobik temele, minder güreşinin ise anaerobik temellere dayanarak organize edilmiş olmasıdır. Ayrıca antrenmana adaptasyon sonucu, kaslarda FOG (fast oksidatif glikolitik) tipi lifler ya Tip I'e ya da Tip I-I'ye dönüşüm gösterir. Minder güreşi yapan sporcuda bu liflerin dönüşümü Tip II, yağlı güreş yapan sporcuda Tip I istikametindedir. Bu dönüşümü tekrar eski haline döndürmek mümkün değildir.¹⁹

Yağlı Güreş ve Minder Güreşi Arasında Altyapı İlişkisi

Yağlı güreşin Güreş federasyonuna bağlanmasının en önemli gerekçesi olarak, son otuz yıldır yağlı güreşten minder güreşine sporcu akışının olmayışı gösterilmektedir. Oysa ki, yağlı güreş, Geleneksel Spor Dalları bünyesinde sadece üç yıl kalabilmiştir. O halde, asıl neden organizasyonel değil, branşların farklı enerji sistemlerine ve farklı kas lif tiplerine ihtiyaç göstermesinden hareketle, bilimsel temellere dayanmaktadır. Fizyolojik farklılıkları yaratan unsur, modern güreşte müsabaka süresinin geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren sürekli azalmasıdır. 1912 Stockholm Olimpiyatlarında 30'ar dakikalık devreler halinde yenişinceye kadar süren minder

¹⁹ E. L. Fox et al., **The Physiological Basis of Physical Education and Athletics**. 4. Edition (Philadelphia: Saunders, College Publ., 1988).

güreşi,²⁰ 913'te FILA tarafından 40 dakikaya,²¹ 1924 Paris Olimpiyatlarında 30 dakikaya, 1948 Londra Olimpiyatlarından sonra, Greko-Romen'de 20, Serbest stilde 15 dakikaya,²² 1957'de Serbestte 12 dakikaya,²³ Greko-Romen'de 1960'da 15, 1969'da 12 dakikaya ve nihayet, 1980 Moskova Olimpiyatları'ndan sonra 6 dakikaya indirildi.²⁴ Böylece, 1980'e kadar, orta ya da uzun süreli dayanıklılık yüklenmelerini içeren minder güreşinin süresi 6 dakikaya düşürülüp, yüklenme şiddeti artırıldığından, halen 40 + 10 dakikalık dayanıklılık yüklenmesine sahip yağlı güreşle arasındaki antrenman bilimsel ilişki kayboldu. Dolayısıyla, farklı fizyolojik profillere sahip sporcuları bünyelerinde barındıran branşlar arasındaki, önceden var olduğu iddia edilen, altyapı ilişkisi de ortadan kalktı.

Fizyolojik temellere dayalı gerekçelerle yağlı güreşin modern güreşe kaynak teşkil edemesinin yanında, Karakucak güreşlerle minder güreşi arasında bir altyapı ilişkisinin varlığı da tartışmalıdır. Minder güreşinin en önemli kaynağı olarak görüldüğünden, Geleneksel Spor Dallarını Federasyonuna bağlanmayan, dolayısıyla, Güreş Federasyonu bünyesinden hiç ayrılmayan Karakucak güreşlerinden de mindere geçiş sağlanamamıştır. Örneğin, karakucak güreşlerinin yoğun olarak uygulanageldiği illerimizden Kahramanmaraş'ta son yıllarda yetişen elit güreşçiler, Metin Kaplan, Ahmet Ak, Metin Topaktaş ve Harun Doğan, Afşin Tek Spor Kulübü'nün minderinde yetişmişlerdi. Yine, karakucak güreşlerinin yaygınlığıyla ünlü Çukurova bölgesi'nden de, İsmet Atlı'dan sonra, yaklaşık otuz yıldır minder güreşçisi çıkmadı.²⁵

Uygulamadan gelen eski sporcular, deneyimleriyle farkına vardıkları bu gerçek karşısında sporcuları eserlerinde uyararak, yağlı güreşe başlayan güreşçilerin minder güreşine döndüklerinde kısa süreli bir yüklenmeye ayak uyduramayacaklarını vurguluyorlardı. Güreşe Karakucak ile başlayan, Yağlı ve Çengel güreşleri de yapan Dünya ve Olimpiyat eski şampiyonlarından İsmet Atlı'nın, 30 yıllık deneyimlerine dayanarak yaptığı uyarılar dikkat çekicidir:²⁶ "Genç bir güreşçi, Dünya şampiyonluğunu istiyorsa, sıktet değiştirebilir ama, bir stil üzerine çalışmalı. Bu günkü güreşçilerimizin yaptığı gibi çayırlarda, yağlı meydanlarda, saatlerce ödül için karakucak güreşleri atmasınlar. Stilleri bozulur. Adale ve nefesleri de başka türlü gelişir, değişir. Dünya minderlerinde yapılan bu günkü altı dakikalık serbest ve grekoromen güreşlerinde katıyen başarılı olmazlar. Şayet istisnaları var ise de, bu kaide bozulmaz."

²⁰ Ali Gümüş, **5 Dakikalık Güreşte Teknik ve Taktik** (İstanbul, 1989), s. 62

²¹ Gümüş, **a.g.e.**, s.63

²² "Güreş", **Morpa Spor Ansiklopedisi**. 3. Cilt (İstanbul, 1997), s. 27.

²³ "Güreş Kaidelerindeki En Son Değişiklikler", **Spor** (11 Haziran 1957), s.1, 5.

²⁴ "Güreş", **a.g.a.**, s.27.

²⁵ Recep Kılıç, Yağlı, Karakucak, Minder Güreşleri Arasındaki İlişkiler. Spordan sorumlu Devlet Bakanlığı'na sunulan rapor. [Ankara, 1999], teksir.

²⁶ İsmet Atlı, **Dünya Güreşine Oyun Getiren Ustalar** (İstanbul: An Ofset, [t.y.], s. 7, 248; Benzer bir görüş için, Bk. Dursun Ali Pehlivan, **Artvin'de Güreş** (Ankara, 1982), s. 71.

O halde, "karakucak yapması gereken güreşçilerin yağlıya geçerek minder güreşinin kaynağının kuruduğu" varsayımıyla, Kırkpınar dahil, ülke genelinde düzenlenen tüm yağlı güreş müsabakalarının yarısının "karakucak" olarak yaptırılması,²⁷ sonuçta, minder güreşini canlandırmayacağı gibi, yağlı güreşin kaynaklarını da tehdit edecektir. Ülkemizde, yağlı ve karakucak güreşlerinin yaygın olarak uygulandığı iller, hatta bölgeler neredeyse tamamen farklıdır.²⁸ Her ikisi de kendi kaynaklarından beslenmekte, her ikisinden de mindere sistematik güreşçi akışı olmamaktadır. Bu nedenle, yağlı güreş yapmak isteyen sporcuları, karakucak güreşi yapmaya zorlamak anlamlı değildir. Minderde yüksek performans gösterecek sporcuların güreşe ilk adımlarını minderde atmaları gerekir. Bunun için ise, öncelikle karakucak güreşlerinin yoğun olduğu bölgelerde olmak üzere, tüm ülkede mindere ilişkin alt yapı faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi zorunludur. Mevcut veriler, yağlı güreşin, minder güreşindeki taban yetersizliği ve başarısızlıklar üzerinde etkisinin olmayacağını göstermektedir.

Yağlı güreş ile minder güreşi arasında altyapı ilişkisi, özel bir zorunluluk söz konusu olmadıkça, bir sistem dahilinde hiç gerçekleşmedi. Yağlı güreşlere ilgi gösteren Güreş Federasyonları, yağlı güreşçilerle ilgilenmemişlerdi. Cumhuriyet tarihi süreci, bunu açıkça göstermektedir. Sadece, 1931 yılı Kırkpınar Güreşleri'ne güreş antrenörü Peter Raul gönderilmiş, başpehlivanlar arasından yetenekliler belirlenmiş, sporcular, federasyon tarafından İstanbul'a getirilerek, yerleştirilmişti. Bu girişimin amacı, baş boyunda güreşen pehlivanları minder güreşine alıştırmak, İstanbul'da bulamadıkları ağır sıklıkta güreşçi açığını kapatmaktı.²⁹ Bununla birlikte, Güreş Federasyonu, minder güreşinin 30 dakika olduğu ve yağlı güreşle antrenman bilimi açısından benzeştiği 1930'lu yıllarda bile, yetenekli olsalar dahi, daha alt sıklıklerdeki genç yağlı güreşçileri mindere çekmeyi düşünmemişti. Nitekim, 1934 yılı Uzunköprü panayırında, deste boyda bütün rakiplerini kısa süre içinde yenerek birinci olan 15 yaşından küçük bir güreşçi için Türkspor Dergisi'nde Güreş Federasyonunun dikkati çekilmiş,³⁰ ancak federasyon, daha sonra Hayrabolulu Süleyman adıyla, 1944, 1947 ve 1950 yıllarında Kırkpınar başpehlivanı olan bu genç yetenekle ilgilenmemişti.³¹ Minderde de güreşmek isteyen son dönem başpehlivanlarının Güreş Federasyonunca reddedilmeleri de aynı geleneğin bir sonucu olmalıdır.

²⁷ "Yağsız Kırkpınar", **Hürriyet** (11 Temmuz 1999).

²⁸ Yağlı güreş, Marmara, Ege, Batı Akdeniz, Trakya, Orta Karadeniz ve kısmen İç Anadolu'da; Karakucak güreşleri ise, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Doğu Akdeniz'de yaygınlık göstermektedir.

²⁹ Çelebi Zade, "Çoban Mehmet'ten Üstün Pehlivanlar Bulundu", **Olimpiyat**, 5 (30 Mayıs 1931), s. 6.

³⁰ **Türkspor**, 33/240 (12 Mayıs 1934), s. 2.

³¹ Atif Kahraman, **Koca Yusuf** (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1987), s. 120'deki dipnot.

Sonuç

Türkiye’de minder güreşinden sorumlu organ olarak Güreş Federasyonunun çalışma alanları çok geniş ve problemleri oldukça fazladır. Ülke sathında güreşin geliştirilmesi için taban oluşturmak; güreş eğitim merkezleri kurmak, işletmek ve geliştirmek; Greko-Romen ve Serbest stillerde yıldız, genç ve büyüklerde, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası yarışmalar ve bunlara ilişkin seçmeler ve kamplar düzenlemek gibi görevler oldukça ciddi mesai gerektirmektedir. Bu gerçek, Türkiye Güreş Federasyonunun, dünya ölçeğinde iddialı olduğumuz minder güreşi dışında yeni meşguliyet alanları aramasının yersizliğini ortaya koymaktadır. Özellikle, yağlı güreş gibi, adındaki “güreş” kavramı dışında, modern güreşle yapısal ve kültürel bakımdan benzerliği olmayan ve farklı fizyolojik temellere dayanan iki branşın yeniden aynı çatı altında bulunması, her ikisinin de gelişiminin engellenmesi anlamını taşımaktadır.

Bu “zoraki izdivacın”, bir yandan, minder güreşi için yeterli tabanın oluşturulamamasının ve başarısızlıkların nedeni olarak yağlı güreşi göstermek, diğer yandan da, yağlı güreşin popüleritesinden ve gelirlerinden yararlanmak düşüncesinden kaynaklandığı ve yağlı güreşin geliştirilmesine yönelik bir kaygının ürünü olmadığı uygulamalarda da sabittir.

1984’de yürürlüğe giren Yağlı Güreş Yönetmeliği’nde, yağlı güreş organizasyonlarında pehlivanlar için konulan para ödülleri toplamı esas alınmak suretiyle, bu toplamın %10’unun Türk Güreş Vakfı hesabına yatırılması öngörülmüştü. Bu yönetmelikle, yağlı güreş kanalıyla Türk Spor Vakfı’na önemli bir gelir temin edilmesi sağlanırken, vakfın kuruluş amaçları arasında yağlı güreşlere yönelik tek bir cümle yer almamaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı’nın, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Geleneksel Spor Dallarının Geliştirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu (1990-1994) hazırlanırken, Atıcılık ve Avcılık, Bincilik, Cirit, Okçuluk ve Güreşte alt komisyonlar kurulmuş, Yağlı Güreşin Güreş Federasyonu’na bağlı olduğu bu dönemde yazılan “Güreş Alt Komisyon Raporu”nun, “VI. Plan Döneminde Alınması Gereken Tedbirler” bölümünde, yağlı güreş gündeme bile gelememiştir.³² Yağlı Güreşi, yeniden Güreş Federasyonu’na bağlamak için yoğun gayret sarf ettikleri bilinen ve 1996-2000 yılları arasında görev yapan bugünkü Federasyon üst yönetiminin de aralarında bulunduğu komisyonun DPT’ye sunulan raporunda, yağlı güreşin geliştirilmesi için hiçbir tedbirden bahsedilmemesi oldukça düşündürücüdür.

Sonuç olarak, kültürel, yapısal ve bilimsel değerlendirmeler ışığında, yağlı güreşin, ana spor branşı olarak Geleneksel Spor Dalları Federasyonu içine alınması ve gelişmesine fırsat tanınması, yapısal ve yönetsel yeterliliğe kavuştuğunda bağımsız bir “Yağlı Güreş Federasyonu”na dönüştürülmesi zorunlu görünmektedir. Aksi takdirde, asırlardır hayatiyetini sürdürme başarısı göstermiş, milli kültürümüzün özgün bir parçasını oluşturan yağlı güreşin, yaşaması, gelişmesi ve yaygınlaşması tesadüflere kalacaktır.

³² DPT, **Geleneksel Spor Dallarının Geliştirilmesi, Özel İhtisas Komisyonu Raporu** (Ankara, 1990), s. 115-117.

KAYNAKLAR

- Atlı, İsmet, **Dünya Güreşine Oyun Getiren Ustalar**. İstanbul: Arı Ofset, [t.y.].
- , "İki Başlı Türk Güreşi", **Türkiye**, 9 Mart 1999.
- , "İstismar Sırası Yağlıda mı?", **Türkiye**, 5 Mayıs 1999.
- Çelebi Zade , "Çoban Mehmet'ten Üstün Pehlivanlar Bulundu", **Olimpiyat**, 5 (30 Mayıs 1931), s. 6.
- De Vries, H.A; Haush, T.J., **Physiologie of Exercise for Physical Education and Exercise Science**. 5. Edition (Madison-Iowa: Brown and Benchmark, 1994).
- Delice, Halil, "Kimin Atlısı", **Türkiye**, 11 Mart 1999.
- , "Yağlıya 'Danışma' Değil İstişare", **Türkiye**, 7 Mayıs 1999.
- DPT, Geleneksel Spor Dallarının Geliştirilmesi, Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara, 1990.
- Fox, E.L. et all., **The Physiological Basis of Physical Education and Athletics**. 4. Edition, Philadelphia: Saunders, College Publ., 1988.
- Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün 20 Haziran 1996 tarih ve MDK/122 sayılı yazısı.
- Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, MDK Raportörlüğü'nün 17. 05. 1999 tarih ve MDK/107 sayılı Bakanlık Olur yazısı.
- "Güleş' Devri Bitti", **Fanatik**, 29 Mayıs 1999.
- Gümüş, Ali, **5 Dakikalık Güreşte Teknik ve Taktik**. İstanbul, 1989.
- Günay, Mehmet, **Egzersiz Fizyolojisi**. Ankara: Bağırhan Yayınevi, 1998.
- "Güreş", **Morpa Spor Ansiklopedisi**. Cilt 3, İstanbul, 1997, s. 26-75.
- "Güreş Kaidelerindeki En Son Değişiklikler", **Spor**, (11 Haziran 1957), s.1, 5.
- Haag, Herbert, **Einführung in das Studium der Sportwissenschaft**. Bd. 1, Schorndorf: Hofmann-Verlag 1991.
- "Hayırlı bir Teşebbüs: Alaturka güreş zengin ananesiyle ihya edilecek, yeni bir nizamname yapılıyor", **Olimpiyat**, Sayı: 7, (13 Haziran 1931), s. 3.
- "Judo", **Morpa Spor Ansiklopedisi**. Cilt 3, İstanbul, 1997 205-218.
- Kahraman, Atıf, **Koca Yusuf**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1987.
- , **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi (1924-1951) Kırkpınar Güreşleri**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1997.
- , **Cumhuriyete Kadar Türk Güreşl**. Cilt: 2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1989.
- Kılıç, Recep, Yağlı, Karakuçak, Minder Güreşleri Arasındaki İlişkiler. Spordan sorumlu Devlet Bakanlığı'na sunulan rapor. [Ankara, 1999], teksir.
- Pehlivan, D. Ali, **Artvin'de Güreş**. Ankara, 1982.
- Türkspor**, 33/240 (12 Mayıs 1934), s. 2.
- "Yağlı Güreş Yönetmeliği", **Resmî Gazete**, 18401; 14 Mayıs 1984.
- "Yağlı Güreş Müsabaka Yönetmeliği", **Resmî Gazete**, 20872; 15 Mayıs 1991.
- "Yağlı Güreş Müsabaka Yönetmeliği", **Resmî Gazete**, 23359; 01 Haziran 1998.
- "Yağlı Güreşçilerden Davul-Zurnalı Eylem", **Radikal**, 04 Mayıs 1999.
- "Yağlı Güreşçiler İsyanda", **Türkiye**, 04 Mayıs 1999.
- "Yağlı Güreşi Paylaşamıyorlar", **Fanatik**, 24 Şubat 1999.
- "Yağlı Güreşimiz Paylaşılıyor", **FotoMaç**, 24 Şubat 1999.
- "Yağlı Güreşin Bitmeyen Çekişmesi" **Fanatik**, 23 Nisan 1999.
- "Yağlı Güreşçiler Yollara Döküldü", **Fanatik**, 04 Mayıs 1999.
- "Yağlının Karar Günü", **Türkiye**, 07 Mayıs 1999.
- "Yağsız Kırkpınar", **Hürriyet**, 11 Temmuz 1999.

SPORUN SOSYAL GÖRÜNÜMÜ

A. Azmi YETİM *

ÖZET

Spor, çağımız modern toplumlarının en yaygın ve etkili sosyal kurumlarından birisidir. Toplumların en önemli unsuru ise bireydir. Bireyleri sağlıklı, eğitilmiş, sosyal ve kültürlü toplumlar, ancak modern toplum olarak düşünülebilir. Temel amacı insanın beden, ruhen ve sosyal yönden gelişmesine katkı sağlamak olan spor, modern toplum yaratmada çok etkin bir sosyal olgudur. Sporun, kişisel fayda ve görevleri yanında, sosyal yönden de çok önemli görevleri vardır. Çağımızda, sporun bilinçli olarak yaygınlaştırılması ve halkın çağdaş anlamda spor yapması ile gelişmişlik arasında önemli ölçüde bir paralelliğin varlığı kabul edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, sporun sosyal işlev ve boyutlarının ortaya konmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Sosyal, Görünüm.

SOCIAL ASPECTS OF SPORT

ABSTRACT

Sport is the most effective and common social institute of modern societies. The most important element of societies is individual. Societies in which individuals healthy, well educated, social and cultured could be thought as modern basic aim of sport is to support the development of human in terms of physical mental and social. And also sport is very effective phenomenon to create a modern society. In addition personel benefits and missions sport has very important social effects. In this age, it was accepted that there is a high correlation between development and participation of people in to sport and wide spread of sport as conciously.

The purpose of this study to assess the social function and aspects of sport dimensions.

Key Words : Sport, Social, Aspects.

* Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Beşevler/ANKARA

GİRİŞ

Spor, çağımızın modern toplumlarında kültürel ve refah düzeylerinin bir göstergesi olarak anlam kazanan ve sosyal hayatın tüm yönlerini etkileyen önemli bir sosyal olgudur (Imamoğlu, 1992, s.9).

Oyun, oyalanma, işten uzaklaşma aracı olarak tarih sahnesine çıkan spor, günümüzde ise, ekonomi, politika, eğitim, boş zaman, uluslar arası ilişkiler, propaganda, reklam, ırkçılık, şiddet, turizm, çevre, örgütler, kitleler, gençlik, kadın, engelliler, meslekleşme, iş bölümü gibi kavramlarla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilendirilen, kısacası birey- toplum ve uluslar arası yelpazede çok yönlü ve önemli etkileri olan sosyal bir kurum haline gelmiştir. Bu özelliklerden dolayıdır ki spor çağımızda çok yönlü, çok yararlı, çok amaçlı ve çok etkili bir boyut kazanmış ve evrenselleşmiştir.

Spor, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın temel unsuru olan insanın beden ve ruh sağlığını geliştirmek, kişiliğin oluşumunu, karakter özelliklerinin gelişimini sağlamak, bilgi, beceri ve yetenek kazandırarak çevreye uyumu kolaylaştırmak, kişiler, toplumlar ve uluslar arası dayanışma, kaynaşma ve barışı sağlamak, kişinin mücadele gücünü arttırmak yanında belli kurallara göre rekabet ölçüleri içerisinde mücadele etme, heyecan duyma, yarışma ve yarışmada üstün gelme amacıyla yapılan faaliyetlerdir. Spor, bireyin tabii çevresini beşeri çevre haline getirirken elde ettiği yetenekleri geliştiren, belirli kurallar altında araçlı veya araçsız, bireysel ya da toplu olarak boş zaman faaliyeti kapsamı içinde veya profesyonelce meslekleştirerek yaptığı, sosyalleştirici, toplumla bütünleştirici, ruh ve fiziki geliştiren rekabetçi, dayanışmacı ve kültürel bir olgudur (Erkal, 1982, s.119).

Spor, bireylerin hayatında olumlu gelişmelere katkı sağlarken toplumun da sağlıklı bir yapıya kavuşmasında, diğer sosyal kurumlarla ilişki kurarak toplumun bütünlüğü, çağdaşlaşması, tanınması ve gelişmesine katkı sağlayan sosyal bir olgudur. İşte sporun birey ve toplum hayatındaki sosyal fonksiyonlarının ortaya çıkarılabilmesi, amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için sporun sosyal yönlerinin araştırılmasına ihtiyaç vardır.

Toplum ve Sosyalleşme

Toplum, belirli bir coğrafi bölge üzerinde temel ihtiyaçlarını karşılamak için örgütlenmiş, aralarındaki etkileşim ve iletişimi düzenleyen kuralları ve kurumsal ilişkileri olan, benzerlerinden bazı farklı özellikler taşıyan, hem biyolojik hem de kültürel olarak kendisini yeniden üretecek mekanizmalara sahip, farklı, büyük insan topluluğudur (Demir, Acar, 1997, s.222). Başka bir ifadeyle; ortak bir yaşam biçimini paylaşan, belli bir coğrafyada yaşayan, kendilerini bir bütün olarak gören, karşılıklı etkileşim içinde bulunan insanların oluşturduğu en geniş insan grubudur. Toplum, büyük ölçüde insan yığınlarından oluşsa bile bu yığınları bir arada tutan bağlar (temel

çıkarlar, ortak amaçlar, dil, tarih, kültür, vatan sevgisi, milliyetçilik, spor yarışmaları, vb.) vardır (Tan, 1981, s.57).

Toplu hayatın amacı, insanın mutluluğu, refahı ve güvenliğidir. Bu amaca uygun olarak, değer ve ahlak sisteminin merkezinde "insan" unsurunun olması kaçınılmazdır. Her şey onun içindir. Bu gerçek hiçbir toplumda değişmez. Değişen insan mutluluğuna, refahına ve güvenliğine varmak için seçilen yollardır, uygulanan yöntemlerdir. Bu yol ve yöntemler farklı da olsa hedef aynıdır (Ergil, 1984, s.9).

İnsanlar "sosyal hayat alanı" üzerinde irili ufaklı pek çok sayıda sosyal grup içinde yaşarlar. Bunların hepsi toplum yapısını meydana getirir. Sosyal hayat alanı, sosyal yaşantıların, sosyal ilişkilerin, sosyal grupların üzerinde bulunduğu alandır. Sosyal ilişki, birbirlerinden haberi olan en az iki insan arasında, bir süre devam eden, anlamlı, belirli amaçları bulunan sosyal bir bağdır. İnsanların bütün sosyal ilişkileri "sosyal grup"lar içinde geçer. İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmek için iş birliği yapmak zorundadır. İş birliği ise sosyal ilişki kurmakla mümkündür. Sosyal ilişki kurmak, sosyal hayatta sosyal gruplaşmayı gerektirir.

Toplum yapısı içinde niteliklerine göre aile, okul, cami, iş yeri, spor kulübü, dernek, sendika, hastahane vb. sosyal gruplar vardır. Toplum sistemi, sosyal grupları amaçlarına, fonksiyonlarına, niteliklerine göre birbirini tamamlamak üzere bir arada tutar. Böylece insan grupları arasında ilişkiler dizisi meydana gelir, sosyal gruplar arasında fonksiyonel, anlamlı, sosyal nitelikli bağlar ve etkileşimler kurulmuş olur (Nirun, 1986, s. 3 – 5).

Toplumlar, uzun bir tarihsel evrim sonunda ortaya çıkmış örgütlenmelerdir. Toplumlar, insanların fiziksel çevrelerine uyma çabalarının ürünüdürler. Toplumsal örgütlenme, insanın varlığını sürdürme ve çoğalma imkanını arttırdığı için onun, zaman içinde geliştirdiği bir uyum biçimidir. Toplumsal hayat sayesinde, insan kendini diğer canlı türlerinden ayıran niteliklerini ortaya çıkarmış, sosyalleşmiş, geliştirmiş ve kültürünü yaratmıştır. Sosyalleşme, bireyler, gruplar, sosyal kurumlar ve kültürel aktiviteler tarafından ortaya çıkarılan etkileşim sürecidir (Horn, 1992, s. 202).

Sosyalleşme, insanların mensubu oldukları toplumların yaşam biçimine ait inançları, değerleri, davranışları ve normları kazanma sürecidir. Sosyalleşme sayesinde insan, toplumun ortaya koyduğu tavır ve hareket modellerini, kuralları, davranışları, değerleri, düşünme ve yaşayış biçimlerini öğrenmektedir. Böylece sosyalleşme, kişinin sosyal hayatla ve kültürle bütünleşmesini ve içinde yaşadığı topluma uyum sağlamasını mümkün kılan mekanizmadır.

Grup çalışmalarını kolaylaştırmak, karşılıklı dayanışmayı sağlamak, bireyin toplum üyeliğini kazanması olan sosyalleşmesinde sporun rolü büyüktür. Sosyalleşmenin ve insan gelişiminin ömür boyu sürdüğü göz önüne alındığında konunun önemi daha da iyi anlaşılır (Erkal, 1986, 57).

Günümüzde her birey, kültürü oluşmuş bir toplumda doğar. İhtiyaç ve isteklerini, toplumun kültürünü benimseyerek karşılar. Bu süreçte, kültür, bireyi etki altına alır ve biçimlendirir. Ona amaçlar, hedefler aşılanır. Bireyin dünyaya bakış açısını, düşünme ve davranış biçimlerini belirler. Kültürün bu denli önemli olması, onun toplumsal örgütlenmenin bir ürünü olmasındandır. Toplumsal örgütlenme ise, insanların, vazgeçilmez ihtiyaçlarını karşılamak için yarattıkları bir sosyal oluşumdur (Ergil, 1984, s. 18 – 26).

Sosyoloji ve Spor Sosyolojisi

İnsanlar hayatlarını toplum sistemindeki çok değişik sosyal gruplarda, sosyal ilişkilerde bulunarak sürdüren sosyal varlıklardır. İnsanların oluşturduğu sosyal grupları, ekonomik, sosyal, siyasi, dini, hukuki, sportif, idari kurumları, örf, adet, değer, norm ve inançları ve bunlar arasındaki ilişkileri, değişimleri, değişme sebeplerini inceleyen bilim dalına sosyoloji denir. İnsanlar toplumu sosyal olay, olgu ve süreçleri sosyoloji aracılığı ile anlamaya çalışır (Öztürk, 1998, S.1).

Sosyoloji, toplum hayatının oluşumunu, şartlarını, işleyişini, değişimini ve gelişimini objektif bir şekilde ve sosyal bütünlük içerisinde inceleyen bilim dalıdır (Kızılcılık, Erjem, 1982, s. 386).

Sosyolojinin konusu toplum ve sosyal olaylardır. Toplum, insanların içinde yaşadığı, sosyal ilişkiler kurduğu, gruplaşarak yarattıkları sosyal olayların oluşturduğu sosyal sistemlerin karmaşık bir bütünüdür. Sosyoloji, toplumun işleyişini, bunlardan doğan durumları ve sorunları, aynı zamanda sosyal grupları, gruplar içindeki insanlar arası ilişkileri sosyal sistemleri ve sistemler arasındaki bağları araştırır (Nirun 1986, s. 2 – 3). Bir başka ifadeyle toplum içinde farklı kesimlerde görülen sosyal olayları ve toplumu sürdüren sosyal müesseseleri, sosyal ilişkileri, sosyal yapı özelliklerini ve yapıda ortaya çıkabilecek değişme eğilimlerini ele alarak inceleyen bir bilim dalıdır (Erkal, 1987, s. 27). Sosyoloji, bir bütün içerisinde insanların ilişkilerini bu ilişkilerin nasıl yaratılıp, nasıl korunduğunu ve değiştiğini inceleyen bir bilimdir (Özkalp, 1992, s. 3).

Spor sosyolojisi ise, sosyolojinin özel bir alanıdır ve belli kuramların ışığı altında diğer bilim dallarıyla iş birliği yaparak sporda sosyal yapılar ve sosyal davranışlar ile sporun sosyal etkilerini araştırır (Voigt, 1988, s. 2).

Sporun bugünkü yaygınlığı, popülerliği ve dünden belli olan gelecekteki büyüklüğü bir spor sosyolojisi dalının alan için gerekliliğini açık biçimde ortaya koymaktadır (Coakley, 1986, s. 7-8).

Spor sosyolojisinin belli başlı varsayımlarından biri, sporun da ekonomi, aile, eğitim sistemi ve politik yapı ile aynı öneme sahip olan çok anlamlı bir sosyal kurum olduğudur. Spor sosyolojisinin temel amaçlarından biri, bu önemli sosyal kurum meydana getiren katılım kalıplarını ve toplumsal ilgileri çevreleyen karmaşık dinamiklerin tanımlanmasıdır (Parks, 1998, s. 37 – 39).

Spor sosyolojisinin varlık nedeni ve oluşumu, bir eylem alanı olarak sporun sosyal önemi ve

bunun sosyoloji ile bilgi ve teori oluşturma açısından bilimsel verimliliğinden kaynaklanır. Sporun konu edinen sosyolojik bilgiye olan ihtiyaç, eğitim – öğretim kurumları, sanayi, turizm, tıp, devlet, yönetim, politika, cemaatler, hastahaneler, rehabilitasyon merkezleri, polis, ordu, siyasal elit, boş zamanları değerlendirme kurumları, kitle iletişim araçları vb. farklı kurumlardan kaynaklanmıştır.

Ayrıca, sporun, sosyolojik açıdan sosyal değerler sistemini ve normlarını, insanların sporla ilişkisini, davranışlarına etkisini analiz etmek ve sporun toplum için önemini ve insanlara olan etkisini araştırmak önemlidir (Voigt, 1998, s. 61 –75). Spor biliminin alt bir disiplini olarak spor sosyolojisi, sporun toplumdaki, sosyal kurumlardaki ve insanların hayatlarındaki işlevleri ile uğraşır (Rösh, 1978, s. 5 – 59). Spor sosyolojisi, spora sadece bir yarışma ve fiziksel üstünlük olarak değil, önemli ve sürekli bir sosyal olgu olarak yaklaşarak sporun sosyal karakteristiklerini açıklamaya çalışır.

Sporun ilgi alanına giren ve spor sosyolojisinin araştırdığı konular arasında spor alanındaki ticarileşme, profesyonelleşme ve siyasallaşmanın yanında spor ve sosyal kurumlar (okul, resmi kurum, klüp, dernek vb.), spor ve çalışma hayatı, spor ve boş zaman, gençlik ve spor, yaşlılık ve spor, spor ve cinsiyet, spor ve aile, medya ve spor, engelliler ve spor, sporda seyirciler ve seyirci davranışları, spor ve ekonomi, spor ve reklam, spor ve kültür, spor ve sanat, spor ve sosyo coğrafik şartlar vb. sayılabilir (Rösh, 1978, s.65).

Sporun Sosyal Fonksiyonları

Günümüz toplumlarında spor çok yaygın ve önemli bir yere sahiptir. Dünya üzerindeki pek çok ülkede, özellikle sanayileşmiş ve gelişmiş toplumlarda yirminci yüzyıl boyunca sporun popülaritesinin ve varlığının dramatik bir biçimde arttığı kolayca görülmektedir (Coakley, 1986, s. 5).

21. yüzyıla gelindiğinde sporun önemli ve karmaşık sosyo kültürel olgu haline geldiğini belirtmek gerçekçi bir tespit olur. Spor, günümüzde hızla kurumlaşarak eğitime, ekonomiye, sosyal yapıya ve uluslar arası diplomasiye nüfuz eder hale gelmiş ve etki alanı büyük boyutlara ulaşmış ve neredeyse herkes bir biçimde sporla ilgilenir duruma gelmiştir (Loy, 1981, s. 5).

Spor, toplum hayatına çok değişik yollardan girerek, bireyleri doğrudan ya da dolaylı olarak kendisine bağımlı kılmış ve her zaman toplumun ilgisini canlı tutmayı başarmış bir sosyal olgudur. Toplumun vazgeçilmez zevklerini, ihtiyaçlarını karşılayarak kendisine bağlayan spor, günümüz modern toplumlarında büyük bir sosyal kurum olduğunu kabul ettirerek, toplumu çok yakından ilgilendiren belli davranışlar, kurallar, inançlar ve simgeler geliştirmiştir. Bütün sosyal kurumlar gibi diğer sosyal kurumlarla sıkı bir ilişki halindedir (Kılıçgil, 1998, s.9).

Hiç kuşkusuz modern toplumun en yaygın sosyal etkinliklerinden biri spordur. Spor, sanat, edebiyat, kültür vb. entelektüel uğraşlarla kıyaslanamayacak kadar yaygın bir etkinlik alanına sa-

hiptir. Modern toplumlarda spor, bireysel görevlerinin yanında çok önemli sosyal fonksiyonlara da sahiptir (Çaha, 1999, s. 115- 125, Aracı, 1999, s. 14-15).

Spor; bedene ve ruha hitap eden sosyal bir davranıştır. Sporun sosyal fonksiyonları şu şekilde özetlenebilir :

- İnsanın sağlıklı, mutlu ve güçlü olmasını sağlar.
- Sosyal ve kültürel zevkler ve duyarlılıklar kazandırır.
- Boş zamanların yararlı bir biçimde değerlendirilmesini sağlar.
- Arkadaşlık, liderlik, iş birliği, hoşgörü, takdir etme ve edilme özelliklerini kazandırır.
- İnsanın kendini kontrol etme, kendine ve başkalarına karşı saygı ve sevgiyi öğretir.
- Planlı ve ölçülü bir çalışma ve dinlenme alışkanlığı kazandırır.
- Sosyalleşmeyi ve sosyal sorumluluğu geliştirir.
- Kolektif çalışma alışkanlığı kazandırır.
- İş, görev ve mesleki sorumluluk kazandırır ve geliştirir.
- Özürlüleri topluma kazandırmada önemli rol oynar.
- İnsanlar ve uluslar arasında dostluğu geliştirir ve sosyal kaynaşmayı sağlar.
- Sosyal statü kazandırır.
- Profesyonel anlamda yapıldığında ekonomik kazanç sağlar.
- Centilmenlik, dayanışma, risk alma, cesaret duygularını geliştirir.
- Mücadele ve rekabet gücünü artırır.
- İnsan ilişkilerini geliştirir.
- Yapıcı, yaratıcı ve üretici yetenekleri geliştirir.
- Kendine güven duygusunu artırır.
- Diplomasiyi, iç ve dış turizmi artırır.
- Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmada önemli bir rol oynar.

- Toplum bireyleri arasında aidiyet duygusunu geliştirir.
- İnsanın başarıma duygusunu canlandırır.
- Bireyin ruhundaki savaşı, kavgacı enerjisi barışçı, dostane bir zemine çeker.
- İnsanın kişilikli ve iradeli olmasına katkı sağlar.
- İnsanın sınırsız ihtiraslarını köreltir.

Spor ayrıca, önemli bir reklam ve propaganda aracı haline gelmiştir. Toplumların bugün oynadıkları büyük "propaganda" oyununda spor, hem en büyük ilgiyi çeken hem de dil duvarlarını aşarak başarılarını geniş kitlelere en kolay anlatabilen bir sosyal olgudur (Fişek, 1983, s. 73). Spor toplumsal düzeyde gerçekleştirdiği ilgi ve itibardan, insanlar üzerinde bıraktığı kalıcı değerlere kadar, her toplum için en ciddi "reklam" aracı haline gelmiştir.

Spor, sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi ve böylece çağdaş toplumların yaratılmasında eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Spor, özellikle genç nesillerin beden ve ruhen sağlıklı, sosyal yönden gelişmiş birer kişilik kazanmalarına katkı sağlarken, diğer taraftan gençlerin yapıcı, yaratıcı, üretken, kişilikli, centilmen, sağduyulu, hoşgörülü, ahlaklı, düzgün davranışlı, kendine güvenen olan, beşeri münasebetleri düzgün, örnek birer insan olarak yetişmesine büyük katkı sağlar.

İnsanların beden ve ruh sağlığını temin etmek, korumak ve devam ettirmek için yarışma ve çalışma isteği üstün, kuvvetli ve yarınından emin, ilerleme ve gelişme şansına sahip bir toplum yaratmak için, boş zamanlarını faydalı şekilde kullanan, çalışması ve dinlenmesini bilen bireyler yetiştirmek için, beden eğitimi ve spor büyük ölçüde bir eğitim ve yetiştirme aracıdır. Bilinçli spor yapan bireylerden oluşan toplum, yaşama savaşından yılmayan mesut çocuklar, sağlam, güçlü enerjik gençler, enerji ve sağlıklarını ileri yaşlara kadar sürdüren verimli orta yaşlılar ve nihayet başkalarına muhtaç olmayan yaşlılardan oluşacaktır.

Sporun sosyal kalkınmaya olumlu yönde etki sağlayabilmesi, her şeyden önce geniş vatandaş kitlelerinin temel spor kültürüne ve spor yapma imkanlarına sahip olmasına bağlıdır.

Spor biliminin yaygınlaştırılması ve spor yapma imkanlarının artırılmasıyla ille başta gençler olmak üzere tüm toplum bireylerinin sporun nimetlerinden yararlanması sağlanır ve böylece sağlıklı toplum yaratılır.

Spor yoluyla, toplumun düzenli ve her yaş grubu için uygunluğu önceden belirlenmiş, dengeli fiziksel etkinliklerde bulunmasını sağlamak, doğal olarak hastalıkların önemli sebeplerini ortadan kaldırmak ve böylece spordan, koruyucu hekimliğin bir aracı olarak istifade etmek müm-

kündür (Yıldırım ve diğerleri, 1993, s. 59).

Toplumların, mertlik, cesaret, dürüstlük, mücadeleçilik, örgütlenme, yönetim, sosyal yapıyı tanıma, araştırmacılık, yeniliklere açık olma, sorumluluk duygusunun gelişmesi, sağduyulu, eğitilmiş, kültürlü ve çağdaş düşünce ve davranış ve özelliklere sahip olmasında, sporun katkısı tartışılmazdır.

Sportif faaliyetler, toplumdaki kültürel kaynaşmayı teşvik etmesi, davranış ve ilişkileri istenen düzeye getirmesi, insanların boş zamanlarını değerlendirmesi, sporun geniş kitlelere yaygınlaştırılması, bedeni, ruhi ve fiziki anlamda sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinin bir aracı olarak kullanılmaktadır (Keten, 1974, s. 14 – 24).

Sanayileşme, hizmet sektörünün gelişmesi, bilgi çağı ve hızlı kentleşme sonucunda toplu yaşama kültürü ve sosyal yapı farklı özellikler kazanmıştır. Toplumsal eğilimleri, moral, kültür, yaşam felsefesi, ekonomik refah gibi olgular biçimlendirmektedir. Çağdaş toplumlar, sporu sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası sayarken, geri kalmış toplumlar ise sporun önemini kavrayamamış ve göz ardı etmişlerdir. Günümüzde, toplumların spora yaklaşımları o toplumların genel yapısını yansıtır. Spor aslında gelişmişliğin bir ölçütü olarak da kabul edilebilir (Karasüleymanoğlu, 1995, s.70).

İnsanın beden ve ruh sağlığını geliştirmek ve iradesini güçlü kılmak, beden eğitimi ve sporun temel amaçları arasında yer aldığı gibi aynı zamanda sosyal ve ekonomik kalkınmasının da temel unsurları arasında yer alır. Spor iradeyi güçlendirerek, insanın kendi kendine güvenini kazanmasını sağlayarak şahsiyetin oluşmasını kolaylaştırır. Spor bireyin keşfedilmemiş özelliklerini ve yaratıcı yönünü harekete geçiren önemli bir etkidir.

Sonuç

Sporun yoğun olarak ilişkide olduğu sosyal kurum, olgu ve olaylara bakıldığında konunun önemi ve boyutları daha kolay anlaşılabilir. Sporun sosyal boyut alanı içerisinde toplum, aile, gençlik, kadın, çocuk, eğitim, kültür, ekonomi, politika, din, yönetim, hukuk, sosyal güvenlik, medya, boş zaman, uluslar arası ilişkiler, turizm, çevre, ahlak, centilmenlik, sosyalleşme, sosyal hareketlilik, sosyal statü, kişilik, çağdaşlık, barış, üretim, reklam, propaganda, tesis, malzeme, beslenme, kalkınma, profesyonellik, amatörlük, şiddet vb. sosyal kurum, kavram olgu ve olaylar gösterilebilir. Bunlar da bize sporun toplum sistemi ve sosyal hayatta ne kadar iç içe olduğunu gösterir. Görüldüğü gibi spor, sosyal hayatın tüm yönleriyle bütünleşmiş bir sosyal olgudur.

Modern toplumların hayatında spor ve sportif aktiviteler çok önemli hale gelmiş ve dolayısıyla bireylerin sağlığı, mutluluğu ve başarısında büyük rol oynamaya başlamıştır. Toplumların ve

bireylerinin bilinçli olarak spor yapma anlayış ve imkanlarına kavuşturulması, günümüzde çağdaşlıkla özdeş olarak kabul edilmektedir.

Bilinçli bir biçimde bireylerine spor yaptırın toplumlar, bir yandan bireylerine büyük çapta fayda sağlamakta, diğer yandan ise, sosyal kalkınmanın unsurlarından biri olarak toplum için önemli bir fonksiyon ifa etmektedir. Zira her yönden sağlıklı fertlerden meydana gelen toplumlar, aynı ölçüde sağlıklı, bilinçli, güçlü, sağlıklı, ahlaklı, çalışkan, milli birlik ve bütünlük içinde bulunurlar.

Sonuç olarak, sporun en genel sosyal amacı, topluma karşı görev ve sorumluluklarını bilen, beden ve ruh sağlığı yerinde, yapıcı, yaratıcı, rekabetçi, üretken, ahlaklı, erdemli, güçlü, yüksek moralli, düzgün davranışlı, kişilikli, onurlu, sağlıklı, çalışkan nesiller yetiştirerek, kültür düzeyi yüksek, sağlam bir sosyal yapıya ve değerlere sahip çağdaş bir toplum yaratmaktır.

KAYNAKLAR

1. Aracı, H., Okullarda Beden Eğitimi, Ankara 1999.
2. Coakley, J.J., Sport In Society, Issues and Controversies, College Publishing, Santa Clara 1986.
3. Çaha, Ö., "Spora Yaslanarak Bir Nefes Almak", Düşünen Siyaset, Yıl 1, Sayı 2, Mart, Ankara 1999.
4. Demir, Ö., Acar, M., Sosyal Bilimler Sözlüğü, Vadi Yayınları, Konya 1997.
5. Erkal, M., Sosyolojik Açısından Spor, Ankara 1982.
6. Erkal, M., Sosyoloji, İstanbul 1987.
7. Ergil, D., Toplum ve İnsan, Ankara 1984.
8. Fişek, K., Spor Yönetimi, A.Ü.S.B.F. Yayınları: 515, Ankara 1983.
9. Horn, Thelma S., Advances in Sport Psychology, Human Kinetick Publishers, Inc., Miami University 1992.
10. İmamoğlu, A.F., "İkibinli Yıllara Doğru Türk Sporuna Üzerine Bazı -Gözlemler", G.Ü.Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, cilt 8, s. 1, 1992.
11. Karasüleymanoğlu, A., Yeni Boyutlarıyla Spor, Ankara 1995.
12. Keten, M., Türkiye'de Spor, Ankara 1974.
13. Kılıçgil, E., Sosyal Çevre-Spor İlişkileri, Ankara 1988.
14. Kızılcılık, S., Erjem, V., Sosyoloji Terimler Sözlüğü, Konya 1992.
15. Loy, S., W. ve diğerleri, Sport Culture and Society, Second Edition, Philadelphia 1981.
16. Nirun, N., Sosyoloji, M.E.G.S.B. Yayınları, 592, İstanbul 1986.
17. Özkalp, E., Sosyoloji, A.Ü.A.Ö.F. Yayınları, No: 300, 1992.

18. Öztürk, F., Toplumsal Boyutlarıyla Spor, Ankara 1998.
19. Parks, J.B., ve diğerleri, Contemporary Sport Management, Human Kinetick, Champaign,Il 1998.
20. Rösh, H.,E.,Einführung in die Sport wissenschaft Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Dairmstadt 1978.
21. Tan, M., Toplum Bilimine Giriş, A.Ü.E.F. Yayınları, No: 97, Ankara 1981.
22. Voigt, D., Spor Sosyolojisi, Çev.Ayşe Atalay, İstanbul 1998.
23. Yıldırım, İ., ve Diğerleri, "Beden Eğitimi ve Spor Öğrenimi Veren Yükseköğretim Kurumlarının Öğretim Programlarının Toplumsal Beklentilere Uygunluk Düzeyleri Bakımından Analizleri", Eğitim Dergisi, Sayı: 3, Yıl 1993.

YAYIN KURALLARI

1. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi'nde Beden Eğitimi ve Spor Bilimlerinin teorik ve uygulamalı alanlarına ilişkin araştırmalar ile yayın kurulunun uygun göreceği veya isteği üzerine hazırlanmış derleme yazılar yayımlanabilir.
2. Dergiye gönderilen yazılar A4 daktilo kağına ve sahifelerin bir yüzüne iki satır aralıklı, sağda 2 cm., solda 3 cm. boşluk bırakılarak elektrikli daktilo veya bilgisayarda Word 6.0 veya üst sürümleri ile yazılmalıdır.
3. Makalelerde Türkçe ve İngilizce özetler ve anahtar kelimeler yer almalı, kaynakça dahil 8 daktilo sayfasını geçmemelidir. Yazılar bir disket ve üç basılı nüsha halinde ve yazanın açık adresi, telefonu varsa faks numarası eklenerek gönderilmelidir.
4. Gönderilen yazılarda sade bir Türkçe kullanılması gerekmektedir. Aşırı yeni veya aşırı eski kelimelere gerekmedikçe yer verilmemelidir. Türkçe ve yabancı dilde yerleşmiş spor terminolojisine özen gösterilmelidir.
5. Fotoğraflar siyah-beyaz olmalı, arkalarına numara verilerek aynı ber zarfa konulmalıdır. Ayrıca, metin içerisinde fotoğrafların yerleşeceği yere not düşülmelidir.
6. Şekil, grafik ve tablolar aynı bir kağıda baskıya girecek şekilde çizilmiş veya yazılmış olarak gönderilmelidir.
7. Makalelerin her türlü sorumluluğu yazara aittir. Yazılar yayınlansın ya da yayınlanmasın geri gönderilemez. Yayınlanmasına, kısaltılmasına veya bölümler halinde yayınlanmasına yayın kurulu karar verir.
8. Yazar adı veya adları başlığın sağ altına gelecek şekilde birden çok yazar varsa alt alta yazılmalıdır. Yazanın veya yazarların adresi adının ve soyadının sonuna konulacak yıldızla birinci sahifenin alt kısmında gösterilmelidir.
9. Yazılar, yayın kurulunun belirleyeceği hakemler tarafından incelendikten sonra yayınlanacaktır.
10. Kaynakça yazar soyadlarına ve alfabetik sıraya göre yapılmalıdır. Kaynak gösterilirken kaynak numaraları metin içinde cümlenin bittiği yerde parantez içinde verilmelidir.